

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Elli dokuzuncu İnikat

6. III. 1954 Cumartesi

Münderecat

	Sayfa
1. — Sabık zabıt hulâsası	284
2. — Havale edilen kâğıtlar	284
3. — Yoklama	285,308
4. — Müzakere edilen maddeler	285
1. — Petrol kanun lâyihası ve Geçici Komisyon raporu (1/735)	285:298,298:308,309:
	350
5. — Arizalar ve telgraflar	350

1. — SABIK ZABIT HULASASI

Ruznamede mevcut kanun lâyiha ve tekliflerinin suallerden önce görüşülmesi hakkındaki tahrir, kabul edildi.

Petrol kanunu lâyihasının heyeti umumiyesinin görüşülmesi kâfi görülerek maddelere geçildi. Bir müddet de maddeler üzerinde müzakere cereyan ettikten sonra

6 . III . 1954 Cumartesi günü saat 10 da

toplanılmak üzere inikada son verildi.

Reisvekili
Manisa Mebusu
M. Kurbanoğlu

Kâtip
Çanakkale Mebusu
Ö. Mart

Kâtip
Çorum Mebusu
S. Baran

Sualler

Tahrirî sualler

1. — Ordu Mebusu Naşit Fırat'ın, Reiscumhurun Amerika seyahatinde refakatlerinde bulunanlara ve bu seyahat münasebetiyle sarfedilen döviz miktarına dair tahrirî sual tahriri Başvekâlete gönderilmiştir. (6/1414)

2. — Ordu Mebusu Naşit Fırat'ın, mülga köy enstitüsü mezunu köy sağlık memurlarının Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti sıhhiye memurları ile eşit haklara tâbi tutulup tutulmayacaklarına dair tahrirî sual tahriri Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine gönderilmiştir. (6/1415)

2. — HAVALE EDİLEN KÂĞITLAR

Lâyiha

1. — Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Emniyet Umum Müdürlüğü kısmına kadrolar ilâvesi hakkında kanun lâyihası (1/797) (Dahiliye ve Bütçe encümenlerine).

Tahrir

2. — Ankara Mebusu Ramiz Eren'in, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun geçici 33 ncü maddesinin tefsiri hakkında tahriri (4/720)

Mazbatalar

3. — Ankara Mebusu Fuad Seyhun'un, İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanununun 7 nci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kanun teklifi ve Gümrük ve İnhisarlar, Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (2/355) (Ruznameye).

4. — Dahilî İstihlâk Vergisi Kanunu ile bu kanuna müzeyyel 26 . V . 1934 tarihli ve 2448 sayılı Kanunda değişiklik yapılması hakkında kanun lâyihası ve Maliye, Gümrük ve İnhisarlar ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/779) (Ruznameye).

5. — Doğu vilâyetlerimizde kurulacak (Atatürk Üniversitesi) inşaatı için gelecek yıllara

geçici taahhütlere girişilmesi hakkında kanun lâyihası ve Nafia ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/776) (Ruznameye).

6. — İstanbul Üniversitesi Fen ve Tıp Fakülteleri için (Cyclotron) inşa ve tesisi hakkında kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/757) (Ruznameye).

7. — Jandarma Kanununun 15 nci maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna geçici maddeler eklenmesine dair kanun lâyihası ve Millî Müdafaa, Dahiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/284) (Ruznameye).

8. — Marshall Plânı (Avrupa Kalkınma Programı) çerçevesi dâhilinde elde edilecek yardımların bütçe ve Hazine hesaplarına intikal şekline dair 5582 sayılı Kanunun bâzı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası (1/788) (Ruznameye).

9. — Ulaştırma Vekâleti Görevleri ve Kuruluşu hakkındaki Kanunda değişiklik yapılmasına ve bu kanuna bâzı maddeler eklenmesine dair kanun lâyihası ve Münakalât ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/764) (Ruznameye).

10. — Veteriner hekimliği kanunu lâyihası ve Maarif, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Muvakkat Adliye ve Ziraat encümenleri mazbataları (1/308) (Ruznameye).

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 12,15

REİS — Reisvekili Tevfik İleri

KATIPLER : Sedat Baran (Çorum), İbrahim Kirazoğlu (Kayseri)

3. — YOKLAMA

REİS — Yoklama yapacağız efendim.
(Yoklama yapıldı).

REİS — Celseyi açıyorum. Gündemle ilgili bir tahrir var, okuyoruz.

Yüksek Reisliğe

Bugünkü ruznamede mevcut soruların tehi-

ri ile kanunların görüşülmesini arz ve teklif ederim.

Kütahya

Ahmet Kavuncu

REİS — Tahriri reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir

4. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Petrol kanunu lâyihası ve Geçici Komisyon raporu (1/735)*

REİS — Petrol kanunu lâyihasının 4 ncü maddesinin görüşülmesine devam ediyoruz.

Söz Cahid Zamangil'in.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Ben de söz almıştım.

REİS — Size de söz vereceğim, Cemal Reşit Bey.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Dün sorduğum süallerden birisi üzerinde aldığım cevaba göre duruyorum.

122 ncü maddenin 4 ncü bendine göre, teşkil edilecek Devlet kurumları, hususi teşebbüs müessesesi olmamak noktasından, bu kanunun 4 ncü maddesinin 2 ncü bendinden ve bu yolla 2 ncü maddesinden zarar görür mü? Sayın sözcü arkadaşımın verdiği cevabı şu mealde idi: «Bu kurumlar kanun hükümleri dairesinde çalışırlar.» Bu cevabı şu mânada anlıyarak meseleyi aydınlanmış sanıyorum: Kanun, petrol kaynaklarımızın hususi teşebbüs şirketleri eliyle değerlendirilmesini gaye saymakla beraber, aynı zamanda başka maddelerinde de, Devlet kurumlarına yer vermiştir.

Demek ki istisnayı bilerek kabul etmiştir. Binaenaleyh bu kabul kurumlar, sırf hususi teşebbüs müessesesi olmamak noktasından kanu-

nun verdiği haklardan mahrum edilmeyecektir.

Bu anlayışta mutabık isek mesele tenevvür etmiş olacaktır.

REİS — Komisyon sözcüsü.

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Efendim, dün verdiğim cevap esasen şimdi Cahid Zamangil arkadaşımızın yaptığı izahat yolunda idi. Bu anlayışta tamamen mutabıkız, bu hususu arz etmek isterim.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Teşekkür ederim efendim.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Dün komisyon raportörü arkadaşımız, verdiği izahatla, dördüncü maddenin Millî menfaatler hükmünün anlayışında tamamen bizim arzu ettiğimiz şekilde olduğunu tesbit etmiş bulunuyor. Yalnız, sayın arkadaşım bu fikri formüle ederken, hukuki tâbirleri iyi kullanmadılar zannediyorum. Gayet ehemmiyetli bir madde olması itibariyle, bu noktanın tavzihini temin etmek üzere huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Şimdi, «petrol hakkı» nı iktisabetmek için bir şahsın müracaatında, Hükümet bakacaktır: Bu talep her şeyden evvel Millî menfaatlere uygun mudur, değil midir? Millî menfaatlere uygun ise o takdirde bu maddenin diğer fıkralarında yazılı olan şartları bu talepte arayacaktır. Ta-

lebi Millî menfaatlere uygun görmezse, diğer şartlara geçmeksizin, bu talebi «Millî menfaatler» noktasından reddedecektir. Burada, «Millî menfaat», tâbiriyle neyi kastediyoruz? Rapor-tör, siyasi sebeplerden, memleketin umumi menfaatine aykırılıktan bahsetti. Memleketimizde bu konuda taayyün etmiş içtihatlar tamamen tebellür ve takarrür etmiş değildir. Muşahhas bir mahiyet iktisap etmekten henüz, bu tâbir, uzaktır. Danıştayımız, umumiyetle, Fransız Şûrayı Devletinin içtihatlarını ve Fransız müelliflerinin noktai nazarlarını kendi kararlarına ve içtihatlarına mesnet ittihaz etmektedir. Halbuki Fransada dahi bugün «Millî menfaat» mefhumunun hudut ve şumulü, ne nazariyatta, ne de Devlet Şûrası içtihatlarıyla tamamen taayyün etmiş değildir; Devlet Şûrasının birbirini tutmayan kararları vardır. O itibarla «Millî menfaat» in hudut ve şumulünü, Hükümet adına Sayın Bakanın komisyonunda izah ettiği gibi, «İktisadi gerilikle mücadele», «Sosyal mülâhaza» - askerî, siyasi mülâhazalar gayet tabîi bu mefhumun içine girer - , hülâsa bunları tasrih etmek suretiyle, bunların «Millî menfaat» in içine girdiği ve bu şekilde bu hükme istinadederek alınacak kararları hiçbir suretle kaza mercilerinde tetkik edilmeyeceği, bunların siyasi mahiyette Hükümet tasarrufları olduğunu Bakan ve komisyon ifade ederek maddeye vuzuh vermelidirler.

Endişemiz, yersiz değildir. Çünkü, mütakıp maddelerden birinde, 12 nci maddede, yabancı devletlerin nüfuzu altında bulunan şirketlerin Türkiye'de vâkı olacak petrol arama, işletme veya sair taleplerinin İcra Vekilleri Heyeti kararıyla reddi mümkündür. Fakat onu takibeden bir hüküm olarak da «İcra Vekilleri Heyetinin bu kararı, aleyhine idari ve adli kaza mercielerine başvurulamaz» denmektedir. Demek oluyor ki, «Millî menfaat» alâkadar eden, 12 nci maddedeki bu hükümle, vâzın kanun olarak bu kararın Hükümetin siyasi tasarruflarından olduğunu kabul ediyoruz. Bunu tasrih etmek lüzumunu kanunda hissediyoruz. Şu halde bu kanun tatbik edilirken, mahkemelere intikal ettiği zaman, iddia sahibi kimseler bu madeyi önümüze sürmek suretiyle diyebilirler ki; «hangi meselelerde Hükümet tasarrufunun tamamıyla siyasi bir tasarruf olduğu ve aleyhine itiraz edilemeyeceğini kanunun muhtelif maddelerinde göstermiştir. Eğer vâzın kanun lüzum

görse idi, millî menfaat hükmünü vaz'ettiği 4 neü maddeye de böyle bir hüküm kordu». Buna karşı söylenebilecek birçok hukuki izahlar mevcuttur. Yalnız o hukuki izahlar biraz evvel arz ettiğim gibi, henüz nazariyat sahasında olup kesinleşmiş; içtihat sahasında tamamıyla takarrür etmiş kanaat ve hükümlere istinat ettirilemeyecektir. Buradaki mâruzatıma Bakanın komisyonunda verdiği izahata uygundur; bunu, kanunun, ilerdeki tatbikatı bakımından teyit etmelerini rica ediyorum. Anyı zamanda 4 neü maddenin sonuna «millî menfaatler sebebiyle reddedilmiş olan bir talep için kazai mercilere müracaat hakkının kabul edilmemesinin bir ibare halinde maddeye konulması hususunda sayın Bakan tarafından izahat verilmesini rica ediyorum» ondan sonra hazırlanmış olduğum önergeyi Riyaset Makamına takdim edeceğim.

REİS — İşletmeler Vekili.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Cemal Resit Eyüboğlu arkaşımın dördüncü maddesinin birinci fıkrası hakkındaki mütalâalarına tamamen iştirak ediyoruz. Millî menfaatleri şu veya bu şekliyle tadat etmek, onların aksine, tahdit etmek olur. Çünkü öyle zamanlar olabilir ki bir takım yeni icaplar, hakikaten memleketin hayati menfaatleriyle ilgili olur veya o andaki bu kadar hayati menfaati ilgilendiren bir bu hususda bilâhara ehemmiyetini kaybederek bizim elimizi kolumuzu bağliayacak bir hale gelmiş olur...

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Böyle bir şey istemiyoruz..

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Devamla) — Bunun içindeki millî menfaat kelimesini, tahdidi mânada değil, doğrudan doğruya o zamanın icabı olarak, arzu ettiğiniz gibi, iktisadi, sosyal ve milletin umumi menfaatlerini topyekûn ilgilendiren bir mânada kullanabilmek içindir ki, millî menfaatler kelimesi, tamamen umumi olarak zikredilmiş bulunmaktadır.

İkinci noktada mütalâalarına iştirak ediyoruz. Esasen, bizim teessüs etmiş olan ve dünyaca tatbikat gören ve bilhassa idari kazaya bağlı olan mevzuatta da teessüs etmiş olan prensiplere göre bu gibi tasarruflar acte gouvernementale. Binaenaleyh bir hikmeti hükümet

olarak daima ileriye sürülür. Bunlar için dâva açılabilir. Fakat idari kaza mercileri bu gibi dâvaları kabul etmez, daima reddederler. Bu meselede de bizim hukuk prensiplerimiz ve bugünkü tatbikata göre aynı şartlar içinde tekevvün edecektir. Nitekim biz bunun dışında, araştırıcının dışında, böyle bir müsaadeye geçmeden doğrudan doğruya aramaya müracaat edenler için 52 nei maddenin ikinci fıkrasında bizim takdirimizden geçmiyen hallerde onu önleyebilmek için bir hüküm konmuştur. O gibi hallerde Şûrayı Devlete müracaat edilemez. Böyle bir hüküm koymak suretiyle bu noktaya ne kadar ehemmiyet verilmiş olduğu ve şimdiye kadar teessüs etmiş olan acte gouvernementale mahiyetindeki hükümet tasarruflarının Devlet Şûrasında tetkikına iltifat edilmediği hususunu teyid etmiş bulunmaktayız.

Binaenaleyh arkadaşımın bu bakımdan her hangi bir endişesine mahal olmadığı kanaatindeyiz. Zira maddeye böyle bir hüküm koymakla bu kazai merciine netice ne olursa olsun müracaat hakkını kapamış olmayı doğru bulmadık.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Efendim, Sayın Bakan arkadaşına çok teşekkür ederim. Maddeyi, bütün endişeleri bertaraf edecek şekilde izah buyurdular. Yalnız, izahatlarından, benim «maddeye vuzuh vermek» hakkındaki endişelerimin tamamen yerinde olduğunu anlamış bulunuyorum. Çünkü ben 6 ncı maddeyi misal olarak gösterdim. Şimdi hatırlattılar, «araştırıcı» yani petrol aramak için henüz hiçbir hak sahibi olmamış kimsenin dahi müracaatının reddinde Devlet Şûrasına baş vuramama vaziyetini kanunda bir hüküm olarak tedvin etmiş bulunuyoruz. Demek oluyor ki, bu kanun, «kazai yollara baş vuracak hal ve şartları» teker teker tesbit etmiş durumdadır. Şu halde, maddenin şümülü hakkındaki izahları fevkalâde tatmin edicidir; fakat Devlet Şûrasına baş vurma kapısı bu şekilde açık kalmaktadır. Sayın arkadaşım, dünya hukukunda ve dünya mevzuatında bu «millî menfaatler konusunu» tamamen taayyün etmiş ve tebellür etmiş, hudutları çizilmiş olarak tasvir ettiler, zannediyorum.

İŞLETMELER VEKİLİ SİTKİ YIRCALI (Balıkesir) — Hayır, usul bakımından...

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Devamla) — Halbuki idare hukuku esasen memleketten memlekete değiştiği gibi, her hangi bir memlekette bu günden yarına dahi değişmektedir. Umumiyetle içtihatlarla istikametlerini almaktadır. Hiçbir memleket idari hukuka mütaallik kaideleri tamamen tedvin edebilmiş durumda değildir. Türkiye'de de öyledir, Şûrayı Devlet Kanunu Fransa'dan alındığı için bizim hâkimlerimiz umumiyetle idari kaza meselelerinde Fransız Devlet Şûrasının içtihatlarını, Fransız hukukçularının düşüncelerini kendi kararlarına mesnet olarak alırlar. Bu noktada bizim Danıştayımızın müstakar bir içtihadı mevcut değildir. Kaldı ki, Fransa'da dahi bu hal mevcuttur. Bu itibarlardır ki, Hükümetin «millî menfaatler» içinde gördüğü bir mesele, mahkeme tarafından «siyasi bir tasarruf» telâkki edilmemek, bozulmak tehlikesine mâruzdur. Bu itibarlardır ki, dördüncü maddenin birinci bendindeki «millî menfaatlara dayanan takdir hakkının» mutlak olduğunu hukuki ifadesi ile tesbit ederek bu maddeye, dördüncü bent olarak ilâvede, sadece fayda vardır. Bu 4 ncü bendi şöyle tesbit ediyorum:

«Yukarı birinci bent mucibince millî menfaatlara uygun görülmediğinden verilen ret kararı aleyhine kazai yollara baş vurulamaz.» Böyle olursa her türlü endişeler bertaraf edilmiş olur.

Buna lütfen Hükümet ve komisyon iştirak buyursun.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Anlıyamadım, lütfen tekrar eder misiniz?

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Devamla) — «Yukardaki birinci bent mucibince millî menfaatlara uygun görülmediğinden talebin reddi hakkında verilen karar aleyhine kazai yollara baş vurulamaz.»

Sayın Düşünsel; sizin de bu hususta konuşmanızı rica edeceğim. Tehlike vardır. Zatı Âlinizin bu mevzu üzerinde konuşmanızı rica ederim. İhtisasınıza girer. Sayın Bakandan rica edeceğim. Burada konuşan nâciz arkadaşınız, bizler, amatör hukukçuyuz. Fikirlerine müracaat ettiğim bilgin hukukçu arkadaşların noktai nazarı, budur. Dün, bu maddenin geri kalmasından fevkalâde inşirah duydum. Gece meşgul olarak bir hayli istihzarat ile huzuruza geldim. Bu maddede tehlike mevcuttur.

Bilhassa kanunda Devlet Şûrasına baş vurulmıyacak hal ve şartlar ayrı ayrı tadadi surette tesbit edilmiş olduğu içindir ki, bu tehlike fazlasiyle mevcuttur. Bunun için Hükümetten ve komisyon arkadaşlarımdan rica ediyorum. Teklifime iltihak buyursunlar. Bu suretle Yüksek Kamutayın kararı kolaylaştırılsın. Son karar Yüksek Heyetinizindir.

REİS — İşletmeler Vekili.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Efendim, biraz evvel arz ettim, tatbikat da bizim memleketimizde mutlak olarak böyle cereyan etmektedir. Bütün memleketlerde aynı şey değildir, dediler. Bir defa bu kanun, bizim içtihatlarımıza göre yürüyecektir. İkincisi; idari kaza olan bütün memleketlerde, tereddütsüz ifade edebilirim ki, bir hikmeti Hükümet, actegouvernementale, bu mahiyetteki Devlet tasarruflarına ait mevzular ilgili mercilerce dâva olarak kabul edilemez. Buna rağmen 20 nci maddede de ayrıca bu hak, bu maddenin birinci fıkrasında, takdir ayrıca Vekile bırakıldığına göre, ve bu bir hikmeti Hükümet telâkki edildiğine göre burada arkadaşlarımızın her hangi bir endişesi bahis-mevzuu değildir. Binaenaleyh teklif edilen fıkrayı koymak, bizim kanaatimizce tamamen fuzulidir. Ama Yüksek Heyetiniz, mutlaka bunun üzerinde ısrar ederse, bizce bir mahzur yoktur. Fakat bir umumi şirket işinde Devlet Şûrası yolunu kapamak şeklinde bir tereddüdü önlenmesi için biz bu fıkranın konulmasını doğru bulmadık.

Mâruzatım şimdilik bundan ibarettir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon)

— Sayın arkadaşlarım; huzurunuzu işgal ediyorum. Vaktimiz dardır. Fakat maddenin ehemmiyetine binaen ısrar ediyorum.

Komisyonadaki arkadaşlarımız 20 nci maddede bu salâhiyetin Bakana verildiğini söylüyorlar. Bakan İcra Vekilleri Heyetinin bir uzvu, bir âzasıdır; ve tasarrufları idare hukuku rejimine tâbidir. Bu rejimde İcra Vekilleri Heyetinden veya bakandan sâdir olan tasarruflar, «hikmeti Hükümet» maksadiyle yani içinde «raison d'état» bulunan kararlar halinde olabilir; bunlar aleyhine kaza yoluyla itiraz edilemez. Bu gayet tabiidir. Fakat İcra Vekilleri Heyetinin birçok tasarrufları, idaridir. Bunlar aleyhine kanunda yazılı olmasa dahi, kanunda «bu,

takdire mütaaliktir.» dese dahi, idari kaza yoluna başvurulabilir. Adli kazadan gelmiş olan arkadaşlarımız bu noktada yanılıyorlar. Şimdi komisyondan bir arkadaşım geldi; 20 nci maddede, «bu meseleyi hallediyor.» diye gösterdi. hayır, hatadır. O maddede Bakana takdir salâhiyeti verilmesi, meselenin şeklini değiştirmez. Ha Bakana verilmiş ha petrol dairesine veya bir umum müdüre verilmiş; fark yoktur. Bakanın, takdir yetkisine dayanan bir idari tasarruf aleyhine Devlet Şûrasına her zaman gidilebilir. Halbuki biz istiyoruz ki, Bakanın bu tasarrufu tamamen Hükümet tasarrufu yani «acte de gouvernement» olsun; ve Hükümet bu tasarrufu yaparken, siyasi hüviyeti dolayısıyla yapmış olsun. Niçin «millî menfaatler» diyoruz? Bunun için. Binanenaleyh «millî menfaat maksadiyle» alınacak kararlara itiraz edilemez, aleyhine Şûrayı Devlete başvurulamaz, diye sarıh olarak hüküm koyalım. Haklı olarak hâkimin zihninde yaratılabilecek tereddütleri önliyelim. Buraya adli kazadan gelmiş çok kıymetli arkadaşlarımız vardır. Fikirlerini burada söylesinler. Mesele bence gayet vazıhtır. Ben, dilimin döndüğü kadar görüşlerimi arz etmeye çalıştım. Vekilden, komisyondaki arkadaşlarımdan rica ediyorum. Maddeye böyle bir vuzuh vermektен niçin çekiniyorlar? Bu mevzuda hukukçu arkadaşlarımız fikirlerini söylesinler. Meclis tenevvür etsin.

REİS — Feridun Fikri Düşünsel.

FERİDUN FİKİRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) —

Efendim; bir maddenin üzerinde bu kadar hassas olarak durduktan sonra, onun mahiyeti hukukiyesini incelemekte her halde fayda vardır, hele millî menfaatlar mevzuubahis olunca. Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımız, bu mevzu üzerinde, hassasiyetle durdu. Bu noktada kendisine hak vermemeğe imkân yok. Maddeye vuzuh vermek lâzımdır.

20 nci maddede gelince; 20 nci maddedeki ibare şu; (Ancak 4 ncü maddenin birinci fıkrasındaki hususları takdir vekile aittir).

Demek ki, her hangi bir mânada olursa olsun, ister komisyonun anladığı mânada olsun, isterse Cemal Reşit arkadaşımızın anladığı mânada olsun; 4 ncü maddenin birinci fıkrasındaki hükmün kanuna konulması lüzumu hissedilmiştir.

Burada ancak, 4 ncü maddenin birinci fıkrasındaki hususların takdiri Vekile aittir.

20 nci maddede zikredilen husus, Cemal Reşit arkadaşımızın değil gibi «İdari kazaya müracaat mercii değildir». Şu halde «Millî menfaatler» mefhumunda mademki bizim Hükümetin act gouvernement, Hükümetin idari cephede olduğu gibi, karar değil, act governemant olmasını istiyor, bunu komisyon da böyle anlıyor; Sayın Vekil arkadaşımız da böyle anlıyor. Bunun derpişinde Cemal Reşit arkadaşımızın takdirinde gösterdiği gibi «kaza yoluna müracaat edilemez» fıkrasına hacet kalmaksızın «millî menfaatlerin takdiri doğrudan doğruya Hükümete ait husustur.» Şeklinde bir hüküm koymakta fayda vardır.

Ama bu, her türlü ihtilâfı selbetmek demek değildir. İdari kaza yoluna müracaat edemez dersek, dört başı mamur bir yola varmış oluruz. Millî menfaatlere uygun olup olmadığının takdir hakkı, Hükümete ait olacaktır. Mademki yirminci maddeye dördüncü maddenin birinci fıkrasına atfen hüküm koyuyoruz, niçin Şûrayı Devlete gidilir, gidilmez diye işi karıştırmak için bir hüküm koyalım. Bunun altına Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımızın beyan ettiği şekildeki şeyi koyarsak ihtilâfımız olmayan bir mesele halledilmiş olur.

REİS — İşletmeler Vekili.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Bu maddeyi metin olarak ve ruh olarak aynı şekilde anladığımızı ifade ediyoruz.

Müsaade ederseniz arz edeyim. Bir müracaatçı evvelâ, bir petrol araması talebinde bulunmadan, arayıcı sıfatı ile müracaat edecektir. O zaman kendisinde her hangi bir hak mevcut değildir. Bu, arayıcı müsaadesi olacaktır. Buna müsaade deniyor. Biz bunu, bu kanunun hükümlerine göre eğer millî menfaatlere uygun görmezsek reddedebiliriz. Bu bir Hükümet tasarrufudur, ve nihayet reddedilir. Şûrayı Devlet, şimdiye kadar bu gibi tasarruflara dayanan dâvaları kabul etmiyerek reddeder.

İkincisi; bundan sonra arama için müracaat vardır. Bu arama devresinde eğer daha evvel böyle bir müsaade almamışsa, yani millî menfaatler bakımından bizim süzgecimizden geçmemiş bir talep varsa biz kendisini yine reddedebiliyoruz. Ve 52 nci maddede de yine bu-

nun için hüküm koyuyoruz. Böyle bizim süzgecimizden geçmeyenler için Şûrayı Devlete müracaat edemeyecektir. Bu yolda melhuz tehlikeleri kapıyoruz. Şûrayı Devlete müracaat etmiyor. Bununla da kalmıyor bu 4 ncü maddede öyle bir hüküm var ki; her hangi şirket aramalar yapmış, ağır masrafa girmiş, zira işin en büyük masraflı devresi, bu arama safhasıdır, o devrede milyonlar sarfetmiştir. İşletmeye geçecektir. Biz bunu yine eğer millî menfaatlere aykırılık varsa reddetmek hakkına sahibiz. Eğer arkadaşlarımızın ileri sürdüğü fıkra buraya ilâve edilirse o zaman birçok ağır masraflar ihtiyar etmiş ve netice almıya yetmiş bir teşebbüsün, her hangi bir mercie müracaat etmek hakkını da tanımadan had olarak bir karar veriyoruz. Arkadaşlar, bu mânevi teminatın kendisinden alınması ve maddenin buna göre şümulendirilmesi, bu iş için gelecek müteşebbisleri tereddütte bırakabilir. Şimdi, bu bakımdan küll olarak, bütün diğer müsaadelerle şâmil olmamış olsaydı, o zaman elbette ki biz bunu, arkadaşımızın fıkrasının buraya konmasını baştan kabul ederdik. Daha ileriye gideyim : Petrolu buldu, işletme müsaadesi için müracaat ediyor, boruları döşüyerek tasfiyehaneye götürecektir. İşte tam o zaman hiçbir mercie müracaat hakkı olmadan reddediyoruz. Yine millî menfaatlere göre reddetme hakkını haiziz ama, koymak istenilen hüküm kabul edilirse, diyeceğiz ki sen hiçbir mercie müracaat etmeyeceksin. Bu müracaatları reddedecek bile olsa onlara kazai bir mercie müracaat etmesinin mânevi teminatını vermek mecburiyetindeyiz. (Doğru, doğru sesleri).

REİS — Hulusî Köymen.

HULUSİ KÖYMEN (Bursa) — Efendim, söz almaktan maksadım, her iki tarafın da bu millî menfaatler üzerinde gayet samimî olarak gösterdikleri hassasiyetin yerinde olduğunu gördüğüm için neticeten alınacak kararın, idari kaza yolunun açık olmadığı suretinde bir kaydın buraya ilâvesi veya ilâve edilmemesi şeklindeki kanaatlerin tam bir inançla belirtmesine yardım etmektir.

Şimdi arkadaşlar, Hükümetin, gerek Vekil tarafından ve gerekse Heyeti Vekile tarafından millî menfaat mefhumuna dâhil ve iktisaden vâkı olan tasarrufları idari kaza sistemi cari olan hiçbir memlekette Devlet Şûrası,

Danıştay dediğimiz bir mahkeme merciinde tetkike tâbi tutulmaz. Şu hale göre biz, burada bu şekilde alınan kararlar hiçbir suretle kabili itiraz değildir, Devlet Şûrasına dâva açılmaz diye bir kayıt koyduğumuz zaman, idari kaza sistemine şimdiye kadar görülmemiş yeni bir prensip ihdas etmiş oluruz. Çünkü böyle bir kayıt korsak ne olur? Yani böyle bir kayıt mevcut olduğunda Hükümetlerin, vekillerin siyasi, iktisadi bütün tasarrufları mutlak şekilde gayrikabili itirazdır, dersek, bir hukuki prensip kıymet ve kudretini taşıyan bir esas ihdas edilir ki, böyle bir bâtil yola gidilmemelidir.

Bu itibarla bugün cari olan ileri kaza sistemindeki prensiplere uygun böyle bir kaydın ilâvesinin yolsuz olacağını arz etmek isterim.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Efendim, sözlerime Sayın Bakana cevap vermekle başlayacağım.

Bakanın, evvelki konuşmaları ile sonraki konuşmalarını telif etmek imkânını bulamamaktayım.

Dördüncü maddenin birinci bendindeki «millî menfaatler» hududu içinde alınmış Hükümet kararları, aleyhine itiraz edilemez; bu sebebe dayanan Hükümet tasarrufları tamamen siyasi mahiyette kararlardır. Kazanın murakabesine tâbi değildir. Kanunun başka maddelerinde aynı sebebe müstenit Hükümet kararları aleyhine Devlet Şûrasına baş vurulamıyacağına dair hususi hüküm bulunduğu halde, 4 ncü maddede böyle bir hüküm bulunmaması, 4 ncü maddeyi zayıflatmaktadır.

Maddeler arasında mukayese yapacak olan hâkim «Başka maddelerde hüküm konmuştur, 4 ncü maddede hüküm yoktur; şu halde bu 4 ncü madde için Devlet Şûrası kapısı açıktır» diye düşünebilir.

Sayın Bakan, neyi kabul ettiler? 4 ncü maddede bizimle mutabık mıdır? Diyorlar ki; «Millî menfaatler esasına dayanan her türlü tasarruf aleyhine kaza yolları kapalıdır.»

Biraz önceki mâruzatıma göre, bunu, sarîh bir hüküm olarak maddeye koymakta fayda vardır. Çünkü Alâkalı, tazminat talebi bakımından Devlet Şûrasına gidebilecektir. O yollarda açık değildir, diyorlar. Sayın Bakanın sözlerinden

bir şeyi iyi anlıyamadım. Bir taraftan bizimle mutabıktır. Diyor ki; «Efendim, Hükümetin Millî menfaat esasına dayanan tasarrufları tamamen Hükümet tasarrufudur; yani hikmeti Hükümete dayanan tasarruflardır». Fakat kaza yolu açık mı? Kapalı mı? Bu hususta sarîh değildir.

Hulûsi Köymen arkadaşımız idari tasarruflar hususunda haklıdır; Devlet Şûrası yolu böyle tasarruflar için kapatılmamalıdır. Fakat bunlar bir idari tasarruf mahiyetini taşıyor mu? Taşımıyor mu? Bu tasarruf memleketin umumi politikasına mı taallük ediyor? Bunda askerî sebepler mevcut mudur? Bu karar, diplomasiyi mi ilgilendiriyor? Bugün örfi idare mevzuunda bile Fransız müellifleri arasında ittifak yoktur. Bir kısmı «askeridir, siyasidir» diyor. Bir kısmı idari mahiyette görebiliyor. Yani, bunlar o kadar açık ve vazih şeyler değildir; hangi hareket «hikmeti Hükümet» prensibine dayanır, bunun takdiri kolay değildir. Binaenaleyh Sayın Bakanın şu izahatından sonra ben bütün bütün bu hükmün buraya konması zaruretine kani oldum. Esasında bizimle beraberdirler. Fakat hükmün buraya konmasını kabul etmiyorlar. Bunu anlamak mümkün değildir. Biraz daha vaktinizi alacağım; biraz daha izahat vermek lüzumunu hissetmiş bulunuyorum. Kanunda, asıl Hükümet tasarısında, bir 12 ncü madde var. Bu 12 ncü madde şöyle der: «Bu kanuna göre yapılan bir müracaat Millî emniyet mülâhazasıyla veya Devleti ilgilendiren vahim sebepler dolayısıyla reddedilebilir.» Güzel. Bakınız hikmeti - Hükümetin en karakteristik misalini taşıyan bu hâdisede dahi hüküm vaz'edilmek ihtiyacı duyulmuştur.

Hemen arkasından diyor ki; «İcra Vekilleri Heyetinin bu husustaki kararına itiraz edilemez.»

«Hikmeti - Hükümete» bir misal aransa bundan güzel misal gösterilemez.

Arkadasından; «Aneak arama ruhsatnamesi aldıktan sonra ruhsatın taallük ettiği saha için işletme ruhsatnamesi talep edilirse bu talep, yukardaki sebeplerle reddolunamaz» deniyor.

Bunun üzerinde komisyonda şükranla yad etmek isterim ki hassasiyetle duruldu ve Hükümet bu maddenin metinden çıkarılmasını kabul etti. Demek oluyor ki «hikmeti - hükümet» düşüncesinin hâkim olduğu yerlerde, hele böyle bir

mevzuda katiyen kaza yollarına baş vurulamaz. Böyle petrol gibi bütün hüviyetiyle siyasi olan hâdiseler karşısında Hükümetimizi hususi salâhiyetlerle teşhiz etmek mecburiyetindeyiz.

Beynelmîl hukuk bakımından da bu nokta üzerinde durulmak lâzımdır. Farzedelim ki Türkiye ile bir memleket dostluk anlaşması yapmak istiyor. Bunu yaparken birçok iktisadi meselelerin, ana dâvaların dostluk anlaşmasında yer almasını istiyebilir. Bütün dostluk anlaşmalarında kültürel, iktisadi ve saire, her türlü anlaşmalarda bu noktalar göz önüne alınır. Bunların karşılıklı hükümleri konur. «Bir memlekte tatbik ettiğiniz teşvikkâr hükümleri, benim memleketimden esirgemezsiniz» diyebilirler. Böyle bir talep reddedilebilir mi? Tabîî bunu kabul edeceksiniz. Evvelece yapılmış bu neviden dostluklar vardır. Hâtıralarınızı tazelemek için arz ediyorum. Bu neviden komşularımızla yaptığımız dostluk anlaşmaları vardır. Bu anlaşmalar uzun müddet devam etmiştir. Sonra inkitaa uğramıştır. Bu dostluklar tazelandığı zaman, bu nevi hükümler elbette yeniden konacaktır. Bu gibi anlaşmalarda konulan tabirleri bilirsiniz; «en ziyade mazharı müsaade millet diye» formüle edilir. Farzedin ki bir devlet tebaasına petrol hakkı verdiniz. Bunun arkasından diğer bir eenebi geldi. Millî menfaatlerimize aykırıdır diye kendisine bir hak tanımıyacak mısınız? O devlet «falan devlet tebaasına tanıdığımız hakkı neden benim tebaamdan esirgiyorsunuz» dediği zaman, bunun cevabını vermek müşkül olacaktır. Hikmeti - Hükümette muhakkak surette serbest olmalıyız. Kaza yollarının kapalı tutulmak istenmesinin sebebi budur. Hâkimiyet - Hükümet kararlarının mucip sebebi aleni olarak münakaşa edilemez. Mâruzatım gayet açıktır zannediyorum. Hükümet bu mevzuda bizimle mutabık olduğuna göre, kanunda bir hüküm halinde bunun tedvinine de taraftar olunabilir.

REİS — Feridun Fikri Bey, buyurun.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Demin söylediğim bir sözü tekrarlıyacağım. Yani bu mesele, vuzuhla Yüksek Huzurunuzda müzakere edildi. Bundan sonra bir neticeye bağlanmak ve bilhassa Şûrayı Devlete hiç olmazsa bir ışık vermek zarureti vardır.

Şimdi Sayın Bakan arkadaşımız, iki beyanatta bulundular. Birincisinde gayet katî idi-

ler. Yani, Şûrayı Devlete müracaat edilse bile bu Hükümet kararı acte gouvernementtir. Hükümetin idari kararı, değildir. Hükümetin siyasi mahiyette kararı hükmünde olduğu için tetkik edilemez, Şûrayı Devlet bakmaz, dediler. Bununla Cemal Reşit Bey tatmin edilmedi, bir fıkra konması ve her türlü tereddüdün selbedilmesi lâzımdır, dedi. Halbuki bu mütalâa yani, vekilin bu mütalâası zapta geçtikten sonra bununla iktifa olunabilirdi. Kendileri bununla iktifa etmediler. Fakat bilâhara Vekil Beyin son beyanatı, tereddütlü bir vaziyet husule getirecektir. Belki burada o tereddüt yoktur. Ama yarın evrak üzerinde Şûrayı Devlet zabıtları okuduğu zaman bu tereddüde kapılabilir. Yani buyurdular ki : Bu kadar sermaye yatırılmış olan bir müessesenin hiçbir yere müracaat edemeyeceğini beyan etmek, onu bir emniyetsizliğe sevkeder. O halde bundan Şûrayı Devlet olarak ne mâna çıkarabiliriz. Yani tetkik edilebilir, mânası çıkarılır. Avukat arkadaşlarımızın eline de geçince, bu işi Şûrayı Devlete, öteki istikamete, yani tetkik istikametine sevk edilecek bir karakter de bulabilirler. Esasta mutabıkız ki, bu maddenin birinci fıkrasındaki hususlar acte gouvernement, Hükümet fiilî, kazai bir organ tarafından tetkik edilemez. (Tamam sesleri) bunda mutabıkız. Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımızdan da rica ederim, takririnden vazgeçerek Vekil Bey ve Komisyon da katî surette birinci fıkra hükmünün acte gouvernement olduğunu, hiçbir vehile kazai tetkike tâbi tutulmıyacağını sarahaten beyan buyururlarsa zannederim ki, Şûrayı Devlet tamamiyle rahat bir vaziyete gelmiş ve bu işten de feragat etmiş olur. İki kelime ile Vekil Bey bu acte gouvernement, Şûrayı Devletin kazai tetkikına asla tâbi değildir. Desin. Sözcü arkadaşımız da bunu teyit buyursun o zaman bu iş kapanmış ve bu neticeye vâsıl olmuş oluruz.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Gerek birinci, gerek ikinci beyanattımda tamamen Feridun Fikri arkadaşımızın biraz evvel işaret ettikleri noktalarda mutabık olduğumuzu, misaller vermek suretiyle, beyan ettim. Komisyonumuz da, bu bakımdan, zannederim tamamen bizimle mutabıktır. Bu bakımdan verilmiş olan kararlar, Vekiller Heyetinin takdirine mütaallik olan, acte gouvernement kararlarındandır. Binaenaleyh Şûrayı Devlet bu

gibi dâvaları binnetice kabul etmiyerek reddetmek içtihadındadır.

ENCÜMEN M. M. EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Biz, dünkü oturumda, Cahid Zamangil arkadaşımızın sorduğu suale verdiğimiz cevapta tamamen bu şekilde mütalâa beyan etmiştik. Şimdi, bunu ikinci defa teyidediyoruz.

CEMAL EYÜBOĞLU (Trabzon) — Efendim, önergeyi geri alıyorum, geri alırken de zabıtlara geçsin diye, arz ediyorum. Sayın Bakanın ve encümen sözcüsünün vermiş olduğu son izahlarla bir yanlış anlaşmanın düzelmiş olduğu anlaşılıyor. Hiçbir zaman, «millî menfaat» aleyhine mülâhazasıyla alınacak karar için hiçbir kaza merciine başvurulamayacaktır. Hükümet, komisyon ve Yüksek Meclis maddeyi böyle anlıyor. Kanunun aynı mahiyetteki diğer maddeleri, hükümleri zayıflatmak tehlikesine binaen tavrımı geri alıyorum.

REİS — Tavrını geri almıştır.

MUVAKKAT EN. REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — 4 ncü maddenin başlığında «takdirde esas olan kıymetler» denmiş, aslı, «takdire esas olan kıstaslar» olacak, maddeyi bu şekilde tashihini rica ediyorum.

REİS — Maddeyi bu tashihle okutuyorum :

Bölüm : 3

Takdire esas olan kıstaslar

MADDE 4. — Petrol hakkı iktisabı için yapılan bir talebin kabul veya reddedilmesinde :

1. Talebin millî menfaatlara ve bu kanunun maksadına uygun bulunup bulunmadığı;
2. Tâlibin;
 - a) Tatbik olunan kanun ve nizamnamelere ve talimatlara riayetkârlığı;
 - b) Bu kanunun maksadına uygun bir surette çalışacağı hususunda karine olabilecek evvelki faaliyetleri;
 - c) Benzeri ameliyatın yürütülmesindeki tecrübesi;
 - d) Tasarlanan petrol ameliyatını yürütmek hususundaki malî iktidarı;
3. Yukardaki fıkralara göre aynı derecede kabule şayan bulunan müracaatlar arasında tercih yapılırken müracaat sırası; nazara alınır.

REİS — Bu tashihle maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 4

Memnuiyetler ve hususi kayıtlar

MADDE 5. — Bu kanuna göre müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belge alınmadan hiçbir petrol ameliyesi yapılmaz.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Eamiyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 6. — Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye T. C. kanunlarına veya yabancı Devlet mevzuatına göre hükmi şahsiyeti haiz ancak bir şirket sahip olabilir.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, madde metninde T. C. harfleriyle ifade edilen mefhum «Türkiye Cumhuriyeti» şeklinde tashih edilecektir. Ayrıca «ancak» kelimesi de çıkacaktır. Bu tashihlerle madde şu şekli alacaktır :

MADDE 6. — Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına veya yabancı Devlet mevzuatına göre hükmi şahsiyeti haiz bir şirket sahip olabilir.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜPOĞLU (Trabzon) — Muhterem arkadaşlarım, bu müzakere etmekte olduğumuz maddenin ihtiva ettiği hüküm, bizim son birkaç yüz senelik tarihimize itibariyle hususi bir ehemmiyet taşımaktadır.

Bu, kapitülasyonların, memleketimizin iktisadi ve içtimai her yöndeki faaliyetlerini tahrip edici zararlarından mümkün olduğu kadar korumak için Osmanlı İmparatorluğu zamanında dahi, yabancı şirketlerin Türkiye'ye gelip yerleşmeleri, yabancı şirket olarak faaliyette bulunmaları; hattâ 33 senelik İkinci Hamit devrinde dahi, üzerinde gayet hassasiyetle durulmuş millî bir mesele olmuştur. Yabancı devlet tâbiyetindeki şirketler, ne bakımlardan mahzurludur?. Acaba başka memleketlerde yabancı devletlerin tabiiyetindeki şirketlere, bilhassa petrol gibi mevzular üzerinde, faaliyette bulunmak imkânı, müsaadesi verilir mi?. Bu cihetlerin esaslı şekilde incelenmesi lâzımgelir. Komisyon olarak bu hususlar üzerindeki tenkidlerimiz sırasında Hükümetten talebettiğim tenvir edi-

ci malûmatı, herhalde vaktin darlığı sebebiyle olacak, alamadım. Gönül arzu ederdi ki, çok ehemmiyetli olan ve bizim son birkaç yüz senelik tarihimize, hukuki sahada, belli başlı dâvalardan biri olan yabancı şirketler mevzuu da huzuruza etüd edilmiş olarak gelsin. Maalesef bu etüd ne komisyon olarak yapılmıştır, ne de Hükümet, herkesi tatmin edebilecek, sizleri tatmin edebilecek malûmat ile gelebilmiştir. Ne de ben, bir mütahassıs olarak sizleri tenvir edilecek durumdayım. Bundan dolayı üzüntü duyuyordum. Ancak kendi şahsi gayretlerimle yapabildiğim tetkikleri, bulabildiğim neticeleri huzuruza getirmiş bulunuyorum.

Menafii Umumiyyeye mütaallik Kanun, (10 Haziran 1326) mukavele ve şartnamelerde gösterilen müddet içinde yabancı şirketlerin, Osmanlı Kavanin ve nizamına göre Osmanlı şirketleri olarak kurulmalarını âmirdir.

Eğhası Hükmiyenin Emvali Gayrimenkuleye Sahip Olmaları hakkındaki Kanuna göre ancak (Osmanlı inşaat şirketleri) emvali gayrimenkuleye tasarruf edebilirler.

Yine birkaç gün evvel yeni bir kanunla kaldırdığımız Maadin Nizamnamesinin 33 ncü maddesi; Türkiye'de yabancıların maden işletmeciliği yapabilmeleri için bunların «Osmanlı Anonim Şirketi» olarak kurulmasını âmirdir. Nitekim Fethiye Maden Şirketi; Fransız Ereğli Kömür İşletmesi gibi, yabancı şirketler, Osmanlı İmparatorluğundan devraldığımız bütün yabancı sermayeli şirketler, umumiyetle Osmanlı mevzuatına uygun olarak kurulmuş şirketlerden ibaret bulunmakta idiler.

Birkaç gün evvel kabul buyurduğunuz yeni Maden Kanunumuzun muhtelif maddeleri de bu hükümler teyiden ipka edilmiş bulunmaktadır. Yeni Maden Kanunumuza göre de, Türkiye'de maden işletmeciliği, aramaçılığı, imtiyazı için sureti katiyede ve mutlakada Türk mevzuatı dâhilinde kurulmuş Türk şirketi olmak mecburiyeti vardır.

Daha dün Yüksek Meclisten çıkmış olan bu kanunun ihtiva ettiği şu kayıtları hükümler, şüphesiz ki, birtakım endişelerin mahsulüdür; ileride memleket menafisine uygun olmayacak birtakım gelişmelerin önüne set çekmek için konulmuştur.

Acaba, muhakkak milli mevzuatımıza göre

Türkiye'de kurulmuş bir şirket değil de neden yabancı şirketler ve sermaye istenmektedir? Bunun sebepleri ne olabilir? Bu konuda burada salâhiyetle konuşabilecek arkadaşlarımın bulunduğunu biliyorum ve bu arkadaşlarımdan bilhassa bu mevzu üzerinde bizi tenvir edici fikirlerini söylemelerini, ben şahsan rica ederim. Mevzuun ehemmiyeti, Maden Kanununda olduğu gibi, Petrol Kanununda da fazlasıyla kendisini göstermektedir.

Şimdi, sayın arkadaşlarım, yabancı şirket, yabancı devlet mevzuatına göre kurulmuş bir şirkettir. Türkiye'deki tatbikat bakımından bunlar ne gibi imtiyazlara ve istisnai durumlara sahiptir?

Devletler hususi hukukuna ve takarrür etmiş içtihatlarına, teamüllere, milletlerarası anlaşmalara göre yabancı şirket, kendi memleketindeki yani kendisinin kuruluşunu sağlıyan mevzuata göre hüviyet sahibidir. Şahsa mürtabit fiil ve hareketleri bakımından da yine kendisinin kurulmasını temin eden memleketin mevzuatına tâbidir. Bunun hukuki neticeleri ne olabilir? Bir misalle bunu canlandırmak istiyorum; meselâ (X) memleketinin mevzuatına göre kurulmuş bir şirket, Türkiye'de petrol işletmeciliği yapmaktadır. Bu kanunda yazılı hükümlere dayanılarak şu veya bu hareketinden dolayı aleyhinde bir dâva açmışız, bir tazminat talebediyoruz. Şirketin merkezi burada değil; her hangi bir memlekette; şu halde bu şirketlerin paraları, dünyanın dört tarafına yayılmıştır. Takibat yapacaksınız, mahkeme ilâmını aldınız, iera saffhasına geçeceksiniz. İngiltere bankalarındaki mevduatına haciz koydurmak istiyorsunuz. Bu ilâmın, Türk mahkemelerinden sâdır olmuş bir ilâmın Türk tâbiyetindeki bir vatandaşa tatbiki kadar kesin bir netice vermez.

Evvelâ İngiliz hâkimi, sizin ilâmınızın kendi memleketinde kabili tatbik olup olmadığını tetkik edecek. Sayın arkadaşlar, Türk mahkemelerinden sâdır olan bir kararın bir yabancı hakkında tatbikını istiyeceğimiz zaman bunu tatbik edecek mahkemelerin, bu ilâm üzerindeki takdir hakkının ne kadar geniş olduğunu gözden kaçırmamak lâzımdır. O derecede ki bu ilâmlar fiilen hiçbir kıymet ifade etmiyebilirler.

Diyebilir ki, İngiliz mahkemesi, «Bu ka-

rar şu şu bakımlardan benim memleketimdeki hukuki anlayışa uygun değildir.» «Müddealeyh hakkındaki bu karar, benim mevzuatıma göre tâbi olması icabeden salâhiyetli mahkemelerden sâdır olmamıştır.» Diyebilir ki, «Bu İngiliz vatandaşı hakkında, verilen karar şu, şu noktalardan hakkın, nasafetin icabının dışına çıkmıştır.» Nasıl tatbik edeceksiniz bu kararı? Bunun içindir ki, Avrupa hukukunu almaya başladığımız bir buçuk asırdan beri mevzuatımızda kapitülasyonların bize tahmil ettiği birtakım mükellefiyetlere rağmen bu nokta üzerinde Hükümetler ısrarla durmuşlardır. Hükümetin 11 nci maddesi diyor ki; «Yabancı devletler veya bunların doğrudan doğruya veya dolayısıyla idaresinde müessir olabilecekleri mikyasta veya şekilde malî ilgileri veya menfaatleri bulunan hükmi şahıslarla bir yabancı devlet lehine veya onun namına hareket edenlere v. s. v. s. petrol hakkı verilmez.»

Bunu nasıl kontrol edeceğiz? Yabancı şirketlerin memleket dışında her hangi bir Devletin nüfuz ve tesiri altında bulunmadığını, hattâ sermayesinin o Devletin elinde bulunup bulunmadığını nasıl tâyin edebileceğiz? Nasıl kontrol edebileceğiz? Haydi bunu öğrendiğimizi farz edelim, bunun hukuki neticelerine nasıl mâni olabileceğiz. O şirketi memleketimizde feshetmeye kalktığımız zaman, fesihden doğacak haklar ve vecibeler bakımından o şirket aleyhine takibat yapabilecek miyiz? Hayır arkadaşlar. Burada bir de işin siyasi mahzuruna temas etmek isterim. Gerçi hiçbir Devlet bugünkü devletlerarası hukuk anlayışına göre tebaasının menfaatlerini koruma bahanesi ile diğer bir Devletin iç meselelerine müdahale edemez. Bu, gayet açıktır. Bu, küçüklü büyüklü bütün devletlerin eşitlik haklarının tabii neticesidir. Fakat bu gibi hallerde büyük devletlerin başvurabilecekleri siyasi yollar da vardır. Bugün, Birleşmiş Milletler Anayasasına rağmen, birçok dostluk anlaşmalarına rağmen, milletlerarası hukuki münasebetler bu cihetten tamamiyle, kemali ile halledilmiş değildir. Yabancı Devlet tebaası bir şirket, sizi kendi memleketinde mahkemeye verir, petrolerimize dışarda el koyar. Açtığı dâvalar dolayısıyla yabancı memleketlerdeki altınlarımıza, mevduatımıza ihtiyati haciz koyar. Bunları önliyecek hukuki teminatımız,

yoktur. Arkadaşlarım, Hükümet başka memleketlerden misal verirken bize Kanada'yı, belki en önde gösterecektir. Kanada'nın durumu, Türkiye ile kabili mukayese değildir. Kanada, daha yeni yeni istiklâlini kazanma yolundadır. Malûmuâlinizdir, müstemleke rejiminden bu asrın başında kurtulmaya başlamıştır. Henüz dominyonla müstakil Devlet arasında bir şekle sahiptir.

Sonra, Kanada'da bugün sermayedar olarak, İngiltere, Amerika ve biraz da Fransa bulunmaktadır. Bu devletler, birbirleriyle her sahada muvazene meydana getirebilecek kadar kuvvetlidir. Türkiye böyle değildir. Bu itibarla Türkiye'de, Kanada ve Amerika'da tatbik edilmekte olan bir hukuk örneğini misal göstermek doğru değildir. Çünkü o memleketler, kendi aralarında yapılmış birtakım anlaşmalarla petrolden vereceği tavizi kömürden, kömürden vereceği tavizi demir-çelikten veya ticareti bahriyeden pekâlâ karşılayabilir. Yabancı Devlet mevzuatına göre, kurulacak şirketler hususunda başından beri muteriziz. Hükümetten rica ediyorum, bu mevzuda Türkiyede hangi ilmî otoriteden mutalâa alınmıştır, bunun burada açıklanmasını rica edeceğim. Bu memleket, zira, kapitülasyonlar belâsı yüzünden felâketten fedâkete sürüklenmiştir.

NAİL GEVEÇİ (Aydın) — Asla maddede böyle bir şey yoktur. Vatanperverlik dersi almaya muhtaç değiliz.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Devamla) — Vatanperverlik yarışına lüzum yoktur. Herkes müsavi şekilde vatanperverdir. Binaenaleyh asgari demiyeceğim, müsavi derecede vatandaşız ve vatanperveriz.

Kapitülasyon nedir? Kapitülasyon bunlardır, şurada burada verilen imtiyazlardır. Bizim memleketimizde kapitüler mahiyetindeki tahditler acaba başka memleketlerde de birbirine karşı yapılmamış mıdır? Vardır. Fakat bir memleketin bünyevî kuvveti, siyasi kudreti, o memleketteki içtimai tecanüs, millî kudret. Bütün bunlar açık olan böyle tehlikeli yolları kapamaya kâfi gelebilir. Fakat, Türkiye'de dün kadar yarı sömürge haline gelmiş bir memleket ve bugün iktisadi binbir müşkülât içinde bulunan bir memleket, yabancı bir memlekete başvururken dikkatli olmak mecburiyetindedir. Hükümet, bu madde üzerinde ileri sürdü-

ğüm tehlikeleri kale almadan bunu, huzuruza getirmiştir. Memleketin münevverlerini ve mütalâalarını dinlememiştir. «Filân üniversitenin falan profesörü, şu mütalâada bulundu, filânce tarihçi bu mesele üzerinde şunu beyan etti» diyemiyorlar. (Maşaallah, kanun tetkiksiz mi geldi sesleri). Bunu Adalet Komisyonu tetkik etmiş midir? (Muhtelit Komisyondu sesleri). 20 kişilik komisyon. Onun içinde ben de varım. Biz nihayet siyasi hüviyet taşıyan insanlarız. Bunu bir ilim heyetinin, hukuk ve iktisat bilginlerinin tetkikından, süzgecinden geçirmek lâzımdır. Bu 20 kişilik komisyonda bu noktalardan tasarıyı tetkik edecek tek üye yoktur. Bu sebeple ben mahzur görürüm. (Gürültüler) Niçin bu mevzu üzerinde duruyoruz?

Tümü üzerinde görüşüp maddelere geçtik. Memleket mukadderatını alâkalandıran bir maddede üzerinde fikrimizi söylüyoruz. Kanunun maddelerine geçmeyi bizim de kabul ettiğimizi demin Sayın Bakan, bir nevi hata yapmışız gibi ileri sürdü. Kanuna taraftarız. Memleketin menfaatine olan her şeyde beraberiz. Nitekim ilk sermaye kanununa rey vermedik mi? Evvelisi gün çıkan Madenler Kanununa muhalif mi kaldık? O Maden Kanunu ki, memleketimizin bütün demirlerini, kömürlerini, kromlarını ve diğer bütün madenlerimizi ihtiva eden bir kanundu. Niçin o kanunda yabancı devletlere bu imtiyaz verilmedi de petrolde veriliyor? Bunun mucip sebebi, yalnız siyasi hüviyete sahip olan Sayın Bakanın değil, memleketin ilim adamlarının, bu memleketin tarihini bilen, başka memleketlerin tarihini bilen, ilim adamlarının, bu gibi hükümlerin memleketlere getirdiği felâketleri çok daha iyi... (Nihat Erim sesleri) Arkadaşlar, o da profesördür, kendisinden ben bu konuda istifade ettim. (Gürültüler) Şimdi sizlerden çok istirham ederim...

BEDRİ NEDİM GÖKNİL (İstanbul) — Meelisi teşhil etmeyin ilim adamı, ilim adamı diye...

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Devamla) — Böyle bir mevzu üzerinde işi polemige götürmiyelim arkadaşlar! Dokuzuncu devrenin sonunda lüzumsuz birtakım münakaşalara sebebiyet vermiyelim. Ben objektif noktaları huzuruza getirdim, sezdiğim tehlikelerden, duyduğum endişelerden bahsettim; her hangi biriniz de bunu yapacak durumdasınız; arkadaşların

gözlerinden kaçmış olabilir; bildiklerini Büyük Meclise arza mecburum. Bu kanun tasarısı, tetkiksiz huzuruza gelmiştir; öyle hükümleri muhtevi olarak gelmiştir ki, bunlar Osmanlı İmparatorluğunun inhitat devirlerinde bile kabul edilmemiştir. Böyle hükümler mevcut olarak huzuruza gelmiştir; Komisyonda üzerinde durduk, noktai nazarlarımızı arz ettik. Bu kanunun 12 nci maddesi ile vergi imtiyazı tesis eden hükümleri ve 136 nci maddesi komisyon tasarısında yoktur. Bunlar tam mânası ile kapitüler hükümlerdi. Bu mütalâaları şahsi fikrim olarak değil, memleketin hukuk bilginlerinin mütalâasına dayanarak arz ediyorum. Osmanlı İmparatorluğunun en zayıf zamanlarında bile bu hükümler mevzuatımıza girememiştir. Ben vâkıdan bahsediyorum. Kanun, huzuruza noksan olarak, tetkik edilmeden gelmiştir. Gerçekde 6 nci madde hakkında izahat bulamazsınız. Sayın Bakanın vereceği izahat, tatmin edici olmayacaktır. Bu, devletler hususi hukukunda bir ihtisas meselesidir. Ben aczimi itiraf ediyorum. Bu kanunu, mütehasısların tetkikından geçirmek, fikirlerini almak ve münakaşasını yapmak icabeder.

Altıncı maddeden «yabancı mevzuat» ibaresinin, memleketin yüksek menfaatleri bakımından, hal ve istikbal için taşıdığı büyük tehlikeler bakımından, bu kanunun birçok hükümlerini işlemez bir hale getirmesi tehlikesi bakımından, kaldırılmasını istiyoruz.

Salâhiyetli sayın arkadaşlarımdan istirham edeceğim, bu mevzuda bizi tenvir etsinler, sayın Bakan da hukuk doktorudur, şüphesiz fikirleri kıymetlidir, fakat bunun bir ihtisas meselesi olduğunu lûtfen kabul buyursunlar. Bu kanun, üniversitelerimizde tetkik ettirilmiş değildir, her hangi bir profesörün mütalâası alınmış değildir.

Sayın Bakan, komisyonda verdikleri izahat sırasında bu kanun üzerinde Ankara Üniversitesinden bir profesörün mütalâalarını aldıklarına işaret buyurdular. Kendilerine sordum, «üniversiteye mensup bir insan olarak mı, yani bu işte objektif ölçülerle çalışan ve her türlü siyasi rüfuz ve tesirin dışında bulunan ve bir idari hiyerarşiye tâbi olmıyan bir müessesenin mensubu olarak mı, yoksa idarenize bağlı bir insan olarak mı bu profesörün fikirlerini aldınız?» «Hayır, idareye bağlı, hukuk müşaviri olarak

fikirlerini beyan ettiler» dediler. Bu profesör arkadaşımıdır; ilmine, fazlına inanırım. Fakat tek başına bu mevzuda kâfi midir, değil midir? Bunun üzerinde durulabilir. Acaba buradak' (X) adlı profesör böyle düşünüyorsa, (Y) adlı profesör nasıl düşünüyor?

Üniversitenin fikri alınmış mıdır? Bunu açıklasınlar.

REİS — İşletmeler Vekili.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Arkadaşımın, her sözünün başında çeşitli endişelerini objektif olarak beyan ettikler, sonra gerek komisyonda gerekse burada işi polemik yapacak ve tamamen mevzuun hududu dışına çıkaracak şekilde bir siyasi, hattâ başkalarına başlık yapacak bir siyasi münakaşa haline getirmiş olmasını ben hakikaten hayretle karşıladım. Hattâ o kadar hayretle karşıladım ki, baş başa kalıp da çeşitli meseleler üzerinde mutabakat hâsıl olduktan sonra bile ertesi gün başka yerlerdeki neşriyatta, muhalefetin fikrinin şu şekilde olduğu iddialarına kadar, işi götürdüler. Yüksek takdirlerinize arz ederim.

ÖEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon.) — Mîsal göstermenizi rica ederim.

SITKI YIRCALI (Devamla) — Arkadaşlar, lâyiha, Hükümet tarafından Yüksek Meclise sevk edildiği andan aldığı son şekle kadar bizim hukuki rejimimize tamamen uygun olduğu gibi aynı zamanda bizim her türlü hükümlerlik haklarımızı muhafaza eden ve en küçük, üzerinde tereddüde mahal verecek bir tarzda onu rencide edecek ne metinde, ne de mânasında her hangi bir ifade taşııyordu. Bu mânayı taşııyordu.

On üçüncü maddeyi münakaşa etmeden Hükümet, birtakım tereddütleri kaldırmak için baştan muvafakat etti. Umumi konuşmalarında izah ettim. Tekrar üzerine gelmek istemiyorum. Fakat hâtıralarınızı tazelemek için bir iki kelime ile hulâsa edeyim- Arkadaşlar; bizim bugün maden rejimimizde her hangi bir vatandaş, bir istida verir, gelir muayyen bir yerde hakkı ta-kaddüm alır. İki senelik bir işletmeden muayyen bir safhaya geldikten sonra Hükümete müracaat eder ve doğrudan doğruya İcra Vekilleri Heyeti, Merlisten geçirmeden imtiyaz hakkı verir. Bu, diğer imtiyazlarla alâkalı değildir. Bi-

zim Anayasamızın hükümlerine göre, her hangi bir imtiyaz mahiyetinde sayılacak şekilde değildir. Sebebine gelince, zâtî hâdiseler olarak böyle hareket etmek mecburiyetindeyiz. Nitekim bugün Anayasamızın hükümlerine göre malî birtakım külfet taşıyan mukaveleleri kimle yaparsa vapsin, Meclisten geçirmek lâzımgelir, gibi bir kanaat taşıyarak bu şekilde iddialar ortaya atılmaktadır. Meselâ muayyen bir yerde bir devlet, arazisini kiraya verirken arazi işletmekte yapılan mukavelelerde 2790 sayılı bir Kanunla Hükümete salâhiyetler tanınmıştır ve Hükümet mukaveleleri imza edebilir. Yine Maden Kanunumuzda, böyle bir salâhiyet kabul edilmiştir. Muayyen şartlar dâhilinde Hükümete verdiği takdir hakkını ayrıca Meclisten geçirmeden Hükümet o şartlara riayet edecek şahısları, karşılıklı vecibeleri tesbit eden bir mukavele ile verebilir. Hâdisemizde ise mukavele değil, virgölüne kadar değiştirilemeyecek bir kanunda Meclisçe tesbit edilmiş muayyen şartlarla muayyen arazide başkasının müdahalesine karşı hakkını kullanabilmesini teminat altına almaktadır. İşte 136 nci maddenin mahiyeti, budur. Türk Milleti uzun asırlardan beri devlet kurmuş, hakkını müdafaa etmiştir. Yerli de olsa, ecnebi de olsa kendi kanunlarına riayet ettiği takdirde onların hakkına riayet eden bir devlet şuuruna ve hukuki rejimimize itimat ederek şirketlerin memleketimizde emniyetle çalışacaklarına kani olduğumuz için bunu kaldırmakta beis görmedik. Binaenaleyh diğer maddeler üzerinde teker teker duracak değilim. Hükümetin 110 ncu maddenin vergi koyma hakkımızı tahdit ettiğini ileri sürdüler. Sadece muayyen bir devrede munzam verginin dışında, munzam verginin nispetini tâyin için konmuş olan bir hükümden başka bir şey değildir.

Arkadaşlar, birçok kanunlar, bu gibi istisnalar tanır ve der ki, şu şu vergiler alınır, ama bunlardan başka hiçbir vergi alınmaz. Buna rağmen maddedeki 3 ncü fıkranın, bunun dışında bir mâna taşınması ihtimaline karşı komisyonda müzakere konusu olmadan bile kaldırılmasında tereddüt etmedik. Hükümet, o maddeler müzakere konusu olmadan encümençe tasarıdan çıkarılmasına rıza gösterdi. Ama her ikisinin de mahiyeti, tamamen mevcut mevzuatımız şartları içindedir.

Bu maddeye gelince; bir defa halen de bütün ecnebi şirketler memleketimize gelmekte ve kendi

hüviyetleriyle çalışmaktadırlar. Meselâ Sokony Vakum Şirketi, bir sene evveline kadar, memleketimizde ecnebi hüviyetiyle çalışmakta idi.

Arkadaşım bunun dışında bu mevzuda umumî mütalâalar alınmadı dediler. Meclisler, her devresinde, dünyanın her yerinde gerek Hükümet, gerek meclisler icabeden yerlerden icabeden mütalâaları alır, fakat neticede esas o günün, millî iradesinin tecelli ettirdiği iktidarın takibedeceği politikadır. Bunu tatbik etmek yoluna gitmek de onların ve Hükümetin başlıca vazifesidir. (Alkışlar)

Hakikaten eğer böyle olmasaydı, dünya memleketlerinin meclisleri değil, çeşitli menşelerden gelmiş olan teşriî meclisler değil, akademilerle memleketler idare edilirdi. Elbette muayyen ilmi salâhiyet sahibi olanlar bu memleketin yükselmesi ve bu memleketin iyiliği için kendi rahat ve huzurunu feda ederek ilmi ve sosyol sahalarına vakfı nefsetmiş olan şahsiyetler her türlü meclislerin de eserleriyle yardımcıdır. Bittabi bu memleket, bu gibi tenkidlerden vâreste kalmazdı. Bu yolda yürürken elbette ki memleketi istikbal için aydınlatacaklardır. Bu gibi müesseseler, onlar da çalışan milletin mânevi zenginlikleridir. Fakat onların etüd ve araştırma ve mütalâalarının siyasi portesi, siyasi sentezi, siyasi tefsiri salâhiyeti de doğrudan doğruya, siyasi birer tesekkül olan teşriî meclislere ve onun güvenine sahip olan Hükümete aittir. Buna rağmen gerek İstanbul Üniversitesindeki salâhiyetli arkadaşlarımızdan bâzılarıyla, gerek Ankara Üniversitesindeki arkadaşlarımızdan bâzılarıyla bu bakımdan istisarede bulunduk. Kendileri de müsterih olabilirler. Kaldı ki, artık bugün hukuku hususivei düvel bahsinde o kadar normal bir teamül haline gelmiştir ki en mutaassıp olan Anglo - Sakson Hukuku Hususivei Düvel prensiplerinde bile şahısların ve şirketlerin ehliyet ve şahsiyetleri şahsi kanuna tâbidir. Fransız ve Anglo - Sakson hukuku hususivei düvel hocaları, hattâ bu bakımdan prensipler koyan ekoller; bir memlekete dışarıdan gelecek sermaye ve ecnebi tekniğinden istifade etmek için ehliyet bakımından kanunların mülkiyet değil şahsîlik prensibini kabule doğru gitmesinin elzem olduğunu ileri sürmektedirler. Sunu derhal ifade edeyim ki, bizde, gelecek şirketler 1930 tarihli kanunu muvakkatin lâyhada tasrih edilen maddelerine tâbidir. Gelecek

şirketler burada sermayesini tescil ettirecekler, muamelelerini tescil ettirecekler, hususi izin alacaklardır.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Türk şirketi olacak mı?

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Devamla) — Olmasına lüzum yoktur, Bunu biraz evvel de izah ettim.

Hüviyeti bakımından bütün dünyaca, tekzibedilmeyeceğime emin esaslara bağlanmış. Hukuku hususivei düvel kaidelerine göre Anglo - Sakson memleketleri dışında, çünkü bunlar muhacir gelmemesi için kayıtlar koymuştur memlekete gerek şirket olarak, gerek şahıs olarak gelecek olan ecnebilerin ehliyeti bakımından kendi memleketlerinin kanunlarına tâbi olması kabul edilmektedir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Fransa...

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Devamla) — Fransa da aynı. 1933 te kurulmuş bulunan hususi hukuku düvel komitesinin tesbit ettiği esaslar da budur. Hattâ o kadar budur ki, kendi memleketlerinde mümkün olduğu kadar dışardan gelen ecnepleri temsil etmek gâveleri olduğu halde aynı zamanda Polonyalı, Cekoslovakyalı İtalyan amelelerine de ihtiva e duydıklarından bu tahditlerin ikisinin ortasını bulmak mecburiyetinde kalmış, gelenlerin ehliyet bakımından doğrudan doğruya kanun tedvin edilmiş, ecnebilerin kendi memleketlerinin kanununu kabul etmiş bulunmaktadır.

Binaenalevh. tereddütlere mahal kalmaması için ifade edeyim ki, gelen şirketlerin 1330 sayılı Kanun hükümlerine tâbi olacakları muayyen maddelerde tasrih edilmiştir. Bunun dışında şirketler eğer memleketlerinde hükmi şahıs iseler, burada da hükmi şahıs olarak muamele görecektir. Ondan dolayı ihtilâf olursa salâhiyetli mahkemeler bezim mahkemelerimizdir. Sadece hükmi şahıs mıdır, değil midir? Bu kendi memleketindeki kanuna göredir. Bunun dışında memleketimizde tamamen kendi kanunlarımız ve adli kazamız dâhilinde tetkik edilecektir. Bu bakımdan endişeye mahal yoktur. Bunun üzerinde akademik birçok sözler söylenebilir. Arkadaşlarımız daima meseleyi bir polemik ve münakaşa yoluna götürmek istemekteler.

Binaenaleyh, bu kanunun bellibaşlı temel maddelerinden birini teşkil eden, mevcut rejimimizin teminatı altında bulunan bu maddenin aynen kabulünü bilhassa rica ederim. (Reye,

reye sesleri).

REİS — Müsaadenizle celseye 10 dakika ara veriyorum.

Kapanma saati : 11,45

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 11,55

REİS — Reisvekili Tefvik İleri

KÂTIPLER : Sedat Baran (Çorum), İhsan Gülez (Bolu).

REİS — Celseyi açıyorum efendim.

Söz Cahid Zamangil'indir.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Efendim, altıncı madde üzerindeki görüşümü birkaç dakikaya sığdıracak vaziyetteyim.

Türk petrollerinin işletilmesi, kaynaklarımızın kıymetlendirilmesi, bu kanuna nazaran, hangi nevi teşekküllerden beklenmektedir? Altıncı madde, bunun cevabını veriyor. Bunlar iki katagoride toplanan şirketlerdir :

1. Yabancı tâbiyetini haiz yabancı şirketler;

2. Türk kanunlarına göre kurulmuş Türk şirketleri.

İkinci katagorinin neveleri vardır. Yalnız Türk sermayesi ile kurulmuş Türk şirketleri olabilir; Türk sermayesiyle yabancı sermaye ortaklığı şeklinde kurulmuş Türk şirketi olabilir; Devletle Türk ve yabancı sermaye ortaklığı şeklinde Türk şirketi olabilir. Bir de 121 nci maddenin birinci ve dördüncü bendleri gereğince bir Devlet kurumu olabilir. Fiilen, kanunun ruhuna nazaran, bu iki kategoriden daha ziyade hangisine ümitler bağlanmaktadır : Bizim anlayışımıza göre bu kanun Türk petrollerinin kıymetlendirilmesinde yabancı şirketlere bel bağlamıştır. Öteki imkânlar ortadan kaldırılmaması olmakla beraber; fiilen kanunun isitkameti odur ki, tek başına yabancı şirketlerin gelip memleketimizde petrol kaynaklarımızı kıymetlendirilmesini istemektedir. Görüşler bu noktada karşılaşmıştır. Biz bunu beğenmediğimizi söyledik. Bu petrol işletmeciliğinin en eski tarzıdır. Yabancıların bir memlekete girerek, kendi kanunları altında

kurulmuş olarak çalışmasının tarihini kaydettiği mahzurları vardır, eski tiptir. Geçmiş tecrübeler nazaran devletlerin aldığı tedbirler vardır. Devletin iştirakiyle kurulmuş hususi şirketler en uygun olanlardır dedik, kendi görüşümüzü anlattık, Hükümet de kendi görüşünü bu kanuna nazaran müdafaa etti.

Hükümet diyor ki, sizin arzu ettiğiniz tarzda bu kanun, mâni değildir. Evet, nazari olarak mâni olmayabilir. Nazari olarak sâfi bir Türk şirketi ehilse yapabilir. Kanun böyle diyor. Doğrudur. Fiilen, petrolcülükte ehliyet şartını haiz olmayacaktır. Bir Türk şirketi, Devletle hususi sermaye ve yabancı sermayenin ortaklığı olarak kurulabilir. Bu da mümkündür. Fakat bu imkânlar fiilen kapanacaktır. Kanunun ruhu, tertibi odur ki, muvaffakiyet kazanacak olan yabancı şirketlerdir. Kendi kanunu ile gelecek olan yabancı şirketlerdir. Bu suretle görüşlerimiz karşılaşmıştır ve tabii burada birisi tercih edilecektir. Biz son bir tecrübe olarak kanunun bu maddesine yabancı ile iş birliği şeklini verebilecek bir önerge takdim ediyoruz. Hükümet de görüşünü bildirecektir. Kabul edip etmemekte muhtardır.

Ben bu önergede 6 ncı maddenin şu şekilde değiştirilmesini teklif ediyorum :

«Madde 6. — Bir müsaadeye, arama veya işletme ruhsatnamesine veya belgeye Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre hükmi şahsiyeti haiz şirketler sahip olabilir.» Bu suretle Türkiye'ye gelecek yabancı sermayeye Türk sermayesi ile korelaborasyon tarzında buraya gelebilirsiniz, diyebiliriz. Kendilerine, Türk ka-

nunları içinde kurulmuş şirket olarak çalışacakmış, diyebiliriz. Teklifim bu şekildedir. Kabulünü, rica ediyorum.

BEDRİ NEDİM GÖKNİL (İstanbul) — Bu vaziyette buraya gelmeyin, demektir.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Bizzat hususi teşebbüs sahasının içinde olan Bedri Nedim arkadaşımız bu tarzda konuşmamalıdır. Eğer bir memleketin hükümeti biraz hareket göstermiş ve petrollerini kıymetlendirmiş ise ve yabancılara topraklarının altında petrol bulunduğunu göstermişse oraya yabancı gelir. Bugün buraya gelmiş olanlar varsa, bu Raman'daki geçmiş çalışmaların neticesidir. Türk sermayesi ile iş birliği yapacak yabancı bulunmaz demek doğru değildir. Bedri Nedim Bey; Cenubi Amerika'ya gitmiş, orada ihtilâller çıkarmış, Doğu'ya gitmiş, orada huzuru kaçırmış şirketler vardır. Bizim tarihten ders almamız lâzımdır. Tarihten ne ders almış isek ona göre hareket etmeliyiz. Biz, yabancı ile iş birliği şeklini istiyoruz.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Sayın arkadaşlar, huzurunuzu mütaaddit defalar işgal ettiğim ve vakitlerinizi aldığım için hakikaten üzüntülüyüm. Fakat mevzuun ehemmiyeti, beni buna sevk etmektedir ve ısrara mecbur bırakmaktadır.

Bir az evvel Sayın Vekil, benim konuşmama cevap olarak buyurdular ki, dünyanın her yerinde Teşri Heyetleri o memleketin kanunlarını yapar. Eğer böyle olmasaydı teşriî heyete lüzum kalmaz ve iş bir takım ilmi hüviyet ve kuvvet sahibi mercilere bırakmakla iktifa edileirdi. Mesele gayet açık ve bedihidir. Çok tabiidir ki, her memlekette teşriî heyetler kanunları yapar; umumi kaideler koyar. Fakat o teşriî heyetlerin âzaları kendi ihtisas ve bilgilerinin erişemediği yerlerde, o sahada söz sahibi vatandaşların fikir ve mütalâalarını almak suretiyle memlekete hayırlı hizmetler görmeye çalışırlar. Bu da bir hakikattir. Bu itibarla Sayın arkadaşım yeni bir hakikat getirmiş değildir. malûmu ilân kabilinden konuşmuşlardır. Teşriî heyetler bir takım ihtisas komisyonlarına ayrılır. O ihtisas komisyonlarına giren insanlar o mevzuda o Meclisin en yetkili olanlarıdır. Kaldı ki, 40 - 50 seneden beri birçok

memleketlerde teşriî heyetlerin yanı sıra ihtisas heyetleri de vardır. Bakan Fransa'da okudular, bilirler. Fransa, teşri heyetinin bir aneksi, olarak, iktisadi konseyi mevcuttur. Bunları icabettiren zaruretlerdir. Teşriî heyetlerin içinde bulunan insanlar; her şeyden evvel siyasi hüviyete sahip insanlardır. Âlim ve fazıl olabilirler. Fakat arz ettiğim gibi her şeyden evvel siyasi hüviyet sahibi insanlardır. İhtisasları her sahaya da şâmil olmayabilir. Bu itibarla «ilim adamlarının mütalâası alınmış mıdır» şeklindeki sualime, Sayın Bakanın verdiği cevap, cevap değildir.

Sayın arkadaşlarım, bu tasarımı hazırlayan insanları Yüksek Heyetinizin öğrenmesinde fayda vardır. Bunların isimlerini versinler. (Niye versinler sesleri)

Bu kadar mühim bir kanun hazırlanırken nerelerden mütalâa alınmıştır? Anayasaya göre bir mecburiyet olmamakla beraber, mademki memleketin ana dâvalarından birine ait bir kanundur; hükümet tabii böyle bir konuyu, ehemmiyet ve ciddiyeti ile mütenasip bir usulle hazırlanmış olmalıdır. (Madde hakkında konuşunuz sesleri). Tamamen madde hakkında konuşuyorum. Hükümetin vermiş olduğu izahatı kâfi bulmadığımı ve Hükümetin mütalâalarının ilmi esaslara dayanmadığını izah ediyorum.

Muhterem arkadaşlar, Yüksek Meclisin bundan birkaç gün evvel iradesine iktiran etmiş olan bir kanundaki hükümleri hatırlatmak isterim. Maden Kanunu, bütün Türkiye madenlerine şâmil olmak üzere, birkaç gün evvel Büyük Heyetinizden çıkarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunu hazırlarken Hükümet, 1950 veya 1951 de İstanbul'da bir kongre yapmıştı. Bu kongrenin içinde milletvekili arkadaşlarımız da yer almışlardı. Memleketin kalburüstü ilim ve fen adamları bu kongreye katılmışlardı. (Madde ile ne alakası var? sesleri). Sabırlı olunuz, 5 - 10 gün evvel kabul ettiğiniz hükümlerle, şimdi tetkik etmekte olduğunuz hükümler arasındaki tezadı belirtmek istiyorum. O kongrenin tesbit ettiği prensiplere göre hazırlanıp, Büyük Millet Meclisince kabul edilen Maden Kanununun 62 nci maddesini hatırlatmak isterim. Bu maddede, işletme imtiyazı alabilecek şirketlerin, ancak Türk mevzuatına göre kurulmuş Türk şirketleri olması lâzımdır. Görüyorsunuz ki Maden Kanunumuz, 3 - 4 sene-

de hazırlanmış, ondan sonra huzuruza getirilmiştir. Yüksek Heyetiniz de bu mevzu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Yabancı şirketlere bu hak tanınmamıştır. «Yabancı Sermayenin Teşviki» hakkındaki Kanunda, yabancı sermayeye birçok haklar tanınmış, fakat Maden Kanunumuzda, madencilik için Türk şirketi olmak şart koşulmuştur. Maden Kanununun mucip sebepleri ile, bugün müzakere etmekte olduğumuz kanunun mucip sebeplerini nasıl bağdaştırmak mümkün olur? (Gürültüler). Neden? Neden? Bütün madenlerimize şâmil bulunan o kanunda bu şirketlerin Türk şirketi olması üzerinde durmuşuz da bugün petrol (ki, taşıdığı siyasi hüviyet itibarıyla diğer madenlerimizden çok daha ehemmiyetlidir) petrol için bu kapıyı açık bulunduruyoruz? Ben sayın Bakanın konuşmalarında bunların cevabını alamadım. Nihayet her kesin fikri, kendisi için kıymetlidir ve her kes için muhtemeldir. Karşılıklı fikirlerimize hürmetkârlız. Ben noktai nazarımı etrafiyle ve vüs'um dâhilinde Yüksek Heyetinize arz etmiş bulunuyorum. Nihayet dokuzuncu devremizin son günlerindeyiz. Bu kanun hangi şekilde olursa olsun yürürlüğe girdiğinde memleket için hayırlı neticeler vermesi, hepimizin müşterek dileğidir.

Ben noktai nazarında ısrar ediyorum ve bu hususta bir değişikreyi Yüksek Reisliğe takdim ediyorum.

REİS — Bedri Nedim Göknil.

BEDRİ NEDİM GÖKNİL (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar, Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımızın maddeler üzerinde, maddelere vuzuh verme bakımından fikirlerini dikkatle, hassasiyetle dinledim; kendilerini takdir ederim.

Yalnız kendileri işi çığırından çıkarıncaya kadar bu sabrımı muhafaza ettim; maalesef altıncı maddede vesilesiyle ileri sürdükleri mütalâa, işi çığırından çıkartmıştır.

Buyuruyorlar ki, bu madde ile maden arama, maden işletme hakkı, münhasıran Türk şirketlerine verilmelidir.

Bu prensip Petrol Kanunu ile nasıl telif edilecektir? Bu kadar basit bir suale, basit bir tarzda cevap vermek mümkündür. Bizatihi kanunun, petrol kanunu olarak Yüksek Meclise sunulmuş olması, petrolün, hususi mahiyetini ifade eder. (Soldan bravo sesleri) Eğer petrol

Maden Kanununun şümülü içinde mütalâa edilmiş olsaydı, ayrı bir kanun tedvinine lüzum kalmazdı. (Soldan bravo sesleri) Bu itibarla ileri sürdükleri mütalâa, tamamiyle yersizdir!

Petrol işletmesi, cihanşumul bir hususiyet taşır. Dünyanın her tarafında bu iş, büyük sermayeye, bilgiye, tekniğe, muazzam organizasyonlara ve kabiliyetlere mütevakkıf bir mevzudur. O itibarladır ki, bunun üzerinde aylardan beri çalışan Hükümet ve son zamanlarda büyük bir enerji ve emek sarfederek mükemmel bir hale getiren komisyon, bu kanunu en mükemmel bir tarzda Yüksek Huzuruza sunmuş bulunmaktadır.

Burada, bu altıncı maddedeki ecnebi şirket, meselesinde kapitülasyon, tarihî tehlikeler, Sultan Hâmit devri ile mukayeseler, yapıldı. Cidden bu mukayeseleri üzüntü ile dinlemiş bulunuyoruz.

Kapitülasyon nedir? Ne münasebetle kapitülasyonlardan bahsediliyor? Kapitülasyon, bizim bildiğimize göre, zayıf bünyeli devletlere empoze edilen bir esaret rejimidir. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti, bugünkü kuvvet ve kudretiyle ve devletlerarasındaki mümtaz mevki ile böyle bir ecnebi şirketin memlekette sadece kazanç gayesiyle girmiş olması dolayısıyla Türkiye'nin tamamiyle mülkiyesine, hükümlanlık haklarına tesir yapabilecek bir vehme kapılmaya müsait midir? Çok rica ederim, bunu, bugünkü Türk vatandaşı nasıl düşünebilir. Kapitülasyon, tarihe karışmış ve bir daha avdet etmesine imkân olmıyan bir esaret rejimi idi. Bunu Türk Milleti, kendi kudret ve kabiliyetiyle yıkmış ve tarihe gömmüştür. Yüksek Meclisinin kıymetli saatlerini almak istemiyorum.

Muhterem arkadaşlar; bu kanun üzerinde, bilhassa kanunun 6 ncı maddesi üzerinde Hükümetin verdiği izahat, komisyonun verdiği izahat, hepimizde tebellür eden kanaat memleket için bu 6 ncı maddenin en küçük bir mahzuru olmadığı kanaatini verdim kâfidir. Bunu kabul etmenizi ben de rica edeceğim. Ve Riyasetin de bunu reye koymasını teklif ederim.

REİS — Nusret Kirişcioğlu.

NUSRET KIRIŞCIOĞLU (Çanakkale) — Vazgeçtim.

REİS — Madde hakkında tavriler var, okutuyorum :

Yüksek Başkanlığa

5 nci maddenin aşağıdaki gibi değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Trabzon

Cahid Zamangil

Madde 6. — Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre hükmi şahsiyeti haiz şirketler sahip olabilirler.

Yüksek Başkanlığa

Şifâhen izah ettiğim sebeplerle tasarının 6 ncı maddesinden «veya yabancı Devlet mevzuatına» ibaresinin çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Trabzon Milletvekili
C. R. Eyüboğlu

REİS — Komisyon ve Hükümet bunlara iltihak etmiyor.

Cahid Zamangil'in tavrını yani (Türk şirketlerine hasredilmesi) keyfiyetini nazarı dikkatinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Dikkat nazarına alınmamış, reddolunmuştur.

Cemal Reşit Eyüboğlu'nun tavrını dinlediniz. Dikkat nazarınıza arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Reddedilmiştir.

Şimdi maddeyi komisyonun yaptığı tadilat ile bir kere daha okutuyorum.

MADDE 6. — Bir müsaadeye, arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına veya yabancı Devlet mevzuatına göre hükmi şahsiyeti haiz bir şirket sahip olabilir.

REİS — Maddeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 7. — Aşağıdaki yerlerde Vekilin mahsus müsaadesi olmadan petrol ameliyatı yapılamaz :

1. Devletin hudutlarından 5 km. mesafe dâhilinde ve askerî yasak bölgeler içinde.

2. Tarihî veya dinî bir yer veya tesise, petrol ameliyatıyla ilgisi bulunmayan bir yapıya, bir su tesisine, bir yol veya umumi geçide 60 metre mesafe dâhilinde.

3. Bir şehir veya kasaba belediye imar sahası dâhilinde.

REİS — Madde hakkında söz isteyen? Buyurun komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, 1 nei bendin şu şekilde tashihi lâzımdır : «Devletin hudutlarından beş kilometre mesafe dâhilinde veya askerî yasak bölgeler içinde.»

REİS — Bu, ve askerî yasak bölge idi «veya askerî yasak bölge» diye komisyon tashih ediyor.

A. HAMDİ BAŞAR (İstanbul) — Devlet hududu değil, memleket hududu olması lâzımdır.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Bunun tarifi vardır. Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhilinde, denir.

REİS — Maddeyi tashih şekliyle reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 8. — Müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belge, sahibine bu kanunla veya başka bir kanunla girilmesi veya bulunulması memnu olan bir yere girme veya o yerde bulunma hakkı vermez.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 9. — 1. Müracaat sahibi, ameliyat esnasında vukuu melhuz zarar ve ziyarı ve bu kanuna göre ödemek mecburiyetinde kalacağı her türlü meblâğları karşılamak üzere, Petrol Dairesince tesbit edilecek mâkul miktarda teminat vermedikçe, müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge alamaz.

2. Vekil Petrol Dairesinin teklifi üzerine petrol hakkı sahibinin yatırmış olduğu teminatın değiştirilmesini veya mâkul nispette çoğaltılmasını isteyebilir. Bu talebe vekilin tâyin edeceği mâkul müddet içinde uymayan petrol hakkı sahibine yeniden 90 günlük bir mühlet verilerek bu mühlet zarfında talebe uymadığı takdirde sahip olduğu müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belgenin nihayetleneceği bildirilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Madde kabul edilmiştir.

MADDE 10. — Petrol hakkı sahibi, petrol ameliyatında veya bu ameliyat dolayısıyla israf veya tehlikeli fiil yapmamaya veya bunların yapılmasına mahal vermemeye mecburdur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 11. — Bir petrol ameliyatını tehdit eden bir hal hâsıl olduğu takdirde, tehdit altında bulunan petrol hakkı sahibi derhal petrol idaresini ve bundan müteessir olabilecek diğer petrol hakkı sahibini haberdar eder ve tehdidin mahiyeti ile bunu önlemek üzere alınmakta olan tedbirleri bildirir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmiştir.

Bölüm : 5

Menfaatin korunması

MADDE 12. — 1. Yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolayısıyla idaresinde müessir olabilecekleri mikyasta veya şekilde malî ilgileri veya menfaatleri bulunan hükmi şahıslar :

a) Petrol hakkına sahip olamazlar ve petrol ameliyatı yapamazlar;

b) Petrol ameliyatına lüzumlu menkul ve gayrimenkul emvali satınalamazlar, bunlara sahip olamazlar veya bunlar üzerinde hak veya menfaat tesis edemezler;

c) Bir petrol ameliyatına müteferri veya onun bir kısmını teşkil eden tesisleri kuramaz veya işletemezler.

2. İcra Vekilleri Heyeti kararı ile bu maddeye istisna tanınabilir. Bu karar aleyhine adli ve idari kaza mercilerine müracaat olunamaz.

REİS — Madde hakkında söz isteyen?

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Muhterem arkadaşlar; bu 12 nci madde, hem mükemmel bir maddedir, hem de ciddi birtakım tehlikeleri ihtiva etmektedir. Tehlikelerini izale ve mükemmeliyetini muhafaza mümkündür. Bu madde diyor ki; yabancı bir devlet nüfuzu altında bulunan şirketlere Türkiye'de petrol araştırma, arama ve işletme hakkı verilmez. Bir yabancı devletin nüfuzu altında bulunan bu çeşit müesseselere Türkiye, petrol kaynakları üzerinde hiçbir hak tanımayacağını peşinen beyan etmektedir. Fevkalâde güzel bir teminat maddesi. Memleketimizin böyle bir maddeye ihtiyacı vardır. Bu, mükemmel dediğim taraftır.

Şimdi tehlikeleri ihtiva eden noktaya geliyorum. Bu suretle bir yasak hükmü vaz'ettikten sonra, ikinci fıkrasında bu madde, Bakanlar Kuruluna istisna kabul yetkisini veriyor. Hangi mevzudayız? Bu ufak tefek bir iş değildir. Madde evvelâ millî bir tehlikeyi görüp kabul ediyor, bu tehlikeye karşı bir baraj yükseltiyor. «Yabancı devlet nüfuzundaki şirket Türkiye'ye gelemes» diyor. Sonra da «Bakanlar Kurulu, bu hükme istisna kabul edebilir» diyor ve teminatı yıkıyor.

Arkadaşlar Meclis olarak elimizde bulduğumuz bir yetkiyi Bakanlar Kuruluna vererek bu kapıyı açmamanızı, istirham ederim.

Şimdi Hükümetin görüşünü anlamaya çalışalım. Öyle samıyorum ki, ve bâzı haller olabilir ki, yabancı devletlerden birisinin iştiraki bulunan bir şirket bahis mevzuu olur, memleket için bunun zararı olmadığı düşünülür, bütün kapıları kapamayız, demek ister. Böyle dahi olsa, tehlike şu noktada büyüktür; bir tek istisna kabulü, bütün diğer devletlere aynı istisnanın otomatik olarak teşmilini icabet-tirecek muahedeler altında, imzamız vardır. Türkiye'nin ticaret ve ikamet muahedeleri gereğince bir yabancı devlet tâbiyetindeki bir şirkete bir kere istisna kabul ettiniz mi bu istisnayı bu muahedeler sebebiyle bütün diğer devletlere teşmilden kaçınmazsınız. Bevnemlele mahkemelere giderler, bu hakkı alırlar. Demek ki istisna kapısını açmak, bu maddeyi yıkmak demektir. Bu madde, hürmet ettiğim bir maddedir. Bunu zedelemiyelim.

Yabancı nüfuzu altındaki şirketlerden bahsediyordum. Muhtelif katagorilere ayrılır. Bâzı şirketler devletin tam nüfuzuna tâbidir, Sovyet Rusya'da olduğu gibi. Onların petrol müesseseleri, doğrudan doğruya devlet müesseseleridir ve bildiğiniz gibi devletin ekonomisini de, iç siyasetini de, dış siyasetini de temsil eden şirketlerdir.

Avrupalı şirketlere gelince; yarısından fazla hisseler devletçe tesahup suretiyle üzerinde nüfuz tesis edilmiş şirketler vardır. Bunların en tipik misali, Anglo - İranien Şirkettir. 1913 te İngiltere'de İmparatorluk Donanması kömürden petrole geçtiği zaman Amirallik Dairesi petrolün ehemmiyetini görmüş ve bu çeşit şirketlere hissedar olmuştur. Anglo - İranien Şirketine bugün Amirallik Dairesi, % 51,25 nis-

petinde ortaktır. Bu da tiplerden birisidir. Bunlar, her devletin kendi görüşü, anlayışı içinde şirketler kurması meselesidir ki, beyanatım benim tarafımdan bir tenkid mahiyetinde değildir. Bunlar, devletlerin anlayışına tâbidir. Biz şimdi kendi anlayışımızı münakaşa etmekteyiz. Hükümet bahsettiğim kategorilerden hangi kategoriye memlekete sokmayı deriş ediyor? Buna imkân var mı? Birine verildi mi, en zararlısı da dâhil olarak, hepsine verilecek demektir. Yani istisna, şâmül olur. Bu güzel maddeye yazıktır, korunmasını Büyük Millet Meclisinden rica ediyorum. Bu maksatla 4 ncü fıkranın çıkarılması için bir takrir veriyorum, kabulünü rica ederim.

REİS — Cemal Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Zamangil'in izahından sonra ben vazgeçtim.

REİS — Buyurun encümen reisi.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Şimdi müzakere mevzu olan madde, encümenimizde de uzun uzadıya görüşülmüş ve üzerinde tevakkuf edilmiştir. Hakikaten birinci fıkra, yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolayısıyla idaresinde müessir olabilecekleri gibi, geniş bir tâbiri kullanmak suretiyle, her hangi bir yabancı Devletin tesir ve nüfuzu altında bulunan bir şirkete petrol hakkı vermemek mânasını tazammun etmektedir.

İkinci fıkrada ise koyduğumuz istisnanın mânası, açıktır. Yukarda birinci fıkrada bu gibi şirketleri yabancı devletlerin idaresi veya nüfuzu altında bulunanlar, tâbiriyle bu nevi şirketleri mutlak olarak petrol işlerinden uzaklaştırdığımız ikinci fıkrada böyle bir istisna tanınmasının hikmeti şudur :

Dikkat buyurursanız bu mühim işi, memleketi idare eden İcra Vekilleri Heyetinin salâhiyetine terk ediyoruz. Yani memleket siyasi mukadderatının en büyük mesuliyetini taşıyan heyetin eline veriyoruz.

Umumiyetle Avrupa şirketleri, mensup oldukları devletlerin sermayelerini de bünyelerinde bulundurmaktadır. Keza Kanada şirketleri de böyledir. Eğer böyle bir hisse dolayısıyla yukarıki mutlak mânayı bırakacak olursak, memleketi, yalnız Amerikan şirketlerinin inhisarına terk etmiş olacağız. Diğer kontinan şir-

ketlerin yapacağı rekabetin tesirlerinden memleketi mahrum etmiş bulunacağız.

Cahid Zamangil arkadaşımın, böyle bir istisna edebilme hakkı İcra Vekilleri Heyetine tanındığı takdirde muayyen muahedelerde mevcut olan en ziyade mazharı müsaade Devlet maddesinden dolayı diğer devletler tebaası şirketlerin de otomatik olarak istifade edecekleri veyahut beynelmilel adalet mercilerinden bu haklarını talebedeceklerdir iddiası, kanaatimce vârit değildir. En ziyade mazharı müsaade maddesi, mevzu bulunduğu muahedenin kendi hudutları içinde mütalâa edilmek lâzımgelir. Yoksa her hangi bir kanunun vermiş olduğu imkândan en ziyade mazharı müsaade olan diğer devletlerin faydalanması mümkün değildir. Aksi halde kanunun kabul edilen beşinci ve altıncı maddelerinde her hangi Devlet mensubu için tanınan haklardan diğer devletlerin de faydalanması gibi bir mâna çıkar ki bunun mesnedi yoktur. En ziyade mazharı müsaade Devlet kaydından faydalanmanın, muahedelerle kabul edilmiş, tesbit olunmuş haklara maksur ve munhasırdır. Bundan daha geniş olmaması lâzımdır. Bu yepyeni bir hüküm de değildir. Birçok kanunlarda birçok memnuiyetler vaz' edilir. Ama bu memnuiyetlerin işin ehemmiyetine göre muayyen merciler tarafından tâyin edilen veya edilecek olan istisnaları da vardır. Bu istisnalar o mercilerin kararı ile tahakkuk eder. Meselâ askerî memnu mintakalar, bunlardan biridir. Buraya kimse giremez. Fakat filân makam, filân mercinin müsaadesiyle şunlar girebilir, denir. Bunun gibi ve bundan daha mühim hâdiselerin istisnalarını takdir ve karar ittihaz etmek hakkı İcra Vekilleri Heyetine bırakılmıştır. Elbette ki İcra Vekilleri Heyetinin bu sahadaki icraatı da Yüksek Heyetinizin murakabesine tâbidir. Bu itibarla maddenin bu şekilde kabulünün memleketimiz için faydalı olacağı mütalâasını komisyon adına arz ve aynen kabulünü rica ediyorum.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Demin arz ettiğim 6 ncü madde hakkındaki mâruzatımın hukuki mesnetleri, burada da aynen vârittir. Bu itibarla tekrar etmiyeceğim. burada yabancı devletlerin nüfuzu altında, hattâ menafi iştiraki bulunan şirketlere de petrol imtiyazı vermeyi kabul eden hüküm, Cahid Zamangil'in

de ifade ettiği gibi, yabancı memleketlerle yapılacak ticari, iktisadi, siyasi anlaşmalarda kabul edeceğimiz «En ziyade mazharı müsaade müsavi millet» klotlariyle, bu maddeyi bütün memleketler için kabili tatbik hale getirmek mecburiyetinde kalacağız. İcra Vekilleri Heyeti, her hangi bir devlete, o devletin iştiraki bulunan bir şirkete Türkiye dâhilinde imtiyaz verdikten sonra başka bir devletin doğrudan doğruya kurduğu, kendi sermayesi ile kurduğu ve Türkiye'de petrol imtiyazını almak için buraya gönderdiği bir şirketten bunu esirgemesi devletler-arası münasebetler bakımından, mümkün değildir; hukukan da mümkün değildir. Yapılan ahitname ya samimîdir veya değildir. Samimî ise bütün vecibeleri yerine getirilmek mecburi-dür ve beynelmilel hukuk ahlâkı bakımından da böyledir. Ayrıca bir devlete veya tabaasına ahitname ile kabul edilen hakların ihlâli «Mukabele bilmisil» lere sebebiyet verebilir. Bu itibarla sayın arkadaşlar 12 nci maddenin son fıkrasının külliyen kaldırılması icabeder; hattâ; bu maddenin tamamıyla kaldırılması da mümkündür. Biraz evvel 4 ncü maddede uzun uzadıya münakaşasını yaptığımız «Millî menfaatlere aykırı» olma hükmü bütün bu nevi hallerde de tatbik olunabilir. Bu itibarla 12 nci maddeyi, topyekûn kaldırmak belki de mümkündür arkadaşlarım. Hükümetin noktai nazarını öğrendikten sonra öneremi ona göre takdim edeceğim. Hükümet muvafakat ederse ve Yüksek Heyetiniz de tensip buyurursa bu madde olduğu gibi kalkar. O zaman bu hallerde kabili tatbik olan 4 ncü maddedeki «Millî menfaatlere» hükmü kalır ki, o maddeyi bu gibi hallerde tatbik etmek imkânını bulur. Onun için Hükümetin noktai nazarını öğrenmek istiyorum.

REİS — Enver Gürelî.

ENVER GÜRELİ (Balıkesir) — 12 nci madde dolayısıyla muhalefete mensup arkadaşlarımızın serdettikleri mütalâalara bendeniz, iştirak etmemekteyim.

Yabancı devletlerin elinde bulundurdukları şirketlere Türkiye'de işletme ve arama ruhsatı verilmemesi prensibine esasen muhalefetin bir itirazı yoktur, doğrudur, deniliyor.

Bugün sermaye hareketleri gayet mütehavvildir ve sermaye piyasaları mevcuttur.

Tasavvur buyurunuz ki, Amerika'da bulunan iki firmadan bir tanesinin aksiyonlarının % 51 ni ele geçiren yabancı veya muzır ideolojilere

sahip bir devletin finanse ettiği şirket bize müracaat ettiği takdirde, Amerikan tâbiyetinde olmasına rağmen kendisine arama ruhsatı elbette verilmiyecektir. Hükümet, bunun sermayesinin menşeiini, ideolojisini arıyacaktır. Fakat Amerikan tâbiyetinde ikinci bir şirket müracaat ettiği zaman ona, gerekli ruhsatı verebilecektir. Bu, mazharı müsaade devlet nazariyesine de aykırı düşmiyecektir, gayet tabii bir harekettir.

Binaenaleyh İcra Vekilleri Heyetine bu hakkı tanımak hata mıdır? Hayır. Bu hak tanımadığı takdirde Türkiye'de istedikleri ruhsatı almak mümkündür. Bilhassa memleketin mukadderatına hâkim olan idare ve Hükümet, mevcut kanunlara göre, bütün memleketi istediği gibi sevk ve idare edebilirken bu firmaya verilip verilmemek gibi bir ısrarı ben anlamamaktayım ve bunların Cahid Zamangil'in iddia ettiği gibi, ahdi anlaşmalarla karşımızdaki devletlere aynı hakkı tanımak gibi bir mecburiyete sürüklemiyor. Muhatabımız, şirkettir. Binaenaleyh maddenin aynen kabulünü rica ediyorum.

REİS — Hamdi Başar.

A. HAMDİ BAŞAR (İstanbul) — Efendim, bu kanunun; maddelerinin yazılışında menfi-den müspete doğru giden bir ifade tarzı tercih edilmiş. Bundan evvel de geçen bir kanunda, filân filân paraları vermeyen şirkete ruhsatname verilemez, deniyordu. Bizim alıştığımız kanun tekniğine göre ruhsatname verilmesi için filân falan paraların verilmesi mecburi-dür.» Bizim alıştığımız metin, böyledir. Ama bu kanunun yazılışında daima metinlerin ifadesi yapılmıştır. Bu maddede de öyle yapılmıştır. Mesele, bu maddenin yazılış şekline taallük ediyor. Eğer yabancı şirketlerin arama ve petrol faaliyetlerine iştiraki reddedilmiş olsaydı, kabul edilmemiş olsaydı o zaman bu maddeye lüzum kalmıyacaktı. Ama mademki, bundan evvelki madde ile ecnebi şirketlerin, Türk şirketleri gibi arama ve petrol faaliyetlerinde bulunma hakları tanınmıştır, şu halde bu maddenin tedvini, zaruridir. Bunu çıkaramayız. Bu şekilde çıkarılmasını isteyen Cemal Reşit Eyüboğlu ve Cahid Zamangil arkadaşlarıma iştirak edemiyorum.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Teşmil etmeyiniz bana. Ben ikinci fıkranın çıkarılmasını teklif ediyorum, maddenin değil.

A. HAMDİ BAŞAR (Devamla) — Şimdi biz bu maddeye müspet bir şekil verirsek iş, halledilir. Madde ne diyor? Madde diyor ki; evvelâ, ecnebi bir devletin tesir ve nüfuzu altında bulunan bir şirkete, ruhsatname verilmez. Madde-nin sonunda da bir istisna yapıyor ve Bakanlar Kuruluna böyle bir hak verme yetkisini tanıyor. Böyle demiyelim, diyelim ki, ecnebi devlet nüfuzu altında bulunan şirketlerin falan falan muameleleri yapabilmesi, ancak Bakanlar Kurulununun kararına vabestedir.

O zaman Hükümet bakacak, o şirketin ecnebi devletle iştiraki olmasına rağmen, bu iştirakin memleketin millî menfaatlerine aykırı olup olmadığını tetkik edecek. Bu tetkik neticesi müspet çıkarsa, ona müsaade verecek. Bu müsaade, o zaman kapitülâsyoner bir mahiyet taşımaz. Yani başka şirketlere verdiniz de bize niçin vermediniz, diyemezler. Takdir hakkını şirketin durumuna, malî vaziyetine ve sairesine göre Bakanlar Kurulu takdir ettiği için kimse-nin itiraza hakkı olamaz. Buna göre bu maddenin bu şekilde müspet bir ifade ile yazılabilmesini temin için maddeyi geri almalarını, diğer maddeleri görüşürken böyle bir formül tesbit etmelerini rica edeceğim.

REİS — Sözeü buyurun.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Efendim, tasarımı tetkik buyurmuş olan arkadaşlarımız görmüş olacaklardır. Biz bu tasarı maddelerinde evvelâ prensipleri vaz'etmek, ondan sonra o prensiplerde her hangi bir istisna tanımsak o istisnaya mütaallik hükmü fıkra halinde maddeye koymaktayız. Dikkat buyurulursa 12 nci maddede aynı esasa göre tahrir edilmiştir. Bir prensip koyuyor : «Yabancı devletlerle doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgileri bulunan şirketlere Türkiye'de petrol hakkı verilemez» diyoruz. Onu mütaakıp, ikinci fıkramızla İcra Vekilleri Heyeti kararı ile bu hükme istisna kabul edilebileceğini, hükme bağlıyoruz. Bunu niçin yaptık, bu kanun çıktktan sonra tercüme edilecek ve bütün dünyada petrol işleriyle meşgul olan müesseseler tarafından okunacaktır. Maksadımız bütün bu müesseselerin bu kanunla konulmuş olan hükümleri kolayca anlamaları imkânını sağlamaktır. Bu bakımdan Ahmet Hamdi Başar arkadaşımızın esasa müessir olacağı, fakat bu

kanunun uslubuna da uygun düşmeyecek tadil teklifine iştirak edemeyeceğiz. Ayrıca bütün maddeler aynı tahrir esasına istinat ettirilerek kaleme alındığından, bir maddede bunu yapmanın umumi insicamı bozacağına da işaret etmek isteriz.

Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımızın maddenin külliye metinden çıkarılması teklifine gelince; arkadaşımız zannedirim burada bir zühüle düşmüş bulunuyorlar.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — 3 ncu maddeyi takviye şartıyla.

EKREM ALİCAN (Devamla) — Çünkü bu maddeyi külliye metinden çıkaracak olursak, Vekiller Heyetine büsbütün geniş salâhiyetler vermiş olacağız. İşte o zaman itiraz sebepleri avdet etmiş olacak, Vekiller Heyeti, millî menfaatlere uygun telâkki ettiği her hükmi şahsa petrol hakkı vermek salâhiyetine malik bulacaktır. Onun için encümen olarak şiddetle ısrar ediyor, ve bu hükmün metinde kalmasını istiyoruz. Meclis bu suretle hükümete sarıh bir direktif vermiş olacaktır. İstisnanın ilâvesine de mutlak olarak inanmış bulunmaktayız. Komisyonunda bunu uzun uzadıya münakaşa ettik. Vardığımız netice, şu oldu : Petrol şirketlerinin dünyada kuruluş hususiyetlerini dikkat nazarına almak lâzımdır. Eğer ikinci fıkradaki istisnayı kabul etmeyecek olursak, Sayın Reisi-mizin de dediği gibi, bu kanunun istihdaf ettiği petrol hakkını alma imkânlarını Amerikan şirketlerine tahsis etmiş olacak, Avrupa kıtasındaki şirketleri daha başlangıçta kanun hükümlerinden istifade edemez hale getireceğiz. Bu da, şüphesiz, rekabet imkânlarını azaltacaktır.

Mâruzatım bundan ibarettir.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Komisyon başkanı arkadaşım verdiği cevapta evvelâ istisna yetkisinin Bakanlar Kurulu gibi yüksek bir makama verilmiş olmasını teminat olarak gösterdiler. Bakanlar Kurulu, bir teminat değildir. Münferiden bir makamın veya müctemian bakanların zaman zaman gaflete düşmeleri mümkün olmuştur. Tarihte misalleri vardır.

SALÂHATTİN BASKAN (Balıkesir) — Sizin zamanınızda öyle idi.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Arz edeyim: Bahsettiğim gafletler millî sahaya ait gaf-

letlerdir. Benim tarihte bahsettiğim şey, Cumhuriyet devrinden öncedir. Cumhuriyet devrinde millî gaflet işliyen hükümetler bulunmadı. Bunlar memleketin istiklâlini kurtardıktan sonra refahına çalışmış hükümetlerdir. Siz o zamanlar çocuk mu idiniz ki bunların farkında değilsiniz?. Yoksa hâlâ çocuk musunuz?. Arkadaşım, bunun bir millî mesele olduğunu bilmiyor. Lûtfen bilmeleri lâzımdır. Burada oturuyorsunuz, fakat meselelerin mahiyetine asla nüfuz edemiyorsunuz. Lûtfen siz de bu gibi millî meselelerin mahiyetine nüfuz ediniz ve reynizi ona göre kullanınız.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Konya) — Bunu anlamayan, idrak etmiyen buraya milletvekili olarak gelmez. Milletvekilliği millet kürsüsünden istediği gibi konuşmak demek değildir. Bu kadar hakarete nasıl cüret ediyorsunuz Allah aşkına?.

REİS — Rica ederim müdahale etmeyiniz, siz de lûtfen devam ediniz.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Arkadaşımızın susmasını bekledim.

İcra Vekilleri Heyetine yetki vermek bir teminat değildir. İcra Vekilleri Heyeti, yanlış hareket yapamaz mı?. Bizzat bugünkü Bakanlar Kurulunun bu madde içinde dahi yanlış hareket ettiğini göstereceğim. Bizzat yabancı bir devlette petrol imtiyazı veren, kayıt var. Bundan haberiniz var mı? (Allah Allah sesleri) Hükümetin getirdiği maddede (yabancı devletlere ve yabancı devletlerin nüfuzu altındaki şirketlere petrol hakkı verilmez) dendiikten sonra, arkasından (İcra Vekilleri Heyeti bu vâdide istisna kabul edebilir.) dendiğine göre şirketler hakkında olduğu gibi yabancı devletler hakkında da istisna kabul edilebileceği söylenmiştir. Demekki bu gibi yanlışlıklar, oluyor ve olmuştur, misali vardır. Komisyonunda bu hata irae edildiği zaman, Hükümet anlayış göstererek kabul etmiş, komisyonumuz dikkatle bu maddeyi ele almış, Hükümetle komisyon arasında bu maddenin zararlı tarafları çıkarılmıştır, bunu büyük memnuniyetle telâkki ediyorum ve bu memnuniyetimi muhafaza ediyorum. Yalnız bu madde kuvvetini, son fıkrası ile kaybetmektedir.

Şimdi muhterem komisyon sözcüsü ve başkanı arkadaşımızın ikinci deliline geliyorum : Aksi halde «Continent» şirketlerinden istifade edemeyeceğimizi söylediler. Bu kadar geniş değil-

dir, Devlet sermayesinin nüfuzu olduğu şirketler adedi geniş değildir. Hangileri var?. Bu maddenin tarif ettiği şekilde Devletin nüfuzu altında sayılacak tarzda bir Devlete bağlı şirket çok yoktur.

Şimdi muahedename hükümlerine göre böyle bir diskriminasyon yapılabileceği yolunda Enver Güreli arkadaşımız, cevap verdiler. Mütalâalarını tahlil edeyim : Eski Ticaret Bakanı arkadaşımızla ticaret ve ikamet muahedemelerini anlamak hususunda aramızda fark vardır, benim görüşüme göre, görüşleri hatalıdır, bu noktadan müteellimim.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Konya) — Sizin müsteşar olduğunuz zamanda nasıldı?

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Efen-dim, anlıyamadım?

REİS — Devam edin efendim, lûtfen karşılıklı konuşmayın.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Arkadaşımız bir sual soruyorlar oradan, cevap arzu ediyorsanız bir daha vereyim. Burada bir arkadaşımız var, sizin avukatlığınızı yapıyor.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Konya) — İcabet-tiği zaman zatîalinizi de müdafaa ederim, arkadaşız çünkü.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — İkamet ahitnameleri bir Devletin kendi vatandaşlarını veya kendi tâbiyetindeki şirketleri, başka devletlerin tâbiyetindeki vatandaşları ve şirketlerden daha aşağı bir muameleye tâbi tutturmamayı başlıca hedef güderler. Bu muahedeler, bir yabancı Devlet vatandaşlarının, öteki yabancı memleket vatandaşlarından daha aşağı muamele görmemesi şeklinde olur, yahut Türk vatandaşlarıyla muamele eşitliği «millî muamele» şeklinde olur. Bütün bu kaideler, seyyan muamele ister. Kanunlar, herkese tatbik edilmek şartıyla dilediği hükümler vaz'ederler. Şu veya bu vasıftaki şirketlere Türkiye'de petrol hakkı tanıyoruz dediğimiz zaman, bu bizim yetkimiz dâhilindedir ve bunu tabii olarak diyebiliriz. Bu vasıfları haiz olmıyan şirketleri reddederiz, ama aralarında tefrik caiz değildir. Bu vasıfları haiz olmıyanları reddederken onların haklarını mahkeme yoluyla arıyabilecekleri de demin ifade edildi. Demek ki, elimizi kolumuzu sallıyarak, karşımıza gelen aynı vasıftaki yabancı tâliplere ayrı

ayrı muamele yapmaya hakkımız yoktur. Kanun da böyle diyor. Gelen şirketler şu ehliyeti haiz olmalıdır, şu vasfı haiz olmalıdır. Bu unsurlara bakılır, bu unsurları haiz ise verilir. Demek ki, muamelede müsavat şarttır.

Hiçbir yabancı Devlet, kendi şirketi veya kendi tâbiyetindeki vatandaş için diskriminasyon mâruz kalamaz.

Şimdi Enver Güreli'nin misalini inceleyelim : Bir şirketi vardır, filân Devletin nüfuzu altına girdi. Buna petrol hakkı vermiyorum diyor. Bu diskriminasyon değildir. Evet buraya kadar doğru, diskriminasyon değildir. Neden? Kanunun umumi hükmünü tatbik ediyoruz. Madem ki, yabancı Devlet nüfuzuna girdi ona vermiyoruz, peki. Fakat şimdi Enver Güreli arkadaşına soruyorum; bir ikinci şirket, (Y) şirketi de başka bir Devletin tam nüfuzu altına girdi. Fakat Bakanlar Kurulu, sana veriyorum dedi. İşte bu diskriminasyondur.

NAIL GEVEÇİ (Aydın) — Vermez.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Verme yetkisini kanun kabul ediyor işte. Siz vermez diyorsunuz ama veriyoruz. Verirsek bu hakkı, diskriminasyon buna denir. Bu şirketin bağlı olduğu Devlet, tâbiyetindeki şirketin hakkını müdafaa eder, ve alır, milletlerarası dâva yoluyla de alırlar.

Arkadaşlar; ticaret ve ikamet muahedelerinin anlayışı budur. Bu oldukça malûm bir keyfiyettir. Bunun üzerinde münakaşa açmıyalım. Devletin bir tehlike karşısında bulunduğu aşikârdır. Bu mukavelelerin kuvvetlerini azaltmaya beyhude yere çalışmıyalım.

Şimdi bir nokta kalıyor; demin Adalet Komisyonundan arkadaşımız beyan buyurdular ki, fiilen Hükümet bu yetkiyi kullanmaz. Fiilen kullanmıyacaksa ne diye alıyor? Demekki kullanacak bu yetkiyi. Bunun kullanılacağı o kadar bedihidir ki, sanki bütün Avrupa şirketleri devlet nüfuzunda imiş gibi bu istisnaya lüzum gösterdiler.

Sizi temin ederim ki, bir tek devlete istisnaen petrol hakkı verdiğimiz takdirde göreceksiniz ki, diğer devletler de bunu sizden alırlar. Rica ederim, bu istisna yetkisini çıkaralım. (Devlet bahis mevzuu değil sesleri).

Tasrih ediyorum : Devlet nüfuzu altındaki bir şirkete istisnaen petrol hakkı verdiğimiz tak-

dirde, öteki devletler kendi tâbiyetindeki şirketler için bu hakkı alacaklardır. Yazıktır, günahtır. Memleketimiz için teminat olarak kabul ettiğimiz bu maddeyi muhafaza edelim. Buradan bu istisna hükmünü çıkarınız.

REİS — Kifayet hakkında bir takrir vardır, okuyoruz.

Yüksek Reisliğe

Müzakere kâfidir, maddenin reye vaz'edilmesini arz ve teklif ederim.

Tolad

Sıtkı Atanç

REİS — Müzakerenin kifayetini reylerinize arz ediyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Takrirler var, okutuyorum :

Yüksek Başkanlığa

Tasarımın 12 nci maddesinin 1 numaralı bendi, yabancı Devlet nüfuzu altındaki şirketlere, yerinde olarak, Türkiye'nin petrol sahasını kapamaktadır.

Bu durumda, aynı maddenin 2 numaralı bendinin, tehlikesi kabul edilen bu kabûl şirketlerin Türkiye'de faaliyetine Bakanlar Kurulu kararı ile istisnaen imkân vermesi caiz olmadığından; ve bundan başka, yabancı Devlet nüfuzuna tâbi bir şirket hakkında istisna kararı alındıktan sonra, ticaret ve ikamet muahedeleri vesair milletlerarası metinler aynı hakkı diğer devletlere de teşmil edeceğinden; 12 nci maddenin, çok tehlikeli olan, 2 numaralı bendinin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Trabzon

Cahid Zamangil

Yüksek Başkanlığa

12 nci maddenin 2 nci fıkrasının, kanunun ruh ve esasına aykırı olduğu için, metinden çıkarılmasını teklif ediyorum.

İzmir

A. Başman

Yüksek Başkanlığa

12 nci maddenin şu şekilde tadilini teklif ederim :

Yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolayısıyla idaresinde müessir olabilecek miktarda veya şekilde malî ilgileri veya menfaatleri bulunan hükmi şahıslara ancak İcra Vekilleri Heyeti kararı ile :

a) Petrol hakkına sahip olabirler şeklinde müspet bir ifade kullanarak tadilini teklif deerim.

İstanbul
A. Hamdi Başar

REİS — Efendim, tavrirlerin en aykırısı olan Cahid Zamangil ve Avni Başman'ın tavrirlarini reye arz edeceğim. Encümen iltihak etmemektedir. Kabul edenler... Etmeyenler... Tavrirlar nazara alınmamıştır.

Ahmet Hamdi Başar'ın tavrirlarına de encümen iltihak etmemektedir. Tavriri reylerinize

arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Tavriri reddedilmiştir.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Bölüm başlığının, (Menfaatin korunması) yerine (Milli menfaatin korunması) şeklinde tashihini rica edeceğim.

REİS — Maddeyi bu şekli ile reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Şaat 15 te toplanmak üzere Celseyi kapatıyorum.

Kapanış saati : 13,00

ÜÇÜNCÜ CELSE

Açılma saati : 15,05

REİS — Reisvekili Fikri Apaydın.

KATIPLER : Ömer Mart (Çanakkale), Fıruzan Tekil (İstanbul).

REİS — Yoklama yapacağız.

(Kocaeli intihap dairesi mebuslarına kadar yoklama yapıldı.)

REİS — Celseyi açıyorum.

Gelen kâğıtlar arasında Ankara Mebusu Ramiz Eren'in, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun muvakkat 33 ncü maddesinin tefsiri hakkında bir tavriri vardır.

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu muvakkat bir komisyonda görüşülmüş olduğundan bu tefsir talebinin de Dahili Nizamname mucibince ve vekâletlerle mütenazır encümenlerden âza alınmak suretiyle kurulacak muvakkat bir encümeninde müzakeresi icabetmektedir.

Bu şekilde kurulmuş muvakkat bir encümen mevcut olduğundan bu tavrirların de mezkûr komisyona havalesini reylerinize arz edeceğim.

Buyurun, Remzi Bucak.

REMZİ BUCAK (Diyarbakır) — Bu teklifi aleyhinde bulunacağım. Şurada haftayı doldurmayacak kadar az günümüz kalmıştır. Elimizde Petrol Kanunu gibi çok mühim bir mevzu vardır. Ondan sonra aynı derecede ehemmiyetli diğer bir, iki kanun mevcut olduğuna göre, bu devre içinde Meclise ya gelir, ya gelmez. Gel-

miyeceğine göre, kısa bir zamana sokup üzerinde etraflı görüşmeyi selbedecek bir yol olan bu teklife rey vermemenizi rica ediyorum. Bizden sonra gelecek 10 ncü devre arkadaşları bunu ariz, amik tetkik etmek imkânını bulacaklardır.

REİS — Efendim maksadımız, karma bir komisyonda bir kanunun müzakeresini temin etmek değil, tefsir talebinin mevcut bulunan Muvakkat Komisyona tevdiinden ibarettir. Komisyondan gelir, gelmez meselesi, ayrı bir iş, tir. Tefsir talebinin tetkiki usulen bunu icabettermektedir.

HÂDİ HÜSMAN (İstanbul) — Böyle bir komisyon var mı?

REİS — Halen kurulmuş böyle bir komisyon mevcuttur.

Arkadaşımızın tavrirlarının böyle bir komisyona havale edilip edilmemesi hususunu reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Tavrirların Muvakkat Komisyona havalesi kabul olunmuştur.

Efendim, şimdi arkadaşımızın izah ettiği gibi, ruznamede görüşüp intacedilmesi lâzımgelen meseleler vardır. Bu itibarla 7 Mart Pazartürünü de sabah saat 10 dan 13 e kadar ve

öğleden sonra da saat 15 te toplanmayı reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Petrol kanun lâyihasının müzakeresine devam ediyoruz.

MADDE 13. — İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, petrol hakkı sahiplerinden :

a) Türkiye'de istihsal ettikleri petrolden veya bundan elde ettikleri petrol mahsullerinden kararname ile tesbit olunacak memleket ihtiyacına tekabül edecek miktarı, piyasa fiyatı üzerinden her şeyden evvel sağlamaları;

b) Tasfiye tesisleri mevcut olduğu takdirde memleket ihtiyacı için ayıracakları petrolü tasfiye etmeleri;

c) Petrol veya mahsullerini piyasa fiyatı üzerinden memleket dâhilinde satmaları;

İstenebilir.

2. Yukardaki maksatlar için Vekil, mevcut kuyulardan kâfi miktarda petrol istihsal etmelerini petrol hakkı sahiplerinden istiyebilir. Bununla beraber hiçbir petrol hakkı sahibi :

a) Kuyulardan en iyi verimle âzami istihsal nispetinden fazla istihsal yapmakla;

b) Diğer petrol müstahsıllarından istenilenden daha büyük nispette istihsalini artırmakla;

Mükellef tutulamaz.

Ancak, millî emniyetin veya hakkaniyetin gerektirdiği veya israfı önlemenin emrettiği nispette, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, bu kaideden inhiraf edilebilir.

3. Memleketin ihtiyacına, Türkiye limanlarındaki gemilerin ve hava meydanlarındaki uçakların yakıtları ile Türkiye'deki tasfiyehanelerin petrol ihtiyacı da dâhildir.

REİS — Söz istiyen var mı?

Hikmet Fırat.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Müzakere ettiğimiz Petrol Kanununun 13 ncü maddesinin hükmüne göre elde edilecek petrolün memleket ihtiyacına kâfi miktarın verilmesi istenebilir. Bu ihtiyaç miktarı gerek havadaki motorlerin gerekse limandaki motorlerin kullanabilecekleri akar yakıtlardır. Bununla beraber tasfiyehane ihtiyaçlarına da verecektir. Burada Hükümetin nazarı dikkatini celbetmek istediğim nokta şudur : Memleketimizde yalnız

bugün mevcut küçükük bir tasfiyehanemiz vardır. Bu tasfiyehane ihtiyacı millî bir müessese olması dolayısıyla bugün için kendi ihtiyacını belki kendisine yeter. Fakat memleket ihtiyacına yetmeyeceğine göre istihsal edilecek petrol ham olarak memleketimizden dışarı çıkmamalı. Bu millî istihsal için şimdiden Hükümetin nazarı dikkatini celbetmek isteriz ki, bu petrolü işliyecek betahsis Türk şirketlerine kullandırabilsin. Şüphesiz ki, tasfiyehane, petrol ameliyesinin en kârlı kısmı olması dolayısıyla daha evvel hareket edecekler bulunacaktır. Binaenaleyh daha evvel hareketle Yurt Petrol Anonim şirketlerinin bu dâvaya tevehihi ve memleket içi ihtiyaçların buralardan tedarihi, faydalı ve mümkün olur.

REİS — Madde hakkında başka söz istiyen yoktur. Oyunuza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

İkinci kısım

İdare

Bölüm : 1.

Nizamname

MADDE 14. — Bu kanunun tatbik suretini göstermek üzere bir nizamname yapılır. Bu nizamname, aşağıdaki hususları da ihtiva eder :

1. İdare makamlarına müracaat ve itirazların yapılmasında rapor ve vesikaların verilmesinde riayet olunacak müddet ve usuller.

2. Bu vesikalardan lüzum görülenlerin mahiyetleri ve ihtiva edeceği hususlar.

3. Resmî Gazetede neşredilecek mevât ve bu ilânların yapılmasında riayet olunacak müddet ve usuller.

4. Petrol sicilinin ne suretle tutulacağı, kayıtların ne suretle tashih, tadil ve terkin edileceği.

5. Müracaat, itiraz, kayıt ve ilâna mütaallik diğer hususlar.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 15. — Nizamnameye uygun olmayan müracaat, itiraz, rapor ve vesikalar sahibine bir hak temin etmez. Ancak bunların nizamnameye uygun olmamaları bâzı maddi hatalarla mâlûl bulunmalarından ileri geliyorsa Petrol

Dairesi bu hataların düzeltilmesine müsaade eder.

REİS — Sös istiyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 16. — Nizamnamenin değiştirilmesi takdirinde, israf veya tehlikeli fiilleri önleme hususlarında konulanlar müstesna olmak üzere, yeni hükümler, müsaadeyi, arama ve işletme ruhsatnamelerini, belgeyi ve bunlara bağlı olup iktisabedilmiş diğer hakları ve bir müsaade sahibinin yapmış bulunduğu arama ruhsatnamesi talebini ihlâl edemez.

REİS — Söz istiyen yok. Oyunuza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

Teşkilât

MADDE 17. — Bu kanunun tatbikiyle vazifeli ve hükmi şahsiyeti haiz olmak ve katma bütçe ile idare edilmek üzere bir Petrol Dairesi kurulmuştur. Petrol Dairesi Vekile bağlıdır. Petrol Dairesini reis temsil eder.

REİS — Sös istiyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 18. — 1. Petrol Dairesi bir reisin idaresi altında ilişik kadro cetvelinde gösterilen iki reis muavini ile teknik müşavirler, hukuk müşaviri, mühendisler, müdürler ve diğer memurlardan teşekkül eder.

2. a) Petrol Dairesi reisine 500 lira, iki reis muavini ile iki teknik müşavire 400 er lira olmak üzere her ay maaşlarına ilâveten ödenek verilir.

b) Yukarıki (a) fıkrasında yazılı olanlarla kanuna bağlı kadro cetvelinde ihtisas mevkii olarak gösterilenlerin ve hukuk müşavirinin mukavele ile istihdamı caizdir. Bu takdirde haklarında Memurin, Barem, Harcırah ve Emeklilik kanunlarının hükümleri tatbik olunmaz.

ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Efendim bu maddeye ilişik kadro cetvelinde bir matbaa hatası yapılmıştır. (Hukuk müşaviri) karşısındaki (ihtisas mevkii) ibaresi silinecektir.

REİS — Kadro cetvelinde tashih yapılmış-

tır. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 19. —

1. Reis, Vekilin inhası üzerine müşterek kararla tâyin ve hakkında 3656 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi hükmü tatbik olunur.

2. Reis muavinleri, müşavirler ve müdürler reisin inhası üzerine Vekil, Muhasebe Müdürü ve memurları Maliye Vekâleti ve diğer memurlar Reis tarafından tâyin edilir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 20. — Reis, bu kanun hükümleri dairesinde bilecümle müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi ve belgeleri vermeye salâhiyetlidir ve bu kanuna göre yapılması lâzımgelen tebliğ, ilân ve tescil işlerinden mesuldür. Ancak dördüncü maddenin birinci fıkrasındaki hususların takdiri Vekile aittir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 21. — 1. Vekil 28 ncı maddeye göre zuhur edecek her ihtilâflı mevzuu tetkik ve tahkik etmek üzere bir petrol komiseri tâyin eder.

2. Petrol komiseri; Devlet memuru veya Devlet teşkilâtı dışında ehliyetli bir şahıs olabilir. Petrol Dairesinde memur olan veya bu daireden infikâki bir yılı geçmemiş bulunanlar petrol komiseri seçilemezler.

3. Petrol komiserine verilecek ücret Vekil tarafından tesbit edilir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 22. — Petrol Dairesinin gelirleri, Devlet haklarının % 20 leri ile Devlet Bütçesinden yapılacak yardımlardan terekkübeder.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 23. — 1. Devlet hakları gelir bütçesine irat kaydolunur. Bunların % 20 si karşılığı olarak her yıl gelir tahminleri tutarında Maliye Bütçesine ödenek konulur.

2. Yıl sonuna kadar sağlanan gelir, bütçeye konan ödenekten fazla veya eksik olduğu takdirde bu miktarlar ertesi yıl ödeneğinin hesabında nazara alınır.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 3

Koordinasyon

MADDE 24. — Diğer bir makamın salâhiyet dairesine giren bir hususu da ihtiva eden müracaat hakkında karar ittihaz etmeden önce Petrol Dairesi veya vekil alâkadar makamın muvafakatini alır.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 4

İtiraz hakları ve tahkikat usulleri

MADDE 25. — 1. a) Müracaat ve petrol hakkı sahibi, Petrol Dairesi tarafından ittihaz olunan ve müracaat, müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belgeden doğan haklarına tesir eder kararlara karşı bu kanun hükümleri dairesinde vekile, vekilin kararına karşı Devlet Şûrasına itiraz edebilir.

b) Bu kararlardan hakları veya menfaatleri muhtel olan her hangi bir şahıs da aynı vechile itiraz hakkına sahiptir.

2. Petrol Dairesinin kararlarından müteessir olanlar itiraz yoluna müracaat etmeden evvel bunların yeniden tetkik edilmesini reisten isteyebilirler. Ancak bu talep, Petrol Dairesinin yeniden tetkiki istenilen kararına karşı vekil nezdinde itiraz edilebilmesi için riayet olunması gereken müddetin cereyanına mâni teşkil etmeyeceği gibi itiraz yoluna müracaat haklarını da ortadan kaldırmaz.

3. İcra Vekilleri Heyeti tarafından bu kanun hükümlerine göre verilen ve itirazı kabil olan kararlara karşı yalnız Devlet Şûrası nezdinde itiraz edilebilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen?...

Buyurun, Halûk Şaman.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, birinci bendin (B) fıkrasının ikinci satırında «bir şahıs da» değil, bir «şahıs da» olacaktır.

REİS — Efendim zaten maddeyi o şekliyle

okuduk. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 26. — Bu kanun hükümlerine göre iktisabedilmiş veya edilebilecek olan bilcümle haklarda müracaat veya hak sahipleri arasında çıkacak ihtilâfların Petrol Dairesi tarafından müzakere ve sulh yolu ile halline çalışılır. İhtilâfın halline imkân bulunmadığı takdirde 28 nci madde hükmü tatbik olunur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 27. — 1. Vekil, reis ve petrol komiseri bu kanunun kendilerine verdiği vazifeleri yaparken lüzumlu gördükleri her türlü tahkikatı icraya, delilleri tesbite ve tahkikatla alâkalı petrol müesseselerinin bütün muamelât, hesabat ve kuyudatını tetkika ve petrol ameliyat ve tesisatını muayeneye salâhiyetlidirler.

2. Tahkikatta takibedilecek usul, nizamname ile tâyin olunur.

3. Vekil veya reis lüzum gördükleri takdirde tahkikatı aleni olarak yapabilirler.

4. Taraflar ayrıca talebetmeye lüzum olmaksızın dinlenme hakkını haizdirler.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 28. — Vekil kendisine itiraz yolu ile veya Petrol Dairesinden sulhen halledilemediği kaydıyla intikal eden ihtilâfları işin mahiyet ve ehemmiyetine göre tesbit edeceği müddet içinde tetkik ve tahkik etmek üzere tâyin edeceği petrol komiserine tevdi eder.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 29. — 1. Petrol komiseri, vekil tarafından kendisine tevdi edilmiş olan işler hakkında gerekli tetkikat ve tahkikatı yaptıktan ve tarafları da alenen dinledikten sonra edindiği kanaati ve ihtilâfın halline yarıyacak tedbir ve tavsiyeleri bildiren sarîh, vazîh ve mucip sebepleri muhtevi mütalâası ile birlikte tahkikat evrakını tâyin edilen müddet içinde vekile verir.

2. Vekilin Petrol Dairesine vereceği rapo-

run suretleri bir hafta içinde alâkahlara tebliğ olunur.

3. Alâkalı veya Petrol Dairesi tarafından itiraz edilmeyen rapor katılmış karar mahiyetini iktisabeder.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Muhterem arkadaşlar, bu maddenin daha vuzuhlu olmasına mâtufl bir teklifte bulunacağım.

2 numaralı bentte «Vekilin Petrol Dairesine vereceği rapor» zikredilmektedir. Bu ifade, sanki vekilin Petrol Dairesine bilhazar rapor vereceği gibi bir mânâyı tazammun ediyor. Hükümetin de, komisyonun da maksadı bu değildir. Maksat, petrol komiseri tarafından hazırlanarak bakana sunulan raporu, bakanın Petrol Dairesine intikal ettirmesidir. Binnetice şöyle bir tadil maksadı ifade etmiş olacaktır. «Vekilin petrol dairesine intikal ettireceği komiser raporunun...» Komisyon muvafakat buyuruyorsa maddenin bu şekilde tadili yerinde olur.

REİS — Halil Özyörük.

HALİL ÖZYÖRÜK (İzmir) — Muhterem arkadaşlar, bu fasıl, Adalet Komisyonundan mütalâa alınmak suretiyle tedvin edilmiş ve geçmiştir.

Zaten madde tetkik edilecek olursa görülür ki, bir numaralı bent, tahkikat ve tetkikat iera edilmek ve edinilecek kanaat bildirilmek üzere vekil tarafından petrol komiserine işin tevdi edileceğini ve komiserin tanzim edeceği raporun vekile verileceğini gösteriyor ve buna dair olan hükmü ihtiva ediyor.

İki numaralı bent ise; vekile verilmiş olan bu raporun petrol idaresine tevdi ve intikal ettirileceğine dair bir hükmü taşıyor. Binaenaleyh iki bent birbirini itnan edeceğine göre ayrı ayrı hükümleri ihtiva edemez. Bu öyle bir iltibasa da mahal vermez.

Yüksek Başkanlığa

29 ncu maddenin 2 numaralı bendinin aşağıdaki gibi tadilini arz ve teklif ederim.

Trabzon

Cahid Zamangil

«Vekilin petrol idaresine vereceği raporun...» ibaresi yerine;

Vekilin petrol dairesine intikal ettireceği komiser raporunun...» konması.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Vuzuhu temin eden bu takrime iştirak ediyoruz.

REİS — Komisyon iltihak ediyor. İkinci bendin bu suretle tadil teklifini reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Komisyon, filhal ibarelere de iştirak ediyor mu?

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Evet.

REİS — 29 ncu maddeyi tashih şekliyle okuyup reynize arz ediyorum.

MADDE 29. — 1. Petrol komiseri, vekil tarafından kendisine tevdi edilmiş olan işler hakkında gerekli tetkikat ve tahkikatı yaptıktan ve tarafları da alenen dinledikten sonra edindiği kanaati ve ihtilâfın haline yarıyacak tedbir ve tavsiyeleri bildiren sarîh, vâzih ve mucip sebepleri muhtevi mütalâası ile birlikte tahkikat evrakını tâyin edilen müddet içinde vekile verir.

2. Vekilin Petrol Dairesine intikal ettireceği komiser raporunun suretleri bir hafta içinde alâkahlara tebliğ olunur.

3. Alâkalı veya Petrol Dairesi tarafından itiraz edilmeyen rapor katılmış karar mahiyetini iktisabeder.

REİS — 29 ncu maddeyi tashih şekliyle reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 30. — 1. Petrol komiserinin raporuna karşı alâkalı veya petrol dairesi tarafından müddeti içinde ancak vekile itirazda bulunulabilir.

2. Bu takdirde vekilin ihtilâflı mesele hakkında vereceği karar bir hafta içinde petrol dairesi tarafından alâkalıya tebliğ olunur.

3. Petrol dairesi vekilin itihaz edeceği kararlara karşı itiraz edemez.

REİS — Maddeyi reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 31. — Bu kanun hükümleri dairesinde itiraz etmek ve Devlet Şûrasında dâva açmak müddeti kararların ve petrol komiseri raporlarının tebliği tarihinden itibaren 30 gündür.

REİS — Maddeyi reynize arz ediyorum.

Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 32. — 1. Katiyet kesbedip Resmî Gazetede ilân edilmedikçe petrol dairesinin hiçbir kararı tatbik olunamaz. Ancak petrol dairesinin, ciddi ve tamiri kabil olmayan bir zarar tevlihdetmekte bulunan veya böyle bir zararın her an vukuuna sebebiyet verebilecek olan tehlikeli fiilleri ve israf hallerini önleyici kararları bu hükümler müstesnadır.

2. Vekil kararlarına karşı petrol hakkı sahibi tarafından vâkı itiraz ile birlikte tehiri icra talebedildiği takdirde Devlet Şûrası bu talep hakkında en geç bir hafta zarfında kararını verir.

3. Petrol hakkı sahibi aleyhindeki nihai karar muktezasının yerine getirilmesi vakte muhtaç olan hallerde petrol dairesi tarafından alâkalıya münasip mehil verilir.

REİS — Maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 5

Mükellefiyetlerin kaldırılması ve tevsii

MADDE 33. — Petrol hakkı sahibinin talebi üzerine, Petrol Dairesi, müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi veya belgenin ifasını emrettiği bir petrol ameliyatının yapılmamasına karar verebilir veya bunun kanuni mehlini temdid edebilir. Ancak bunlar, müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belgenin bu kanuna göre tesbit edilmiş bulunan, âzami müddetinin uzatılmasını gerektirmez.

REİS — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 6

Tescil ve ilân

MADDE 34. — 1. Petrol dairesi, bir petrol sicili tutar. Bu sicil alenidir.

2. Petrol siciline nizamname hükümleri dairesinde aşağıdaki hususlar kaydedilir :

a) Arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi ve belge iktisabı maksadıyla bu kanuna uygun olarak yapılan bilcümle talepler;

b) Arama ruhsatnameleri, işletme ruhsatnameleri, belgeler ve bunlardaki değişiklikler;

bunların ve müsaadelerin her ne suretle olursa olsun nihayetlenmeleri;

c) Arama ruhsatnameleri, işletme ruhsatnameleri ve belgeler üzerinde tesis edilecek haklar;

d) Arama ruhsatnameleri, işletme ruhsatnameleri ve belgelerin veya bunlar üzerindeki hakların devri veya bütün bunlar üzerine konulacak her türlü takyitler;

e) Nizamnamede petrol siciline kaydedileceği gösterilen diğer hususlar.

3. Bu maddeye göre petrol siciline kaydedilmesi gereken hususlar hakkında diğer kanunların sicile ve tescile ait hükümleri tatbik olunmaz.

REİS — Söz isteyen yoktur. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 35. — 34 nci maddenin 2 nci bendinin (c) ve (d) fıkralarında yazılı olan hususların kabul ve tescili talebi, petrol dairesi tarafından derhal ele alınır. Talep, petrol ameliyatının daha çabuk veya daha verimli yürütülmesi veya petrol hakkı sahibi tarafından kifayetli veya munzam kaynak temin edilmesi maksadına mâruf ise müracaat tarihinden itibaren 60 gün zarfında bir karara bağlanır.

REİS — Söz isteyen yoktur, kabul edenler... Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 36. — 1. Arama ve işletme ruhsatnameleri ve belgeler petrol siciline kaydedilmekle beyi, rehin, ipotek ve saire gibi gayrimenkuller üzerinde yapılabilecek akitlere, bu kanunda yazılı şartlar dairesinde, mevzu olabilirler.

2. Bir petrol hakkının kullanılmasını icab ettiren ve usulü dairesinde tescil edilmiş bulunan bir hakkın sahibi, kendi hakkının şumulü nispetinde petrol hakkı sahibinin haklarına malik ve onun vebibeleriyle mükellef olur.

3. Haciz ve ihtiyati tedbirler hariç olmak üzere 34 nci maddenin 2 nci bendinin c ve d fıkralarında yazılı olan haklardan ve takyitlerden hiçbirisi Petrol Dairesince kabul ve petrol siciline kaydedilmedikçe Petrol Dairesine ve üçüncü şahıslara karşı hüküm ifade etmez.

REİS — Söz isteyen yoktur, kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 37. — 1. Tasfiyehane ve boru hatları belgeden ayrı olarak her hangi bir tasarrufa mevzu olamazlar.

2. Bunlar bir taraftan tapu siciline bir taraftan da petrol siciline kaydedilirler. Tasfiyehane ve boru hatları, sahibinin veya Petrol Dairesinin lüzumlu vesakı vermek suretiyle yapacağı talep üzerine tapu sicil muhafızlığına tescil edilirler. Sicile bunlara ait her hangi bir tasarrufun Petrol Dairesinin izni bulunmadıkça kaydolunamayacağı şerhi de verilir.

3. Tapu siciline kaydedilen tasfiyehane ve boru hatlarının petrol siciline kaydında ayrıca harc alınmaz.

REİS — Söz isteyen yoktur, kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 38. — 1. Petrol Dairesi :

- Nizamname ve tadillerini,
- Bölgelerin tâyin ve tadillerini,
- Açık sahaların tesbit, tadil ve kapanmalarını,
- Sahaların müzayedeye konulması veya müzayededen kaldırılmasını,
- Reisin tâyinini,
- Petrol komiserinin tâyinini,
- Müsaadeye taallük edenler hariç olmak üzere müracaatlar hakkında verilen kararları ve petrol komiseri raporlarını,
- Bir arama veya işletme ruhsatnamesinin veya belgenin verildiğini, tadil veya devr olduğunu, bunların ve müsaadenin nihayetlendiğini, arama ve işletme ruhsatnameleri ve belgeler üzerinde tesis olunan diğer hakları ve takyitleri.

i) Petrol komiseri tarafından yapılacak tahkikatın mahallini, tarihini ve bunun mahiyetini,

j) Bu kanunun veya nizamnamenin neşrini emsettiği diğer her hangi bir hususu,

Resmî Gazetede ilân eder.

2. Resmî Gazetede ilân tebligat mahiyetindedir; ancak bu kanunun veya nizamnamenin hususi tebligatı âmir hükümleri mahfuzdur.

3. Resmî Gazetede ilân edilen her hangi bir hususun neşir tarihi; bu ilânda aksine sarahat bulunmadıkça, meriyet tarihi olarak itibar olunur. Kendilerine hususi tebligat yapılmamış şahıslar için arama veya işletme ruhsatnamelerinin başlangıç, temdit ve nihayet bulma tarih-

leri de bu husustaki kararların neşir tarihleridir.

MECİT BUMİN (Çoruh) — Bu madde bentler Türkçe alfabeye nazaran sıralanmak lâzımgeldiğine göre (i), (ı) olsun, (j) de (i) olsun. Bu şekilde kabulünü teklif ediyorum.

REİS — Yazılı bir teklif yoktur. Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Bölüm : 7

Şahsın tescili ve tebligat

MADDE 39. — 1. Bu kanuna göre hak talebeden hükmi şahıs, Türkiye'de adres göstermeye mecburdur. Bunu yapmıyana müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge verilmez.

2. Araştırmacı, arayıcı, işletmeci veya belge sahibi :

a) Müsaadeyi, arama veya işletme ruhsatnamesini veya belgeyi elde ettiği tarihten itibaren 30 gün zarfında Türkiye'de mukim bir mümessil ve bunun kanuni ikametgâhını,

b) Vukubuldukları tarihten itibaren 30 gün içinde ikametgâh ve mümessil değişikliklerini,

Petrol Dairesine bildirmeye mecburdur.

3. 2 nci fıkrada yazılı hususlar petrol siciline kaydedilir.

4. a) Anonim ve sermayesi eshama münkasım olsun veya olmasın bu kanuna göre bir petrol hakkı iktisabeden eenebi tâbiyyetini hazir bir şirket, 30 Teşrinisani 1330 tarihli «Eenebi Anonim ve Sermayesi Eshama Munkasım Şirketlerle Eenebi Sigorta Şirketleri hakkındaki» Kanunu muvakkatin 1, 3, 4, 5, 6, 7, 11 ve 13 ncü maddelerine ve 1 nci ve 4 ncü maddeleri dolayısıyla 12 nci maddesine tâbidir.

b) Ancak bu kanunu muvakkatin 1 nci maddesinde tadadedilen evrakın tasdikli suretlerinin şirketin iktisabettiği petrol hakkının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde Petrol Dairesi vasıtasıyla Ekonomi ve Ticaret Vekâletine tevdi edilmesi lâzımdır.

5. Bu maddenin 2 nci fıkrasının (a) bendine ve 4 ncü fıkrasına göre gösterilecek mümessilin aynı şahıs olması lâzımdır.

REİS — Söz isteyen? Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Dördüncü bendin A fıkrasında, (30 Teşrinisani 1330 tarihli «Eenebi Ano-

nim ve Sermayesi Eshama Münkasım Şirketlerle Ecebe Sigorta Şirketleri hakkındaki» Kanunu muvakkatin 1, 3, 4, 5, 6, 7, 11 ve 13 ncu maddelerinde) diye yazılmıştır. (Bu rakamlar meyana 10 rakamı da ilâve edilmelidir. Bu madde, bu şirketlerin Türkiye'de gösterecekleri mümessil ikametgâhlarının kanuni ikametgâhları hükmünde olacağı hükmünü ihtiva etmektedir.

REİS — Peki.

Maddeyi «10» rakamının da ilâvesi suretiyle kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 40. — 39 ncu maddeye göre:

1. Tescil edilmiş ikametgâhta mümessile yapılan tebligat petrol hakkı sahibine yapılmış addolunur.

2. Tescil edilmiş ikametgâha taahhütlü olarak gönderilen bir mektup, aksi sabit olmadıkça, postaya verildiği günü tâkibeden beşinci gün saat 12 de mümessile tebliğ edilmiş addolunur.

3. Adres veya ikametgâh gösterilmemiş ise her türlü tebligat, mektubun Petrol Dairesinde herkesin görebileceği bir yerde 96 saat asılı bulundurulması suretiyle yapılır.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Bölüm : 8

Kayıtlar, raporlar ve teftiş

MADDE 41. — Petrol hakkı sahibi:

1. Nizamnamenin emrettiği kayıtları ve hesapları tutmaya;

2. Nizamnamede tesbit olunacak hal ve şekillerde nümuneleri saklamaya;

3. Ameliyatın mahiyet, şümül ve neticelelerine ait malûmatı nümunelerle birlikte nizamnamede tesbit olunan müddette, şekilde ve kıfayette Petrol Dairesine tevdi, mecburdur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 42. — 1. Bu kanunun tatbikati ile vazifeli olanlar veya bunların mümessilleri petrol ameliyatını, ameliyat esnasında alınan nümuneleri, bileümle vesaiki ve muhasebe ka-

yıtlarını teftiş ve kontrol etmeye ve lüzumlu gördükleri nümuneleri ve her hangi bir kaydın, hesabın, raporun ve diğer bir vesikanın suretini almaya ve petrol ameliyatının normal seyrini aksatmaksızın muayene ve tecrübeler yapmaya salâhiyetlidirler.

2. Petrol hakkı sahibi, birinci fıkra gereğince salâhiyetlerini kullandıkları sırada yardım etmekle mükelleftir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen?

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Maddenin ikinci fıkrası şu şekilde olacaktır: «Petrol hakkı sahibi, birinci fıkra gereğince salâhiyetlerini kullandıkları sırada vazifelilere yardım etmekle mükelleftir.» Binaenaleyh (vazifelilere) kelimesinin ilâvesini teklif ediyoruz.

REİS — Bu tashih ile maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 43. — Petrol hakkı sahibi talebettiği takdirde, umumi jeolojik malûmatla kuyu yerleri, sondaj kesitleri ve muhafaza boruları kayıtları ve umumi istihsal rakamları hariç olmak üzere, teknik ve ameliyata mütaallik malûmat gizli tutulur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 44. — Bu kanun dairesinde elde edilen malûmattan gizli tutulması gerekenlerin dışında kalanlar herkese açık bulundurulur ve nizamnamede gösterilmiş ise petrol siciline kaydolunur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Bölüm : 9

Bölgeler ve açık sahalarda

MADDE 45. — 1. Türkiye bu kanun bakımından İcra Vekilleri Heyeti kararıyla mütaaddit bölgeye ayrılabilir. Bölgeler tadil ve bölge taksimatı yeniden tâyin edilebilir. Bir bölge üç milyon hektardan aşağı olamaz.

2. Bir bölge İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tamamen veya kısmen aramaya veya işletmeye açılabilir veya açık bir saha tadil edilebilir veya kısmen veya tamamen kapatılabilir.

3. Yukarıki fıkralara göre verilen kararlar müktesep hakları ihlâl edemez.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yo' Reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Üçüncü kısım
Arama ve istihlal

Bölüm : 1
Müsaade

MADDE 46. —

1. Petrol Dairesi, jeolojik istikşafıta bulunmak için, vâkı talebi kanuna uygun bulunduğ'u takdirde, talepnameye gösterilen arazinin tamamı veya bir kısmı üzerinde, inhisarı tazammun etmemek kaydıyla ve muayyen müddetle gereken müsaadeyi verebilir.

2. Bu talep, büsbütün reddolunabileceği gibi Petrol Dairesi tarafından konulacak kayıt ve şartlarla ve müsaadenin müddeti de tesbit olunarak is'af edilebilir.

3. Petrol dairesi müsaade talebi hakkındaki kararını, müracaat tarihinden itibaren 90 gün içinde vermeye mecburdur.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 47. — 1. Bir araştırma petrol ameliyatı yapmakta olan diğer bir petrol hakkı sahibinin rızası olmadan sondaj veya jeofizik etüdlerin yapılması verelere geçemez veya diğer bir petrol hakkı sahibinin ameliyatı ile tedahül eden faaliyette bulunamaz.

2. Bir araştırıcı müsaadesinin şartları ve tahditleri ve 1 nci fıkradaki kayıtlar dairesinde müsaadenin taallük ettiği saha içinde jeolojik istikşaf yapabilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen?

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Riyaset Kâtibi belki doğru okumuştur, eldeki metinde madde (bir araştırma) diye başlamaktadır. (Bir araştırıcı) şeklinde tashihini rica ederim.

REİS — 47 nci maddenin hemen satır başında bulunan «bir araştırma» ibaresinin (bir araştırıcı) şeklinde tashihiyle maddeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 48. — Muayyen bir mahalde ameliyatı nihayetlenmiş bulunan bir araştırıcı, petrol dairesinin aksine emirleri olmadıkça, arazi ve üzerindeki her şeyi mümkün olan süratle ve mertebede bu ameliyata başlamadan önceki vaziyete ifrağ etmekle mükelleftir. Bu mükellefiyeti yerine getirmekten imtina eyleserse bunu Petrol Dairesi araştırıcının nam ve hesabına yapabilir.

REİS — Söz isteyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 49. — Bir araştırıcı, üzerinde ameliyat yaptığı arazinin maliki veya zilyedi bulunan şahsa, araziye ika ettiği zarar ve bu şahsın mahrum kaldığı mâkul kârı ödemekle mükelleftir.

REİS — Söz isteyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

Arama ruhsatnamesi

MADDE 50. — Bu kanun hükümlerine tâbi olmak kaydıyla bir arama ruhsatnamesi, sahibine, arama sahasında :

1. Jeolojik istikşaf yapmak,
2. Kendi petrol imkânlarını tesbit maksadıyla arama sahasının civarında bir müsaade sahibi imiş gibi jeolojik istikşafıta bulunmak,
3. İnhisarı tazammun etmek üzere arama veya inkişaf sondajı yapmak ve bu sahadan petrol istihlal etmek,
4. Bir keşfi mütaakıp işletme ruhsatnamesi talebinde bulunmak, haklarını verir.

REİS — Söz isteyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 51. — 1. Arama ruhsatnamesi almak isteyen bir hükmi şahıs, nizamname hükümlerine uygun olarak Petrol Dairesine bir talepname ile müracaat eder. Talepnameye ruhsatname harcının ödendiğini gösteren makbuz da bağlanır.

2. Arama ruhsatnamesi bir araştırıcı tarafından talebedilmişse, bu talep kanuna ve nizamnameye uygun olup olmadığına göre kabul veya reddolunur.

3. Arama ruhsatnamesi araştırıcı olmıyan bir hükmi şahıs tarafından talebedilmişse, bu

talep kanuna ve nizamnameye uygun olduğu takdirde dahi reddedilebilir.

4. Kısmen açık ve kısmen de kapalı bir sahada bulunan arazide arama için ruhsatname istendiği takdirde, Petrol Dairesi bu talebi ret veya sadece açık sahaya aitmiş gibi nazara alarak kabul edebilir. Petrol Dairesi taleple kendisini tatmin edecek tadilatın yapılmasını da isteyebilir.

REİS — Söz isteyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 52. — Aynı arazinin bir kısmı veya bütünü için birden fazla hükmi şahıs tarafından arama ruhsatnamesi talebedilirse bu müracaatlar ihtilâflı itibar olunarak bu kanunun ihtilâfların halline ait hükümleri dairesinde muameleye tâbi tutulur.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 53. —

1. Bir arama sahası 50 000 hektardan fazla olamaz.

2. Bir bölgede bir hükmi şahıs en fazla sekiz arama ruhsatnamesine sahip olabilir.

3. Hiçbir hükmi şahıs 1 ve 2 nci fıkralarda yazılı tahditleri doğrudan doğruya veya dolayısıyla bertaraf edecek şekilde diğer bir hükmi şahıs ile anlaşamaz.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 54. — Arama sahaları şimal - cennup ve şark - garp istikametindeki doğru hatlarla çevrilir. Bu sahaların en ve boy nispeti, diğer saha'larla komşuluğu ve birleşimi bakımından, nizamname hükümlerine uygun olması lâzımdır.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 55. — 1. Bir arama ruhsatnamesinin müddeti altı aydır.

2. Bir arama sahasında bu kanun hükümlerine riayet edilmek suretiyle arama sondajı yapılmış ve fakat petrol keşfedilmemiş olduğu takdirde her defasında müracaat olunmak kaydıyla :

a) Arama sahasının bulunduğu bölge dâhilinde hiç keşif yapılmamış ise,

b) Aynı bölgede bir keşif yapılmış olmak-

la beraber temdidi icabettiren ve bu kanunun maksadına aykırı olmıyan bir hal mevcut ise,

Arama ruhsatnamesi müddeti, her defasında iki seneyi aşmamak üzere, zaman zaman temdit edilebilir.

3. Bu madde hükümlerine göre yapılan temditler; 4 ncü fıkra hükmü müstesna olmak üzere, bir arama ruhsatnamesi müddetinin ilk yürürlük tarihinden itibaren 10 yıldan fazla olmasını intacedemez.

4. Bir arayıcı kendi arama sahasında bir keşif yaptığı takdirde, Petrol Dairesi, 5 yılı aşmamak şartıyla arayıcının petrolü araziye tesbit etmesine imkân verecek kâfi bir zaman için ruhsatnamesini temdit eder.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — 55 nci maddenin birinci fıkrasında arama ruhsatnamesinin müddeti altı yıl olması lâzımgelirken altı ay diye yazılmıştır. Arama ruhsatnamesinin müddetinin altı yıl olarak tashih edilmesini rica ediyorum.

REİS — Arama ruhsatnamesinin müddetinin altı yıl olarak tashihi suretiyle maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 56. — 1. Arayıcı her arama sahası için Devlet hakkı ödemekle mükelleftir. Bu hak arama sahasının hektarı başına yılda :

1 nci ve 2 nci yıllar için	0.5 lira
3 ncü ve 4 ncü yıllar için	1.00 »
5 nci ve 6 ncı yıllar için	1.50 »
7 nci ve 8 nci yıllar için	2.00 »
9 ncü ve 10 ncü yıllar için	2.50 »
10 ncü yıldan sonra her yıl için	3.00 liradır.

2. Arayıcının bir yıl zarfında arama sahası içinde yaptığı aramanın ve bu sahanın petrol imkânlarını tesbit etmek maksadıyla civarında yaptığı jeolojik istikşafın masrafları, o yıl için ödiyeceği mecmu Devlet hakkından tenzil edilir. Ancak tenzil edilecek miktar Devlet hakkının % 80 ini aşamaz.

3. Arama sahasında bir keşif yapmış olan arayıcının o saha ve o yıl için fiilen ödediği Devlet hakkı o yıl içinde istihalden ödiyeceği Devlet hissesinden mahsup edilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen varmı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 57. — Arayıcı, ruhsatnamesinin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde arama sahası dâhilinde aramaya veya bu sahanın petrol imkânlarını tesbit maksadiyle civarında jeolojik istikşaf yapmaya başlamakla ve ruhsatname müddetince aramaya hüsnüniyetle devam etmekle mükelleftir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 58. — 1. Arayıcı bir bölgedeki aynı rüsubi havzaya dâhil arama sahalarının birinde o rüsubi havzadaki en eski ruhsatnamesi tarihinden itibaren en geç 3 yıl içinde arama sondajına başlamaya mecburdur. Bu müddet Petrol Dairesince âzami iki yıl daha uzatılabilir.

2. Bir bölgedeki aynı rüsubi havzaya dâhil arama sahalarından birinde bir keşif yapan arayıcı, keşfi takibeden iki yıl içinde aynı havzadaki diğer bir arama sahasında ve yine bu keşiften itibaren beş yıl içinde de o havzadaki mütebaki arama sahalarında arama sondajına başlamaya mecburdur.

3. Yukarıki fıkralardan her hangi birinin hükümleri dâhilinde arama sondajına başlamış bulunan bir arayıcı, bu sondajlara, bir kuyunun tamamlanmasıyla bir yenisine başlanması arasında altı aydan fazla müddet geçirilmemek kaydiyle, hüsnüniyetle devam etmeye mecburdur.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 59. — Bir arama sahasında yapılan bir keşfi mütaakıp, aksine muhik sebep bulunmadıkça, arayıcı, sahayı tesbit etmek ve inkişaf ettirmekle ve bir işletmeci imiş gibi bulunan petrolü istihsal eylemekle mükelleftir.

Bu takdirde arayıcı, petrol ameliyatı ve istihsal olunan petrol bakımından, bir işletmecinin bilecümle vecibelerine tâbidir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 3

İşletme ruhsatnamesi

MADDE 60. — Bir işletme ruhsatnamesi, bu

kanun hükümlerine tâbi olmak kaydiyle işletmeye :

1. Yürürlükte bulunduğu müddetçe, taallük ettiği sahada inhisar hakkı mahiyetinde olmak üzere, petrol aramak, inkişaf ettirmek ve istihsal etmek ;

2. Belge almakla yapılması mümkün olan petrol ameliyatını yapmak haklarını verir.

3. 2 nci fıkradaki ameliyattan her hangi birini yaparken işletmeci aynı zamanda belge sahibinin haklarını haiz vecibeleriyle mükellef olur.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİ CAN (Kocaeli) — Efendim, ikinci fıkradaki haklarını verir ibaresi satır başına alınacaktır.

Üçüncü fıkradaki haiz kelimesinden sonra da «ve vecibeleriyle mükellef olur» şeklinde ibarenin tashihi lâzımgelir. Yani araya bir (ve) ilâve olunacaktır.

REİS — Madde hakkında başka söz istiyen var mı? Maddeyi tashih veçhile reyinize sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 61. — 1. Bir işletme sahası en çok yirmi beş bin hektardır.

2. Bir bölgede bir hükmi şahıs aynı zamanda mecmuu yüz elli bin hektarı aşmıyan işletme sahalarına sahip olabilir.

3. Hiçbir hükmi şahıs 1 ve 2 nci fıkralarda yazılı tahditleri doğrudan doğruya veya dolayısıyla bertaraf edecek şekilde diğer bir hükmi şahıs ile anlaşamaz.

4. Bir işletme ruhsatnamesi 63 ve 64 ncü maddelerde gösterilen yollardan başka surette istenemez ve verilmez.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 62. — İşletme sahaları Şimal - Cenup ve Şark - Garp istikametlerindeki doğru hatlarla çevrilir. Sahaların şekil, en ve boy nispeti, diğer sahalarla komşuluğu ve birleşimi bakımından, nizamname hükümlerine uygun olması lâzımdır.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Bu maddede, işletme sahasının hudutları tâyin edilirken Şimal, Cenup, Şark ve Garp istikametlerin-

de çizilecek hatlardan istifade edileceği gibi âdeta şekle müteallik hükümler ihtiva eder görünür. Halbuki bu madde, esasında, şekilden ziyade önem taşıyan bir maddedir. Bu madde, mütâakıp 63 ncü madde ile yakından ilgilidir. Bir işletme sahası, mevcut bir arama sahasının en çok yarısı alınmak suretiyle meydana getirilir. Bu, önemle üzerinde durulan bir bölüşmedir. Arama sahasında çalışmalarını yapıp bitirmiş olan müessese bir tarafta petrol bulduğu takdirde işletme ruhsatnamesi ister, arama sahasının yarısını aşmamak üzere bir kısmını bölüp onun üzerinde ruhsatname istiyecektir, ve ruhsatname onun üzerinden verilecektir. Üzerinde çalışılmış bir toprak parçası ki, artık içinde petrol bulunduğu anlaşılıyor. İkiye ayrılıyor bir yarısı Devlete kalıyor, ki bu, millî rezerv dediğimiz sahadır. Bizim Kanunumuzda adı geçmiyor ama birçok kanunlarda millî ihtiyat sahası diye adlandırılmıştır. Adı kanunumuzda bulunmamakla beraber, kanunda arama yerlerinden tasarrufla biriktirilen bir Devlet sahası vardır ki, bu bizim millî rezerv sahamızı teşkil edecektir. Pek önemli olan bu bölme ameliyesi ne suretle yapılacaktır?. Yarısı Devlete, yarısı şirkete kalacak olan ve altında petrol bulunması itibarıyla önem taşıyan bir toprağın ikiye bölünmesi hangi esasa göre yapılacaktır?. Komisyonunda bu meseleyi esaslı surette arkadaşlarımızla inceledik. Komisyon, mevzuun önemi ne ağırdır. Yalnız komisyon kanun içinde peşinen bir usul konulmasını uygun görmemiştir. O halde kanunda vaz'edemediğimize göre nizamnameye bir atıfla meselemizi halletmiş olabiliriz. İkiye bölme ameliyesinin esasları nizamnamede gösterilir diye bir hüküm konması bendenizi tatmin eder. Bu, 62 nci maddeye veya 63 ncü maddeye fıkra ilâvesi suretiyle mümkündür. Komisyonumuz hangisini uygun bulursa ve maksadı temin eden hangi ifade ile yazarsa bence makbuldur.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MÜHÜRÜ EKREM ALİCAN (Koçaeli) — Efendim evvelâ 62 nci maddede bir değişiklik rica ediyoruz. (sahaların) kelimesinden sonra (şekil) kelimesine lüzum yoktur. (Şekli) esasen ilk hükümde tesbit etmiş bulunmaktayız. Binaenaleyh (sahaların) dan sonraki (şekil) kelimesinin çıkarılmasını rica ederiz.

Cahid Zamangil arkadaşımızın tereddütleri-

rini bu madde zannediyoruz ki, izale etmektedir. Çünkü (sahaların en ve boy nispeti, diğer sahalarla komşuluğu ve birleşimi bakımından, nizamname hükümlerine uygun olması lâzımdır.) Binaenaleyh tereddüt edilen hususlar nizamnamede yer alacak demektir. Yalnız bir arama sahasında keşif yapan arayıcıya mütâakıp maddede görüleceği üzere, bölünecek kısımlardan birini seçme hakkı tanınmaktadır.

REİS — Cahid Bey bir diyeceğiniz var mı?

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — 63 ncü maddede söylemem daha uygundur.

REİS — 62 nci maddedeki (şekil) kelimesinin çıkarılmasından sonra maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 63. — 1. Arama sahasında bir keşif yapmış bulunan ve arama ruhsatnamesi yürürlükte iken nizamname hükümlerine uygun olarak işletme ruhsatnamesi talep eden bir arayıcıya, arama sahası dâhilinde kendi seçtiği bir arama sahasının yarısını aşmayan her hangi bir petrollü arazi için 61 ve 62 nci maddelerdeki tahditlere tâbi olmak kaydıyla işletme ruhsatnamesi verilir. Arayıcı, taleplerine Ruhsatname Harcının ödendiğini gösteren makbuzu da bağlar.

2. İşletme ruhsatnamesinin verilmesiyle arama ruhsatnamesi nihayet bulur.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — 63 ncü madde; yarı yarıya bölüşmeye temas eden bir maddedir.

Uygun görürseniz buna üç numaralı bir bent ekliyebiliriz.

«Arama sahasının yarısını aşmamak üzere işletme sahaslarının tâyin ve tahdidinde riayet edilecek esaslar ve usuller, nizamnamede gösterilir.»

HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Söz istiyorum.

REİS — Buyurun.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Efendim; 63 ncü madde, «işletme ruhsatnamesi talep eden bir arayıcıya, arama sahası dâhilinde kendi seçtiği ve arama sahasının yarısını aşmayan her hangi bir petrollü arazi.. şeklinde devam edecektir. Yani 6 ncı satırın başında bulunan (bir) kelimesi kalkacak, yerine (ve) kelimesi girecek.

Cahid Zamangil arkadaşımızın teklif ettiği üç numara altındaki bende komisyon iştirak eder, mahzur görmez.

REİS — Yapılan teklifin üçüncü fıkra olarak eklenmesinde mahzur görmüyorsunuz?

Maddenin altıncı satırının «kendi seçtiği ve arama sahasının» olarak tashihini istiyor ve «bir» kelimesini kaldırılıyorsunuz. Bu tashihini yaptıktan sonra maddeye üçüncü bir bent eklenmesi hakkındaki teklifi okuyoruz :

Yüksek Başkanlığa

63 ncu maddeye aşağıdaki gibi bir 3 numaralı bent eklenmesini arz ve teklif ederim.

Cahid Zamangil

Madde 63. — Bent : 3.

Arama sahasının yarısını aşmamak üzere işletme sahalarmın tâyin ve tahdidinde riayet edilecek esaslar ve usuller nizamnamede gösterilir.

REİS — 63 ncu maddeye bu fıkranın ilâvesi teklif edilmektedir. Dikkatinize arz ediyorum. Dikkate alanlar lütfen işaret versinler... Dikkate almayanlar... Dikkate alınmıştır.

Metin itibariyle filhal komisyon iltihak ediyor. İlâve edilen fıkra ve yapılan tashih ile maddeyi tekrar okuyoruz :

MADDE 63. — 1. Arama sahasında bir keşif yapmış bulunan ve arama ruhsatnamesi yürürlükte iken nizamname hükümlerine uygun olarak işletme ruhsatnamesi talep eden bir aracıya, arama sahası dâhilinde kendi seçtiği ve arama sahasının yarısını aşmayan her hangi bir petrolü arazi için 61 ve 62 nci maddelerdeki tahditlere tâbi olmak kaydıyla işletme ruhsatnamesi verilir. Arayıcı, taleplerine Ruhsatname Harcının ödendiğini gösteren makbuzu da bağlar.

2. İşletme ruhsatnamesinin verilmesiyle arama ruhsatnamesi nihayet bulur.

3. Arama sahasının yarısını aşmamak üzere işletme sahalarmın tâyin ve tahdidinde riayet edilecek esaslar ve usuller nizamnamede gösterilir.

REİS — Maddeyi bu şekliyle reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 64. — 1. Üzerinde arama veya işletme hakkı bulunmayan bir saha, işletme

ruhsatnamesi mevzuu olarak, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla müzayedeye çıkarılabilir.

İşletme ruhsatnamesi evvelce müzayedeye çıkarılmış bulunan bir işletme sahasının tamamı veya bir kısmı yine İcra Vekilleri Heyeti kararıyla müzayededen kaldırılabilir.

2. Müzayedeye çıkarılan bir saha için, müzayedeye kararı kaldırılmadıkça, başka suretle arama veya işletme ruhsatnamesi verilemez.

3. 1 nci fıkroda yazılı müzayedeye nizamname hükümleri dâhilinde Petrol Dairesi tarafından yapılır.

4. Bir sahanın müzayedeye çıkarılması en fazla teklifte bulunana verilmesini veya her hangi bir teklifin kabul edilmesini tazammun etmez.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — 64 ncu madde, bir işletme ihalesinin kanunca kabul edilmiş ikinci şeklini gösteriyor. Bu ikinci şekil, müzayedeye yoluyla ihaledir. Hükümet hakkında bu hüküm, yetki mahiyetindedir. Dilerse müzayedeye çıkarır, dilerse çıkarmaz, dilerse müzayedeye çıkardıktan bir müddet sonra müzayedeyi kaldırabilir. Bu, doğru bir hükümdür.

Şimdi, yukardaki maddelerden birinde işletme ruhsatnamesi yalnız 63 ve 64 ncu maddelerde gösterilen suret ve şekillerde verilir, deniliyor. Birinci şekil 63 ncu maddede, ikinci şekil 64 ncu maddede beyan edilmiştir. Şu hükümler muvacehesinde şöyle bir sual hatırıma geliyor :

İkinci fıkraya, göre, müzayedeye çıkarılan bir saha için müzayedeye kararı kaldırılmadıkça başka türlü arama veya işletme ruhsatnamesi verilemez. Bunun ters mefhumu şöyle anlaşılıyor. Müzayedeye kararı kaldırılınca Hükümet başka suretle işletme ve arama ruhsatnamesi verebilir, demektir. Bu, başka türlü ruhsatname verme, Hükümetin dilediği bir suretle midir, yoksa kanunda yazılı olan şekil ve suretlerle mahdut mudur? Tabii kanunda yazılı suretlerle mahdut olduğu hatıra gelir.

Şimdi, bu millî ihtiyat sahası dediğimiz sahaların ihalesinde acaba Devletin daha geniş bir yetkiye sahip olması doğru değil midir? Yabancı şirket gelmiş, arama yapmış, muvaffak olmuş, arama sahalarmın yarısını almış işlet-

meye başlamıştır, onun işi tamamdır. Öteki yarılıarı Devlet elindedir. Devlet bunu ya müzayedede suretiyle veyahut 63 ncü maddede gösterileri şekillerden birisi ile işletmeye açabilir. Bir üçüncü şekil yoktur. Bu millî rezerv sahasını işletmek hususunda kendi müesseselerini tercih için neden bir imkân kabul etmiyelim? Bu mümkün değil midir? Bir tercih manzarası hoş olmıyan bir şey gibi görünür. Fakat burada öyle değil. Burada yabancı şirkete diskriminasyon mevzu bahis değildir. Yabancı şirketler gelmiş, çalışıyorlar; tamam. Fakat kanunun hükmü gereğince onların yarısını alarak Devlete terkettikleri bir millî ihtiyat sahası var. Dilerlerse Hükümet işletmez saklar, dilerlerse şirketlere verir. Fakat neden Devletin bizzat kendi eli ile veya kendisinin başka şirketlerle hususi teşebbüslerle yabancı sermaye ile ortaklık yaptığı müesseselere tercihan vermesin? Bu artık Devletin hakkıdır, mutlak hakkıdır. Bundan yabancıya hiçbir zarar gelmez. Devlete bir rüçhan hakkı tanıyalım. Temennim budur.

Bu maksatla şöyle bir teklifte bulunuyorum, 64 ncü maddeye beşinci bent olarak ilâve edebiliriz :

«Hükümet 63 ncü madde gereğince işletme ruhsatnamesi dışında kalacak arama sahalari bakiyeleri üzerinde 121 nci maddenin 1 ve 4 numaralı bentlerinde zikri geçen kurumlara tercihan arama ve işletme ruhsatnamesi verebilir.»

Bu, bir tekliftir. Esası takdirinize mazhar olursa, komisyon iltihak ederse, yazış tarzı elbette komisyonla müştereken yapılmak lâzım gelen bir şeydir.

REİS — Halûk Şaman.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, bu maddenin arama sahalarından arta kalacak kısımlara Hükümetin tarzı tasarrufunu ifade eden beyanı üzerinde Cahid Zamangil'in mütalâalarına iştirak edemiyoruz. Çünkü madde metni tetkik olunursa görülecektir ki, yapılacak müzayedelerde Hükümetin büyük bir takdir hakkı, madde metninde derpiş olunmuştur. Hükümetin, bu sahalari, en pahalı fiyatı veren tâlibe ihale etmek gibi bir mecburiyeti olmadıktan başka muayyen kimseleri müzayedeye almak ve

muayyen şahısları müzayededen hariç tutmak gibi mutlak bir salâhiyeti vardır.

Bu suretle millî rezervlerin istimali hususunda Hükümete geniş bir serbesti sahası bırakıyor demektir.

Ayrıca madde metninde bu şekilde filân, falan millî teşekkülleri ecnebi şirketlere yahut her hangi bir hususi teşebbüse tercih eder, yolunda bir salâhiyet koymak doğru değildir. Bilâkis kanunun maksadını zedeleyici bir hüküm sevkedileceği endişesiyle takriri kabul etmemenizi rica edeceğiz.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Sayın Cahid Zamangil arkadaşım ile bu konuda komisyonda aramızda ihtilâf çıkmıştı. Komisyonun şu izahatından sonra kendisine hak veriyorum. 64 ncü maddenin Hükümete verdiği yetki, mutlaktır. Dilerse millî rezervleri müzayedeye kor, en çok pey sürene ihale eder; dilerse, 121 nci maddenin dördüncü bendine göre kurulacak millî müesseselere verebilir. Bunun üzerinde tasarrufu mutlaktır. Müzayedede, idari kanunlarımız arasında muayyen bir kanuna tâbidir. Bu kanun 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme Kanunudur. Eğer Hükümet, maddeyi şuradaki izahları şeklinde kabili tatbik görüyorsa mesele yoktur. Ama tavzih etmek ihtiyacını hissediyorlarsa madde, henüz Yüksek Heyetin kararına iktiran etmiş değildir. Tavzih buyursunlar, komisyon da lüzum görüyorsa geri alsın, düzelsin. Yeniden yüksek huzurunuzda getirsinler.

REİS — Cahid Zamangil, buyurun.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Sayın komisyon başkanının verdiği izahat eğer şu anladığım gibi ise anlaşmak mümkün olacak demektir. Yeni bir şey yazmaksızın da maksadı temin mümkün oluyor demektir. Sayın başkan buyurdular ki, «burada Hükümetin yetkisi mutlaktır; müzayedeye çıkarıldıktan sonra en fazla teklifte bulunana vermekle mükellef değildir.» O halde daha başka bir şartla teklifte bulunmuş, fakat Hükümetçe umumi menfaatler bakımından daha uygun bulunmuş olan bir müesseseye ihale etmekte Hükümet muhtar kalıyor demektir. Bu tarzda anlıyorsak, dördüncü bendin bu anlayışını kanunun sair hükümleri her hangi bir noktada takyid etmiyecekse o takdirde ayrıca bir fıkra eklenmesine dair vereceğim önergede ısrar etmiyeceğim.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, Cahid Zamangil arkadaşımızın görüşlerini, komisyon da bu madenin dördüncü fıkrasında anladığı mânayı ta-kabbül etmektedir. Bir sahanın müzayedeye çıkarılması, en fazla teklifte bulunana verilebilir, sözünü Hükümete en açık salâhiyet tanıdığı mânasına almış ve komisyonunuzca da o şekilde kabul edilmiştir.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — O halde takririmi geri alıyorum.

NACİ BERKMAN (Samsun) — Meksuf olan sahalar dâhil midir?

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Devamla) — Hayır efendim.

REİS — Komisyonun izahlarından sonra Cahid Bey tekliflerini geri alıyorlar. Binaenaleyh maddeyi aynen reynize arz ediyorum, kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 65. — 1. Bir işletme ruhsatnamesinin müddeti yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 50 yıldır.

2. Arama sahasındaki bir keşfi mütaakıp, inkişaf için arama ruhsatnamesi, 55 nci maddenin 4 ncü fıkrası gereğince temdid edilmiş ise, temdit müddeti işletme ruhsatnamesinin müddetine mahsup olunur.

3. Vecibelerini tamamen yerine getirmiş bulunan bir işletmecinin talebi üzerine, işletme ruhsatnamesi Petrol Dairesi tarafından tesbit olunan mâkul şartlarla ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyla mecmu 25 yılı geçmemek üzere temdid edilebilir.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Petrol dâvasında elde edeceğimiz mahsulün, memleketimizin ihtiyacı bakımından, bir an evvel meydana çıkarılması zaureti vardır. Arama işlerinde, önce geçen maddelerden Yüksek malûmunuz olduğu üzere, 10 senelik bir müddet kazanıyor ve lüzum halinde 5 senelik de temdit gibi bir keyfiyet olduğuna göre, 15 senelik bir arama müddeti kabul ediliyor, demektir. Ben buna bir şey demiyorum. Ama petrol bulduktan, inkişafı yapıldıktan sonra 50 sene gibi bir müddete bizim tahammülümüz var mı? Onun için ben bu müddeti çok görüyorum. Bu müddeti kısılm ve bir an evvel bulunmuş petrolümüzü işletmeye mecbur kılalım. Böyle 50 sene gibi uzun bir müddet

kabul ettiğimiz takdirde büyük sermayelerin, büyük sermayeli şirketlerin muhtelif düşüncelerine, memleketimizin rezervlerinin mahkûm bir vaziyette kalma tehlikesi vardır. Bu tehlikeleri önlemek için bu müddeti hiç değilse yarıya indirmek zarureti vardır. Bunda bir şey kaybedilmiş olmaz, bunda işletmeci için de bir tehlike yoktur. Çünkü son fıkrada lüzumunda İcra Vekillerine mecmu 25 seneyi aşmamak üzere bir temdit hakkı veriyor. O halde bu müddetin yarıya indirilmesi zarureti aşıkârdır. Çünkü bu kanun hükümlerine göre bütün bu müddetlerin mecmu 90 seneyi bulmaktadır. Arama 15, işletme 50, eder 65, 25 te temdid edilirse tam 90 seneyi bulmaktadır. Buna hiç de tahammülümüz yoktur. Onun için ilk işletme müddetinin 25 seneye indirilmesini şahsan teklif ediyorum ve ben bu kanaatteyim.

REİS — Hamdi Bozbağ.

HAMDİ BOZBAĞ (Giresun) — Muhterem arkadaşlar, bendeniz şahsım adına şimdi size mâruzatta bulunmak için kürsüye gelmiş bulunuyorum. Ben de, bulunmuş olan petrolün 50 sene müddetle işletilmesinin biraz uzun olacağı kanaatindeyim. Bu müddetin 40 seneye ve temdit edilme müddetinin de 25 seneden 20 seneye indirilmesi için bir takrir veriyorum. Esbabı mucibem şunlardır : Dünya mevzuatından misaller veriyorum. Kanada. Kanada'da bu imtiyaz müddeti 21 sene için mecburidir. Sahanın iktisadi miktarında istihsal yapıldığı müddetçe 21 sene daha uzatılabilir. 21 zait 21 âzami 42 sene eder. Fakat esas müddet 21 senedir. İkinci 21 senelik müddet ihtiyaridir.

Diğer bir misal : Sicilya. İmtiyaz müddetinin devamı 20 seneden aşağı ve 30 seneden yukarı olamaz.

Pakistan Petrol Kanununun bu maddesinde imtiyaz müddeti 30 senedir. Bir 30 sene daha Hükümetin müsaadesiyle uzatılabilir. İsrail Kanununda bu müddet 30 senedir. Vekiller Heyetince tesbit edilecek mâkul müddetlerle bu müddet 20 sene daha uzatılabilir. Bu da 5 er senelik veya 10 senelik müddet şeklinde olabilir, ki ceman 50 seneye çıkarılabilir. Yine dünya petrol mevzuatından misallerin komisyonunda konuşulması sırasında diğer misaller ele alınmıştı. Meselâ Almanya'da bu müddet, 30 senedir. Çalışmalar normal olduğu takdirde 10 senelik bir temdit yapılabilir.

Kolombiya'da bu müddet yine 30 sene alınmıştır. Bu inhisar müddeti 10 sene daha uzatılarak 40 seneye çıkarılabilir.

Hindistan'da 30 sene alınmıştır. 30 sene daha temdid edilir.

İtalya'da 20 senedir. 20 sene daha temdid olunarak 40 seneye çıkarılabilir.

Peru'da 40 senedir. 10 sene daha temdide dilerek 50 seneye çıkarılır.

Bizim memleketimizde 50 sene olarak kanunda yazılıdır. 25 sene de uzatılabilir, denmektedir. 10 sene de arama ruhsatnamesi müddeti olarak kabul etmiş bulunuyoruz. Eğer işletme ruhsatnamesi müddetini de 50 sene olarak kabul eder, 25 sene de temdid edersek mecmu müddet 85 sene olur ki bu müddet uzundur.

Şimdi, Bakan arkadaşımızla görüşürken petrolü tesbit ettiğimiz anda şirket, dilerse beş sene temdit isteyebilir. Beş sene temdit edildikten sonra 45 seneye düşüyor. Onun için 40 sene teklifimizle bir fark yoktur, dediler. İfade etmek istediğim şudur : Bu 5 senelik müddete dair aynı maddenin, (65 nei maddenin) ikinci fıkrasında zaten bir kayıt vardır, orada deniyor ki; «arama sahasındaki bir keşfi mütaakıp, inkişaf için arama ruhsatnamesi, 55 nei maddenin 4 neü fıkrası gereğince temdid edilmiş ise, temdit müddeti işletme ruhsatnamesinin müddetine mahsup olunur.»

Onun için hakikaten 50 senelik müddet 40 seneye, temdit müddeti 20 seneye indirilirse daha mâkul ve dünya mevzuatına daha uygun bir şekil almış olur. Hemen hiçbir memlekette, bilhassa yeni çıkarılmış Petrol kanunlarında 50 senelik işletme ruhsatnamesi müddeti nazara alınmamıştır. Yalnız eskiden çıkmış kanunlarda 60 - 70 seneye kadar tanınmış olanlar vardır. Fakat yeni çıkan Petrol kanunlarının hepsinde bu müddet 50 senenin altındadır, ki bizim memleketimizdeki mütehasıs arkadaşların raporlarına bakılırsa petrol bulmak imkânı gayet ümitlidir. Memleketimizde böyle bir petrol bulma ümidi varken müddeti çok uzun tutmak, her halde memleket menfaatine uymaz. Bu müddet biraz daha kısaltılırsa daha iyi olur, kanaatindeyim. Onun için teklifimin kabulünü rica ederim efendim.

REİS — Komisyon adına Halûk Şaman.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — Muhterem arkadaşlar; işletme müddetini tâyin eden bu madde hakkında evvelâ Hikmet Fırat Beyefendinin itirazlarına cevap vereceğim, ondan sonra işletme müddeti hakkındaki Hamdi Bozbağ arkadaşımızın takriri münasebetiyle, müddetin uzunluğu veya kısalığı üzerinde Komisyonumuzun noktai nazarını izaha çalışacağım.

Hikmet Beyefendi, işletme müddeti hakkında, 50 sene gibi uzunca bir müddet zarfında işletmecinin vaktini boşa geçirmesi ihtimali üzerinde bâzı endişeler izhar ettiler.

Kanaatimizce bu edişe, yersizdir. Komisyonumuzun çalışmalarını yakinen takibetmiş bir arkadaş olarak kendilerinin de bilmeleri lâzımdı ki, ilerdeki birtakım hükümlerimiz, işletmeceye bu müddeti boş geçirme hakkını bahşetmemektedir. Nitekim, mütaakıp madde olan 68 nei madde «Bir işletmeci, işletme ruhsatnamesinin ilk üç senesi zarfında işletme sahasından ticari miktarda petrol istihsal etmediği ve bu müddetin nihayetlenmesini mütaakıp Petrol Dairesi kendisine en çok 90 günlük bir mehil vererek ticari miktarda petrol istihsaline başlamasını tebliğ ettiği halde istihsale tebligatta istenildiği ve hile başlamadığı takdirde verilen bu mehlin hitamında işletme ruhsatnamesi sukut eder.» hükmünü taşımaktadır.

Bu itibarla işletme müsaadesi müddetinin boş geçirilmesi mevzu bahis değildir. Tedbirler alınmıştır.

Gelelim işletme müddetinin uzunluk veya kısalığına; bu cidden mühim bir meseledir. Bu mesele üzerinde komisyonumuz ehemmiyetiyle mütenasip olarak durmuştur. Bu müddetin mümkün olduğu kadar kısa tutulması ve petrol işletmelerinin bir an evvel Devlete intikal ettirilerek zamanın şartlarına uygun olarak başkalarına verilebilme imkânlarının sağlanması, uygun gibi görülebilir. Ama, hâdisenin içyüzüne girildiği zaman meselenin katiyen böyle olmadığı anlaşılır. Bir petrol işletmesinin zamanla verimi artar. İlk senelerin verimi zorlatacak fazla artırılırsa bundan mütaakıp seneler için büyük zararlar doğar. Yani eğer işletmeci, kısa bir zamanda sahayı istismar etmiye sevk ve tazyik edilecek olursa bundan memleket serveti zarar görecektir. Çünkü, bu işletmeci âdeta birtakım cebri metotlar kullan-

mak suretiyle o sahanın özünü tüketmeye kısa zaman zarfında çalışacak ve iyi netice alınmayacaktır. Amerika'daki işletme müddetsizdir, istihsalin devam ettiği müddetçe devam eder, Almanya da keza böyledir. Tecrübeler göstermiştir ki, ilk 75 senede alınan randımandan daha sonraki 25 senede alınan randıman % 200, ve daha sonraki on sene zarfında alınan randıman da % 300 fazla olmaktadır. Bu itibarla uzun bir müddetle işletmeyi tesis ve temin etmek memleket servetini hüsnüsuretle kullanmayı sağlamaktadır.

Diğer bir teknik sebep de petrol sahalarının şebeke şeklinde açılmış kuyular vasıtasıyla istismar edilmekte olmasıdır. Bir petrol kuyusunun vasatı ömrü, 25 - 30 sene kabul edildiğine göre ve o şebeke bitirildikten sonra onun yerine ve aralarına diğer şebekenin ikamesi suretiyle yapıldığına göre bu elli senelik müddet, teknik icaplara da uygundur.

Gelelim, burada huzurunuzda zikredilen devletlerin mevzuatında derpiş edilen müddetlere. Bunlar, mutlak bir şey değildir. Dünyanın en büyük petrol membarları Amerika ile Venezuelâ'dır. Amerika'da müddet mevzuubahs değildir. İşletmenin devam ettiği müddetçe petrol hakkı sahibinin hakkı mevcuttur. Diğer memleketlerin işletme müddetleri arasında üçer beşer senelik farklar vardır.

Şimdi en son aldığımız malûmata göre Mısır'da, bir Amerikan kumpanyasıyla yapılan mukavelede Bingazi hududunda petrol arama ve işletmesi için 30 senesi mecburi ve 30 senesi de Mısır Hükümeti için mecburi fakat kumpanya için ihtiyari olmak üzere 60 senelik müddet kabul edilmiştir.

Görülüyor ki cereyan müddetlerin kısaltılmasına doğru değil, uzatılmasına doğru gitmektedir.

Tabii ecebi memleketlerin mevzuatı nazarı itibara alınırken o memleketin bütün şartlarını da nazarı itibara almak lâzımdır. Kanada misali, bize pek oymaz. Bizim memleketimizde arama için dahi kabul ettiğimiz müddetler, uzunca bir müddettir. Bu da, memleketimizin tabii şartları icabıdır. Bu itibarla teknik icaplara uygun olduğu ifade edilen bu sistemi on senelik indirim tâbi tutmak maksadiyle bertaraf etmenin ciddi ve makûl bir sebebi bulunmadığına kaniiz. Müddetin aynen kalmasını uygun buluyoruz.

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Efendim; Sayın Halûk Şaman arkadaşımın verdikleri misalleri almak suretiyle kendilerinin vardığı neticeden başka bir neticeye varacağını zannediyorum.

Sayın arkadaşım 25 seneyi az buluyorlar. Şayanı tercih olmadığını ifade buyurdular. Bir petrol arayıcısı ve işletmecisi bir memlekete gelirken o memleket de ne kadar müddetle kendisine imtiyaz verileceğini hesaba katar. Elde edeceği petrolden kazanacağı paranın, ihtiyar edeceği masrafları karşılayıp karşılamayacağını, yapacağı kârı hesaplar.

Kanada'da imtiyaz müddeti, 25 senedir, orada, Devlet hakları, petrolcünün vecibeleri de buna göre tertip ve tesbit edilmiştir. Bu Devlet hisseleri Türkiye'den eksik değildir.

İsrail'den misaller verdiler. Komisyonunda yetkili arkadaşların izahlarına göre İsrail petrol bakımından katîyen Türkiye ile mukayese edilemez. İsrail delik deşik edilmiştir. Şirketler İsrail'de petrolü bulmak ihtimalinin ne kadar zayıf olduğunu evvelden biliyorlar. Orada dahi tesbit edilmiş Devlet hakları, Türkiye'ninkinden eksik değildir. Almanya'yı misal verdiler; Almanya, petrol kaynakları bakımından zengin memleketlerden mâdüt değildir. Fransa'ya gelince, petrol kaynakları bakımından memleketimizle mukayese edilmeyecek kadar fakir durumdadır. Yirmi seneden elli seneye kadar bu petrol işletmesinin müddeti uzayıp gidiyor. Başka memleketlerden misal verdiler 20 - 30 sene dediler.

Kanunda işletme imtiyazı müddetinin asgarisini âzamisini de tesbit mümkündür. Denilebilir ki; arama ruhsatnamesi almış olan kimse petrol bulduğu zaman, yirmi beş sene işletme hakkını iktisabeder; Bu müddet şu kadar dahi uzatılabilir. Bu temditler birinci, ikinci etap olmak üzere yeniden temdit de edilebilir. Sayın Hikmet Fırat arkadaşımızla hemfikir olarak 25 sene üzerinden teklifimizi takdim etmiş bulunuyoruz. Müddetin, âzami ve asgari hadler halinde tesbit de mümkün olduğuna göre, komisyon bu ciheti de inceler. Maddenin komisyona iadesini rica ediyoruz. Komisyon çalışmalarımızda kıymetli fikirlerinden istifade ettiğimiz madden mühendisi ve bu sahada Amerika'da etüd-

lerde bulunmuş arkadaşımız, Hamdi Bozbağ'la, komisyon raportörü arkadaşımız Alican'ın da teklifleri vardır. Bu itibarla bu madde komisyona gitsin. Esasen geride birçok madde var; tetkik için zamanımız mevcuttur. Bu madde üzerinde bu suretle tekrar çalışma imkânını bulalım. Mâruzatım bundan ibarettir.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Barkesir) — Encümen Reisi Halûk Şaman arkadaşımız, bu hususta geniş ölçüde sizleri tenvir etmiş bulunmaktadır.

Ben, tekrar işaret etmek isterim ki, petrol kanununu hazırlamaktan maksadımız, yalnız petrolü bulmak değil, âzami, şekilde işletip, netice almaktır. Petrolü bulup işletmeye çok iyi bir şekilde devam eden bir müessesenin elinden alıp hangi şartlar altında henüz geleceği belli olmayan; orada hiç çalışmamış, para yatırmamış hattâ ondan evvel muayyen bir müddet en iyi ve kolay kısmını almadığı için, istihsal bakımından geri daha az iktisadi sahaya talip bulmak elbette güçtür. Onun için mümkün olduğu kadar iktisadi işletebilmek âzami derecede netice alabilecek müddet ölçüsünün doğru olduğuna kaniiz.

Kaldı ki, arkadaşımız Hamdi Bozbağ müddetin 40 ilk müddeti ve 20 senede temdide hakkı tanınması teklifindedir. Bizim görüşümüz o müddetten inkişaf devresine tenzilât yapılabaktır. O tenzilât yapıldıktan sonra zaten tam mânasiyle devrolopman devresinde 45 sene çalışması imkân dâhiline girmektedir. Böyle olduğuna göre bundan 5 - 10 senelik bir tenzilât yapmanın bir netice vermiyeceğini ve fennî birtakım mütalâalara istinat ettirilemiyeceğini elbette takdir edersiniz. Bunun dışında 68 nci maddede ve kanunun diğer maddeinde, oraya sermaye koymuş, hattâ çok ağır arama devresinde büyük masraflar yapmış olabilen bir şirketi bile muayyen ölçülerle çalışmaya devam etmediği takdirde elinden bütün hakkını alabilecek kadar tercih hakkı hükümete tanınmış bulunmaktadır. Onları normal şartlarla çalıştırmak imkânı vardır. Bunu yapmadıkları takdirde bu hakkı kullanmak suretiyle onu, elinden alabiliriz. Muayyen müddeti uzatmak, yine hükümetin salâhiyeti dâhilindedir. İstedığımız gibi millî menfaatlere uygun olarak muayyen müddet zarfında eğer çalışmazsa, çalışmaya devam etmezse 25 sene uzatmamak yine Hükümetin salâ-

hiyeti dâhilindedir. Ama çalışıyor, millî menfaatlere uygun hareket ediyorsa 25 sene daha uzatmak elbetteki zararımıza değil menfaatimizdir.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Konya) — Kâfi kâfi.

HAMDİ BOZBAĞ (Giresun) — Murad Âli arkadaşımız müsaade ederlerse ben de son fikirlerimi söylüyeyim. Kâfi kâfi diyorlar da.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Konya) — Söyle birader, söyle.

HAMDİ BOZBAĞ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Komisyonumuzun Sayın Başkanı teknik mülâhazalar serd ettiler gene maalesef tatmin olunamadım. Dedilerki Amerika'da işletme ruhsatnameleri müddetsizdir. Mütemediyen devam eder gider. Doğru, ama, arkadaşlar bu hal Amerika için doğrudur. Çünkü Amerika'da petrol hakkı Amerikalının, Toprağı Amerikalının, işleten Amerikalıdır, sermaye Amerikalının, orada bir müddet koymaya lüzum yoktur. Ondan sonra arkadaşımız dediler ki, işletmecisi, bu müddeti boş geçirmemesi için kanunda müddetler vardır dediler. Eğer böyle düşünülseydi 50 sene yerine 80 sene neden istenmesin.

Bizim maksadımız, bu müddetin sonunda geride ne kalır? Petrol kuyuları, depoları, tamamen kurduktan sonra bize devrettikleri, bırakmış oldukları neye yarıyacaktı? Onun için bu müddetin büyük bir ehemmiyeti vardır ve bu, dünya petrol mevzuatında bu maksatla müddet tahdidine tâbi tutulmuştur.

Biraz evvel arz ettiğim gibi birçok memleketlerde bu müddet 25 senedir, 30 senedir, bilemediniz 40 senedir.

Bu kanunda bu müddet 50 sene olarak alınmıştır. Bendeniz, bu 50 senenin 40 seneye indirilmesinin ve temdit müddetinin de 20 seneye indirilmesinin mâkul olduğu kanaatindeyim. Böylece tasarruf edilecek 15 senenin büyük farkı vardır. Bu petrol işlerinin teknik kısmını biraz bildiğim için bunda ısrar ediyorum. Vekil Bey arkadaşımızın, 5 sene tenzilât yapılabaktır şeklindeki beyanatına gelince : O zaten 65 nci maddenin içinde mündemictir. 65 nci maddede 5 sene zaten tenzil edilmiştir. O maddenin bir kısmını okuyorum : «55 nci maddenin 4 nci fıkrası gereğince temdit edilmişse,

temdit müddeti işletme ruhsatnamesi müddeti- ne mahsup olunur.» İster istemez, bu 5 sene işletme müddetinden mahsubedilecektir. Çünkü petrol bulunmuştur. Bulunduktan sonra da işletilmeye başlanmıştır. Onun için bu teklifimde ısrar ediyorum. Bu teklif yalnız benim teklifim değildir. Daha evvel söylemeyi unuttum. Ekrem Alican arkadaşımınla birlikte vermiş bulunuyorum.

Şunu da ayrıca, arz etmek isterim ki, Biraz önce Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşım, benim petrol mühendisi olduğumdan bahsetti. Ben petrol mühendisi değilim. Yalnız maden ve jeoloji mühendisiyim.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, Hamdi Bozbağ arkadaşımızın beyanları arasında yanlış anlaşılması muhtemel bir noktaya işaret edeceğim.

Buyurdular ki, işletme müddetini çok kısa tutarsak petrol rezervuarı yani Hazine'de kalan petrol miktarı, o kadar çok olacaktır. Böyle değildir arkadaşlar. Teknik izahata göre bir petrol rezervuarını en iyi işleyecek kimse, o rezervuarı bidayetden itibaren işletendir. İlk işletmeci o işin kaynağını alıp gittikten sonra artık bakiye kalan petrol rezervuarı çok güç şartlar altında işletilebilmektedir ve onun verimi iktisadi olmamaktadır. Binaenaleyh, ne kadar kısa zamanda kesersek Hazine'de o kadar petrol kalır telâkkisi, yanlıştır.

Tekrar bir husus üzerinde duruyorum, işletme müddeti üzerinde yapılacak bir tenzilatın, komisyon ekseriyetimizin fikri olarak, katıyen millî menfaatlerimize uygun düşmeyeceği mülâhazası üzerinde ısrar ediyoruz.

REİS — Cemal Reşit Beyin bir suali vardır.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Bu gösterdiğiniz sebeplere göre, demek ki, 25 sene müddetle petrolarını işletmek üzere şirketlere vermiş olan memleketler, petrolarının bir nevi israf edilmesini de kabul ediyorlar, demektir. Bunu nasıl telif edebilirsiniz.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ KALÛK ŞAMAN (Bursa) — Bu cihetin izahı bana ait olmamak lâzımdır. O devletleri idare eden meclisler bunu düşünürler. (Sağdan, gülüşmeler).

HAMDİ BOZBAĞ (Giresun) — Komisyonumuzun sayın Başkanının biraz evvel konuştuğularıyla şimdi konuşmaları arasında tezat vardır. Sebebi şudur; ilk önce konuşmalarında dediler ki; zaman geçtikçe petrol rezervuarının verimi artar. Şimdi de bunun tamamen aksini söylediler. Onun için hakikaten bâzı rezervuarlar vardır ki, (Amerika'da meselâ) 50 - 60 sene işletilmiştir. Ondan sonra terk edilmiş kuyular vardır. Daha kabiliyetli ve daha fazla riski göze alan başka bir şirket gelmiş yeniden petrol bulmuş veyahut az olan imkânı çoğaltma usullerini bularak orayı zengin bir kuyu haline getirmiştir. Petrol tekniğinde bunlar, daima olan şeylerdir. Onun için arkadaşımın söylediği, yine beni tatmin etmedi. Şimdilik mâruzatım bu kadardır.

REİS — Cemal Kıpçak.

CEMAL KIPÇAK (Zonguldak) — Muhterem arkadaşlar, bu meselede memleketimizde vakıa petrol üzerinde tatbikat olmamışsa da sair madenler üzerinde tatbikat olmuştur. Bundan edinilen tecrübelerin verdiği kanaatle ben de birkaç kelime söylemek isterim.

Müddet meselesinde yalnız bakiye rezerv mütalâa edilmez. madenin hüviyeti, işletmeye geçildiği andan itibaren türlü türlü istikametlerde türlü türlü mânalar taşır. İktisadilik ruhu birinci plânda gelir. Memleketin âmme malı olan petrolü en iyi şekilde iktisadi hayata intikal ettirebilmesi bir icap halinde ortada durur. Bu ruh ortada mevcutken ancak filân müddet sonunda intikal edecek mal miktarı üzerinde mütalâa yürütmek doğru değildir. Evvelâ şirket gelecektir, mevzuu istismar edecektir. Çabuk ayrılacak olan bir şirketin istismar şekli başka türlü olur uzun müddet sonra ayrılacak olanın ki yine başka olur. Yer altında seyyal bir madde vardır.

Bu seyyal maddeyi sık sondajlarla kısa müddette işletmekte daha çok istismar imkânı arar, daha kuvvetli sömürür. Yer altındaki durumunu - asıtlenik ve sair emme tedbirleri olarak - istismarı kuvvetlendirir, bol mal alır. Yani çabuk gideceği için süratle, iktisadilik ruhunu, âmme hakkını korumadan hareket eder. Biz kontrol edeceğiz... Edemeyiz korumadan sömürür, geçer, gider. Geri kalan maddeyi kısa müddet sonra kötü bir bakiye kalmıştır. Bakiyenin çalıştırılması, çok zorluklarla olur. Yapılacak tesislerin mahiyeti.. Yeniden bir tesis koyacak.

Şirkete niçin şu tesisi yapmadın denemez. Her zaman kısa müddetin mahzurları, karşınıza çıkacaktır. Adam diyecek ki, benim müddetim kısadır, onun için bu şekilde yaptım, der. Tesisler yaptırarak. Bu tesisler uzun müddet için başka türlü yapılır, kısa müddet için başka türlü yapılır. Kanunun gerektiği icaplar başkadır, Sosyal icaplar yine başkadır. Sosyal nizam da böyle ise teknik icapta da böyledir. Adam, yer altında petrolü akıtmak için türlü teknik çarelere başvurur. Sömürür. Geriye işletilecek petrol kalsa da, bunun işletilmesi, gayriiktisadi olur. Bu işletmecilikten iyi randıman alınmaz. Onu işletmek için yeni birtakım fedakârlıklara başvurmak icabeder. Bugün Balye madeninin tamamen sömürüldüğünü ifade edecek bir maden mühendisimiz, yoktur. Bugün Balye madenini yeniden işletmeye kalkacak olursak çok büyük masraflar ihtiyar edilmesinde zaruret olduğunu görürüz. Balye madeni, bugün türlü sebeplerle kapanmıştır. Elimizde böyle bir örnek de vardır. Bunun için tek taraflı da düşünülebilir. Bu mevzuda arkadaşımın hakkı olduğunu tamamen kabul etmekle beraber, işin komisyon üzerinde teknik bünyesinde çalışan arkadaşların komisyon üzerinde teknik tazyik yapmalarını intaç etmiştir. Dolayısıyla buradaki izah daha ziyade bu tesirin bir neticesi olarak belirmiştir. Zannediyorum ki arkadaşlarımı da bu ifade ile tatmin etmiş oldum. Gelecek olan şirkete bir müddet hakkı vermemek, geriye petrol bırakmak demek olmayacaktır. Adam daha büyük kuvvetle daha kısa bir zamanda fazla mal sömürme imkânı bulabilir. Binaenaleyh müddeti komisyonun teklif ettiği şekilde tesis etmekte fayda vardır. (Reye sesleri)

REİS — Bir arkadaşımız kaldı, kifayet takriri de mevcuttur. Buyurun Cemal Bey.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Huzurunuzu fazla işgal etmiyeceğim. Sayın komisyon başkanı arkadaşımın aldığı cevabı, hakikaten nasıl vasıflandırmak icabeder, bilmiyorum. Komisyon adına konuşuyor. Bütün tekniyen arkadaşlar, kendisinin yanında. Niçin falan memlekette böyledir de bizde değildir. Böyle sualler sorulur. Diğer memleketlerin teşriî heyetlerine kadar gitmeye lüzum yoktur. Bunlar kitaplarda yazılıdır. Burada verilecek karar, teknik bir karar değildir. İktisadi neti-

celeri olan, siyasi sebeplere dayanan bir karar verilecektir.

Başka memleketlerde bu müddet 21 yıldan başlıyor; elli yıla kadar uzayan yerler de var. Mesele, memleketimiz için en münasip müddeti tesbit etmekten ibarettir. Müddetin 25 sene olması hakkında bir önergemiz vardır. Bu teklifimiz komisyona havale edilsin, komisyonda tetkik etsin ve huzurunuzla yeniden gelsin.

REİS — Kifayet takriri vardır, okutuyorum.

Başkanlığa

Bu madde üzerinde kifayetin reye konulmasını teklif ederim.

Konya
Saffet Gürol

REİS — Kifayet takririni reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Bu madde hakkındaki müzakerenin kifayeti kabul edilmiştir.

Tadil takrirleri var, okutuyorum. :

Yüksek Başkanlığa

65 nci maddenin 1 nci fıkrasındaki 50 yıl müddetin 25 yıl olarak tadili için bu maddenin komisyona verilmesini arz ve teklif ederiz.

Malatya Mebusu Trabzon Mebusu
Hikmet Fırat C. R. Eyüboğlu

Yüksek Başkanlığa

Petrol bulunma imkânının memleketimizden daha az ve daha çok ümitli olduğu söylenen e-nebi memleketlerin Petrol kanunlarının hemen hepsinin de işletme ruhsatnamesi müddeti 50 yılın altındadır. En son yapılan Petrol kanunlarının hepsinde bu müddet 50 senenin altındadır. Onun için 65 nci maddede yazılı bulunan işletme ruhsatnamesinin müddetini 50 yıl yerine 40 yıl olarak ve aynı maddenin 3 ncü fıkrasındaki 25 yıllık temdit müddetinin de 20 yıl olarak kabul edilmesinin oya konulmasını arz ederiz.

Giresun Mebusu Kocaeli Mebusu
Hamdi Bozbağ Ekrem Ali Can

REİS — Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımızın takririni, müddetin 25 yıla indirilmesi teklifiyle beraber maddenin komisyona verilmesini de talebetmektedir. Aykırı teklif budur. Onun için evvelâ bunu reylerinize arz ediyorum. Tek-

lifi nazara alanlar... Almiyanlar Teklif kabul edilmemiştir.

Hamdi Bozbağ arkadaşımızın, müddetin birisinin 40 seneye ve diğerinin de 20 seneye indirilmesi yolundaki tavrini dikkate alanlar... Almiyanlar... Tavrini dikkate alınmıştır.

Komisyon filhal iştirak ediyor mu?.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — İştirak ediyoruz.

REİS — Komisyon filhal iştirak etmektedir. Bu itibarla (50) yıl (40) yıl ve (25) yıl, (20) yıl olmuştur.

Maddeyi bu şekilde reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 66. — İşletmeci :

1. Hakkının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl zarfında, işletme sahasının hudutlarını nizamnamenin gerektirdiği tarzda ve münasip miktarda hudut noktalarıyla işaretlemeye,

2. İşletme sahasının tadil edilmesi halinde, bu tadilin tatbik mevkiine konulduğu tarihten itibaren 4 ay zarfında, işletme sahasının değişmiş bulunan hudutlarını münasip miktarda hudut noktalarıyla 1 nci fıkrada yazılı olduğu veçhile işaretlemeye,

3. İşletme sahasının hudut noktalarını muhafaza etmeye,

Mecburdur.

REİS — Söz istiven yok. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 67. — Bir işletmeci, işletme sahası kâfi derecede inkisaf ettirilmemişse, işletme ruhsatnamesinin yürürlük tarihinden itibaren altı ay zarfında bir inkisaf sondajına başlamaya ve o zamana kadar yapılandır daha geniş ölçüde olmak üzere her petrolü araziye hüsnüniyetle tâyin ve inkisaf ettirmeye, bunlardan petrol istihsaline, bu petrolü için pazar aramaya ve onu satmaya mecburdur.

REİS — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 68. — 1. Bir işletmeci, işletme ruhsatnamesinin ilk üç senesi zarfında, işletme sahasından ticari miktarda petrol istihsal etmediği ve bu müddetin nihayetlenmesini mütaakıp Petrol Dairesi kendisine en çok 90 günlük bir mehil vererek ticari miktarda petrol istihsaline

başlamasını tebliğ ettiği halde istihsale tebliğatta istenildiği veçhile başlamadığı takdirde verilen bu mehilin hitamında işletme ruhsatnamesi sukut eder.

2. Bir işletme sahasında yapılan ticari miktarda petrol istihsali bilâhara durduğu takdirde, Petrol Dairesi, işletme ruhsatnamesinin ilk üç senesi nihayetlendikten sonra, en az 90 günlük bir mehil vererek, işletmeciden ticari miktarda petrol istihsaline yeniden başlamasını istiyebilir. İşletmeci, bu tebligata rağmen ticari miktarda petrol istihsaline başlamazsa verilen bu mehilin nihayetinde işletme ruhsatnamesi sukut eder.

Ancak bu tebligat, istihsalin durduğu tarihten itibaren 6 ay ve işletme sahasında arama veya inkisaf sondajları hüsnüniyetle yapılmakta ise 2 yıl geçmeden iera edilemez.

PERTEV ARAT (İzmir) — Ticari mikyasa nedir?

İŞLETMELER VEKİLİ SİTKİ YIRCALI (Balıkesir) — Tasrih edilmiştir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 69. — 1. İşletmeciler, her işletme sahası için bir Devlet hakkı ödemekle mükelleftirler. Bu hak işletme sahasının hektarı başına yılda :

1 nci yıl için 3 lira

2 nci yıl için 4 lira

3 ncü yıl için 5 lira

4 ncü yıl için 6 lira

5 nci ve mütaakıp her yıl için 8 liradır.

2. İşletmeci tarafından bir vergilendirme dönemi için nakden ödenen Devlet hissesi ile aynı olarak ödenen Devlet hissesinin kuyu başı ortalama piyasa fiyatı, bu işletmeciye o dönem için tahakkuk ettirilen Devlet hakkından mahsup olunur.

3. Arama sahasındaki bir kesif dolayısıyla işletmeci mükellefiyetlerine tâbi bir arayıcının ödiyeceği Devlet hakkı, arayıcı sıfatıyla ödemesi gereken Devlet hakkından fazla olamaz.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MÜHÜRÜ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — İkinci fıkrada tabı hatası olmuştur. Bu fıkrayı geri alarak yeni şekilde teklif ediyoruz. Kabulünü istirham ederim.

Reisliğe

69 ncu maddenin 2 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif eylerim.

Kocaeli
Ekrem Alican

2. İşletmecinin bir vergilendirme döneminde bir işletme sahası için ödediği Devlet hakkı, o işletme sahasının kuyu başı ortalama piyasa fiyatına göre hesaplanacak o dönem Devlet hissesinden mahsup olunur.

REİS — İkinci fıkrayı komisyon teklifi veçhile reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Maddeyi bu tashihle reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 4

Ameliyatın birleştirilmesi

MADDE 70. — İşletme sahaları kısmen veya tamamen aynı petrollü arazi içinde bulunan ve ameliyatlarını birleştirmekle israfın önleneceği, istihsalin ve verimin artacağı veya istihsal maliyetinin azalacağı anlaşılan işletmeciler, petrol dairesinin dermeyeran edebileceği mâkul şartları kabul ettikleri takdirde bu dairenin tasvibiyle ameliyatlarını birleştirebilirler. İşletmecilerin bu yoldaki talepleri kısa bir zamanda karara bağlanır.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 71. — Petrol Dairesince dermeyeran olunan şartlara tâbi olmak kaydıyla ameliyatlarını birleştiren işletmeciler birleştirilmiş petrollü arazinin verimli olarak işletilmesinin gerektirdiği her şeyi yapabilirler ve müşterek istihsal için tek bir Devlet hissesi ödiyebilirler. Bunların ödyecekleri Devlet hakları birleştirilmiş petrollü arazi üzerinden tahakkuk ettirilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok. Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 72. — Petrol Dairesi tarafından aksi şart konulmamışsa birleştirilmiş sahadaki sondajlar ve istihsal, işletmecilerin kendi işletme sahalarındaki sondaj ve istihsal mükellefiyetlerinin yerini tutar.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok.

Reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 73. — Petrol Dairesi tarafından dermeyeran olunmuş şartlar ve yukardaki maddelerde zikredilen hususlar müstesna olmak üzere birleştirme, işletmecilerin kendi sahalalarında ve bu sahalarda üzerinde sahip oldukları haklarda ve vecibelerde değişikliği tazammün etmez.

REİS — Maddeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 5

Arama ve işletmeye ait müşterek hükümler

MADDE 74. — Bir hükmi şahısla bunun hisselerinin % 25 inden fazlasına veya kârının başlıca kısmına doğrudan doğruya veya dolayısıyla sahip olan veya idaresinde karar verme, kontrol etme veya müdürlerini tâyin eyleme sâlihîyetini haiz bulunan hükmi şahısların aynı bölge dâhilinde iktisabettikleri arama sahalârının adedi 8 den ve işletme sahalârının yüz ölçümlerinin mecmuu 150 000 hektardan fazla olamaz.

REİS — Maddeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 75. — 1. Bir hükmi şahsın sahip bulunduğu arama ve işletme sahalârının aded ve yüz ölçümü bu kanunla tesbit edilen âzami miktarları geçtiği takdirde Petrol Dairesi, münasip bir mehil vererek, fazla sahalârın terkini bu hükmi şahıstan ister.

2. Arayıcı veya işletmeci 1 nci fıkraya gereğince yapılan tebligata riayet etmediği takdirde Petrol Dairesi, sahalârı âzami miktarlara irca edecek tarzda kısıntılar yapabilir.

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Son kelime «Kısıntılar yapar» şeklinde olacaktır.

REİS — Bu tashihle maddeyi reylerinize arz ediyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 76. — Bir arayıcı veya işletmeci, kendi arama veya işletme sahalârı dâhilindeki veya civarındaki depolara giden toplama boruları ve yakıt hatları tesis edebilir. Ancak, bir arayıcı belge almaksızın, bir işletmeci ise güzergâhını ve projesini önceden Petrol Dairesi-

ne tasdik ettirmeksizin petrol boru hattı tesis edemez.

REİS — Söz istiyen yok. Maddeyi reyinize arz ediyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 77. — Bir arayıcı veya işletmeci yaptığı bir keşiften Petrol Dairesini haberdar etmeye mecburdur. İhbarın zamanı ve şekli ni-zamnamede gösterilir.

REİS — Söz istiyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 78. — 1. Bir arayıcı veya işletmeci, arama veya işletme sahasından istihsal ettiği petrolün sekizde birini Devlet hissesi olarak ödemekle mükelleftir. Ancak :

a) Arama veya işletme sahasındaki petrol ameliyatının yapılmasında kullanılan,

b) Daha çabuk, daha verimli, daha büyük istihsal yapmak maksadiyle arama ve işletme sahası altındaki aynı istihsal haznesine veya daha alttaki hazne tabakasına sevkedilen, petrollerden Devlet hissesi alınmaz.

2. Petrol müstahsılının, nakten ödiyeceği Devlet hissesi petrolün kuyu başı ortalama piyasa fiyatı üzerinden hesaplanır.

3. a) Petrol Dairesi, bir ödeme devresinin ilk ayı içinde gelecek ödeme devresinde Devlet hissesinin tamamını veya bir kısmını aynen almak istediğini müstahsıla bildirir.

b) Bu takdirde müstahsıl bu petrolü kendi petrolünü muhafaza ettiği depolarda Hükümet teşkilâtına teslim eder.

c) Petrol Dairesi, tesbit ettiği Devlet hissesi petrolün tamamını veya bir kısmını müstahsıldan, kendi imkânları mevcut olduğu takdirde depolarından gayrı bir yerde teslim etmesini isteyebilir. Ancak, bu teslimat, müstahsılın deposundaki teslimattan daha masraflı olduğu takdirde, ilâve masraf Hükümetçe müstahsıla ödenir.

4. Bir müstahsıldan, Devlet hissesi olarak aynen alınan :

a) Gazı hiçbir suretle,

b) Mayi petrolü ise 30 günden fazla, depoda muhafaza etmesi istenemez.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Esas dâvaya geldik. Enine boyuna çalıştırdığımız işimizden istihsalden hakkımızı almamız dâvasına

geldik. Bu kanuna göre Devlet hissesi olarak sekizde bir yani yüzde on iki buçuk bir hisse, Devlete intikal edecektir. Komisyonunda arz ettiğim gibi ben bu miktarı uygun bulmuyorum. Bu, istihsal bakımından bir maktuiyet ifade etmektedir ki, tatbikat bakımından doğru değildir. İlk zamanlarda büyük masraflar karşısında bulunan şirket için fazladır. Fakat inkişaf etmiş, çok istihsal elde eden bir şirket için de hafif gelir. O zaman Hükümetin istediği miktarda aynı petrol hakkını istiyemez.

Devlet hakkı, vergi mahiyetinde olduğuna göre alestikî şekilde istenirse, hem şirketin istihsalı bakımından ve hem de Devletin ihtiyacına uygun olacağı, istihsalın arz ettiği artışa göre Devlet hissesinin artacağından, mümasil devletlerin bâzılarında olduğu gibi, az istihsalda az, çok istihsal edildiği zamanda çok almak suretiyle bir muadelet tesis edilmiş olmalıdır, aksi halde gönül razı değil. Kanada'da da böyledir, tatbikat; % 5 ile başlar, % 21 e kadar, istihsal arttıkça artar. Bu şekil tahakkuk ederse artık iki taraf için de zararsız olur.

İstihsalın depodan alınması için 30 günlük müddet konulmuş. Bendeniz bu müddeti az buluyorum, bizim bünyemiz buna müsait değildir. İnşallah gönlümüzün arzu ettiği şekilde bol petrol elde ederiz. Bu takdirde 30 gün zarfında nasıl alır, nereye götürebiliriz? Hiç değilse bize soluk payı versinler. Bu müddeti 3 aya çıkaralım arkadaşlar. 3 ay zarfında kaldırmaya temayül edersek bu bizim bünyemize çok uygun bir şekil olur. Ama Hükümet için masrafı istilzam edebilir. Az miktarda bir istihsal olursa o takdirde küçük depolardaki yevmî ihtiyaçlarımızı yahut civar mıntakalardaki ihtiyaçlarımızı kaldıracak durumda oluruz. Ama çok istihsal olduğu zaman bir ay zarfında kaldırılmasına asla takatımız müsait değildir. Bir mehîl kazanmasını çok arzu ederim. 3 ay üzerinde katî olarak ısrar etmiyorum. Fakat bir ayın da çok az olduğunda ısrarla duruyorum. Aradaki elâstikiyeti hakem olarak sizlere bırakıyorum.

REİS — Cemal Reiş Eyüboğlu.

CEMAL REİŞT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Sayın arkadaşım Hikmet Fırat, benim söyleyeceklerimi geniş ölçüde arz etmiş bulunuyorlar.

«Devlet hissesi» olarak petrol işletmelerinden memleketin temin edeceği menafii, başka memleketlerle mukayese ederek bir neticeye varmak istersek göreceğiz ki, bâzı memleketlere göre sekizde bir, yani % 12,5 fazla, bâzı memleketlere göre de azdır.

Eğer Suudi Arabistan, Kuveyt gibi büyük petrol rezervleri bulunan memleketlerle mukayese edecek olursak, bunun pek fazla olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çünkü, Suudi Arabistan'ın bitaraf bölgesi için yapılmış anlaşmanın Suudi Arabistan'a temin ettiği menafii, Devlet hissesi olarak beher varilde 55 senttir. Ayrıca muayyen bir miktarda petrolü parasız olarak, Suudi Arabistan'a, imtiyaz sahibi şirketler vermeye mecbur tutulmuşlardır. Bundan başka, bütün istihsalın % 20 sine kadar memleket dâhilinde işlenip dışarıya çıkarılması mecburiyeti de vardır. Bunlara zamimeten, işletmenin kârının, ham petrolde % 20 si; rafina safhasında % 25 i, Suudi Arabistan'a aittir. Ayrıca bu petrol şirketleri, çıkartacakları hisse senetlerinin %25 ini Emir'in Hükümetine veyahut göstereceği Suudi Arabistan tebaası eşhasa satmak mecburiyetindedirler. Demek oluyor ki, imtiyazname ile bağlı memleketlerde dahi arazi sahibi devletler, oldukça geniş menfaatler elde etmişlerdir.

Komisyonunda gerek değerli Vekil arkadaşlarımız Sıtkı Yırcalı'nın, gerek değerli mütehasıs arkadaşların verdikleri izahattan sonra, % 12,5 Devlet hissesinin tatminkâr olmadığı, gönül ferahlığı verecek bir seviyede bulunmadığı kanaatine varmış bulunuyorum.

Şüphesiz ki, bu rakam büsbütün küçümse-
necek bir rakam da değildir.

Komisyonunda bir teklif yapmış ve hiç olmazsa Kanada'yı ölçü alalım demiştim. Kanada'da bu «Devlet hissesi» muayyen bir istihsale göre, küçük hadlerde, küçük olarak başlıyor, istihsal hacmi yükseldikçe bu nispet de yükselmek suretiyle vasati % 16,2/3 e kadar yükseliyor. Bizde de, böyle bir «Devlet hissesi» tesbit etmekte, öyle zannediyorum ki, bir mahzur olmamak icabeder.

Kanada petrol zenginliği bakımından Türkiye kadar ümitli değildir. Bütün jeolojik tetkikleri yapılmış; şüphesiz arayıcılar için bu bir kolaylıktır. Aynı zamanda o memlekette petrol bulmak ihtimalinin ne nispet dâhilinde

mevcut olduğu da tesbit edilmiştir. Mütehasıs arkadaşların verdikleri izahattan, bu mevzuda Türkiye'de ve dışarda şimdiye kadar yapılmış neşriyattan edindiğimiz malûmata göre, petrol kaynaklarımız bakımından Türkiye çok ümitli memleketlerden sayılmaktadır. Zaten bizim ancak 1933 te başlayıp 1937, 1938 senele-
rine kadar, kısa bir zamanda elde ettiğimiz neticeler de bunu gösteriyor. Türkiye'nin, petrol bakımından, Irak kadar, Suudi Arabistan kadar, zengin olması bu derece kuvvetli bir ihtimalle mümkün bulunduğuna göre Devlet hissesi üzerinde hassasiyetle durmamız lâzımdır. Demin de arz ettiğim gibi Kanada ölçüsünü esas alabiliriz. Kanada usulünün bir meziyeti de vardır. Küçük istihsalleri teşvik eder. Büyük şirket gelecek, büyük sermaye ile çalışacaktır. Küçük istihsaller bu gibi şirketleri tatmin etmiyebilir. Fakat küçük işletmeler için cazip olabilir. Kanada'nın, küçük şirketleri de teşvik için bu usulü kabul etmiş olması muhtemeldir.

Sayın Vekili dinledikten sonra takririmizi tadim edeceğiz.

REİS — Encümen adına Ekrem Alican, buyurun.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MÜHARRİRİ EKREM ALICAN (Kocaeli) — Efendim, bu madde hakikaten bu kanunun temel maddelerinden biridir. Komisyonunda, bizlerde başlangıçta tereddütlere kapıldık. Acaba % 12,5 nispeti az mıdır, bu nispeti faraza % 15 e, yahut Kanada'da olduğu gibi % 16 2/3 e çıkarmak kabil olmaz mı, diye düşündük. Uzun boylu münakaşalar yaptık. Elbette nispeti yükseltmek, elimizdedir. Ama kanunun işliyebilmesini sağlamak, yani şu kanunu işler bir kanun haline koyabilmek için aldığımız izahlar sonunda % 12,5 nispetinde karar kıldık.

Kanada'daki vaziyet nedir? Gerek Hikmet Fırat, gerek Cemal Eyüboğlu arkadaşımın üzerinde durduğu yaziyeti arz edeyim: Burada bilhassa, Kanada istihsalâtının ekseriyeti azîmesini, % 70 şini zannedirim, temin eden Alberta'daki, arkadaşlarımızın kasdettikleri de Alberta'daki petroller olacaktır, nispetler müterakki bir eşel tatbik edilmek suretiyle yürütülmektedir. Aylık istihsalâtı 600 varile kadar olan işletmelerde % 5,750 varile kadar olan işletmelerde % 6 onda sekiz, 950 varile kadar olan işletmelerde % 9,

bin yüz elli varile kadar olan işletmelerde % 10,2, bin beş yüz varile kadar olan işletmede % 12,5, bin sekiz yüz varile kadar olan işletmelerde % 12,5, dört bin elli varile kadar olan işletmelerde % 6 2/3 ve 4050 varilden yukarı istihsalde bulunan işletmelerde % 6 2/3 tür. Kanada'daki vaziyet budur. Bu sistemin bir başka benzerine tatbikatını tetkik ettiğimiz diğer memleketler kanunlarında tesadüf etmedik. Bize öyle geldi ki bizim Muamele Vergisi Kanunundaki küçük sanatlar muafiyetlerinin sanayide meydana getirdiği parçalanma Alberta sisteminin tatbiki, halinde petrol mevzuunda da meydana gelecektir. Arkadaşlarımız, küçük istihsal teşvik eder, büyüyorlar. Ama petrol mevzuu hususiyet taşıyan bir mevzudur. Daha çok büyük mikyaslarda istihsal teşvik ettiğimiz takdirde iş yürüyebilir. Komisyon, bunun üzerinde fazlasıyla durdu ve dünyanın başka hiçbir yerinde tatbik edilmeyen bu sistemin kabulünde mahzur gördü. % 12,5 nispetini kabul ederken, çünkü konuşmalarında da arz ettiğim gibi, dünya petrol memleketlerindeki vaziyeti tetkik ettik. Bu nispetler Hindistan'da % 10, İsrail'de % 12,5, Pakistan'da % 12,5, Peru'da Gelir Vergisi olarak sâfi kârın % 50 si, Venezüellâ'da % 16,2/3, Mısır'da % 15 tir.

Şimdi acaba, nispeti yükseltmenin faydası var mı? Nihayet nispeti yükseltmek, gayrisâfi hasıllardan bir miktar daha fazla Devlet hissesi almayı icabettirecektir. Eğer biz Petrol Kanunumuzu başlangıçta, Devlet hissesini yüksek tutmak suretiyle, gayricazip bir hale sokarsak, bu kanunun mekanizmasının işlememesi gibi bir vaziyet hâsıl olacaktır. Burada kaybedeceğimiz menfaati, vergiler bahsinde izah ettiğim gibi, vergiler yoluyla sağlamak pekâlâ mümkündür. Sâfi kâr üzerinden vergi alacağımıza göre, petrol hakkı sahipleri ekonomik işletmeler kurabildikleri, büyük kârlara geçebildikleri takdirde mevcut noksanlığı vergi yoluyla pekâlâ telâfi edebileceğiz. Kanada çesmeyi akar vaziyete getirmiştir, Venezüellâ'da çesme, hem de en bol mikyaslarda akar vaziyete getirilmiştir. Nispetin daha yüksek olduğu memleketlerde de aynı vaziyet mevcuttur. Bizde filhakika Devlet işletmesinin eline vereceğimiz bir sahada petrolü meydana çıkarmışız, fakat bu sahayı da kuracağımız yurt petroleri anonim ortaklığına tahsis etmekteyiz. Bir kısım sahaları da buna ka-

tacağız. Bunun dışında kalan sahaları da petrol şirketlerine vereceğiz. Bu şirketler işin mebedinden, hattâ jeolojik istikşaf safhasından, başlayarak arama yapacak ve aramadan sonra ancak petrolü bulmak şartıyla rantabl bir şekilde çalışma imkânına kavuşacaklardır.

İşte arkadaşlar, bütün bu durumları arz ve amik tetkik eden Komisyonumuz, % 12,5 nispetinin üstünde bir nispeti kabul edememiştir. Ama elimizden tutan yoktur, % 25, % 30 yapalım. O takdirde bu kanun işlemecektir. Bütün bu vaziyet karşısında % 12,5 la iktilfa etmenin memleketin menfaatlerine en uygun şekil olduğu kanaatindeyiz.

Vergi meselelerini tetkik ederken göreceğiz ki; sâfi kâr arttıkça vergi matrahı da artacak ve bu yolla bu imkân kendiliğinden hâsıl olacaktır.

Bu itibarla arkadaşlarımızın mütalâalarına iştirak etmiyoruz.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Deminki mâruzatında, depodan 30 gün zarfında...

ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Anladım efendim, müsaade ederseniz arz edeyim.

Efendim; Hikmet Firat arkadaşımız 78 nei maddenin son fıkrasındaki «Mayi petrolü ise 30 günden fazla depoda muhafaza etmesi istenemez» hükmündeki müddetin zannederim 90 güne çıkarılmasını istiyorlar.

Muhterem arkadaşlarımız; dikkat edilecek olursa 79 neu maddede ödeme devreleri üçer ay olarak tesbit edilmiştir. Kanunun 78 nei maddesinin üçüncü fıkrasında bahsedilen ödeme devresi 79 neu maddede üçer ay olarak tesbit edildiğine göre, bu ödeme devresi başında Petrol dairesi, petrol işletmecisine üç aylık devre içinde devlet hissesi petrolün tamamını veya bir kısmını ayenen veya nakden alacağını bildirecektir. Bahis mevzuu hükümle işletmeye bu devrelerden her birine ait hissemizi deposunda 30 gün bekletmek mecburiyetini tahmil etmekteyiz. Ödeme devreleri 3 ay olduğuna göre 30 günlük müddet komisyonumuzca makul bir müddet olarak kabul edilmiştir. Onun için bu müddetin daha fazla uzatılmasını işletmecilere lüzumsuz külfet yükletmek şeklinde telâkki etmekteyiz. Bu bakımdan 30 gün üzerinde ısrar ediyoruz.

REİS — Sual mi?

HİKMET FIRAT (Malatya) — Bekletmek hakkındaki komisyonun sözcüsünün izahatından sonra tavrımı geri alıyorum.

REİS — Peki.

Y. Başkanlığa

78 nci maddedeki Devlet hissesinin, kademe olarak yükseltılarak (Kanada'da olduğu gibi) vasatı % 16 2/3 e çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Trabzon Malatya
Cahid Zamangil Hikmet Fırat

REİS — Arkadaşlarımızın tavrı, devlet hissesinin miktarının çoğaltılmasına dairdir. (Soldan ne kadar sesleri) % 16 2/3 miktarda çoğaltılması istenmektedir. Tavrı nazara alınız... Almayanlar... Teklif reddedilmiştir.

78 nci maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Aynen kabul edilmiştir.

MADDE 79. — Arayıcı veya işletmecilerin ödemekle mükellef buldukları Devlet hakkı ve hissesi, Petrol Dairesi tarafından tahakkuk ettirilir.

Tahakkuk ettirilen Devlet hakkı, bu hakkın taallük ettiği vergilendirme dönemi sonundan itibaren bir ay zarfında ve nakden ödenecek Devlet hissesi de, tahakkuk ettirildiği tarihten başlayarak üçer aylık devrelerde ve dört müsaavi taksitte ve her devreye ait hisse mütaakıp devrenin onuncu gününe kadar Petrol Dairesinin bağlı bulunduğu yer vergi dairesine ödenir.

Devlet hakkı ve Devlet hissesinin tahakkuk ve ödeme usul ve şekilleri nizamnamede gösterilir.

REİS — Söz istiyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Dördüncü kısım
Nakil, tasfiye ve diğer ameliyeler

Bölüm : 1

Belge

MADDE 80. — Belge, yapılabilmesi müsaade, arama veya işletme ruhsatnameleri istihsaline mütevakkıf bulunan ameliyeler müstesna olmak ve munhasıran belgede belirtilen işleri yapmak üzere sahibine bu kanun hükümleri dairesinde faaliyette bulunmak hakkını verir.

REİS — Söz istiyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 81. — Petrol Dairesi, belge için vâkı müracaatın yapılmasından itibaren 90 gün zarfında bu kanunun maksadına uygun olarak tesbit edeceği şartlarla istenilen belgeyi verir.

Ancak müracaatın :

1. Mevkii muamelede bulunan diğer bir müracaatla tedahül etmesi,
2. Evvelce verilmiş ve müracaat tarihinde yürürlükte olan bir belge ile tedahül etmesi,
3. Petrol Dairesince bu kanunun maksadına aykırı telâkki edilmesi, hallerinde bu müracaat reddolunur.

REİS — Söz istiyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 82. —

1. İki veya daha fazla müracaat veya bir müracaatla bir belge veya bir arama veya işletme ruhsatnamesi :

- a) Aynı arazinin bir kısmının veya tamamının munhasıran veya birbiriyle telif olunamayacak şekilde istimalini tazammun ediyorsa;
- b) Boru hatları güzergâhları birbirine tedahül ediyorsa;
- c) Aynı hizmeti istihdaf eyliyorsa.

İhtilâflı telâkki olunurlar ve bu kanunun ihtilâfın halline ait hükümleri dairesinde muameleye tâbi tutulurlar.

2. Bir petrol hakkı sahibi tarafından, petrolünü gerektiği şekilde nakletmemesinden dolayı belgeyi haiz bir boru hattı sahibi aleyhine vâkı müracaat, keza ihtilâflı addolunarak 1 nci fıkra uyarınca muameleye tâbi tutulur.

REİS — Söz istiyen yoktur. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

Boru hattıyla ve diğer vasıtalarla nakliyat

MADDE 83. — Petrolünü nakletmek üzere tesis ettiği boru hattını tam kapasitede çalıştırmak ihtiyacında bulunmayan bir işletmeci, diğer bir petrol hakkı sahibi tarafından yapılan nakil teklifini, aşağıdaki şartlara uygun olduğu takdirde boru hattının siyasi dâhilinde ve tâliplerin nakledilecek petrol miktarlarının nispetine göre kabul eder :

1. Taşınması teklif edilen protokolün nev'i ile diğer fiziki evsafının belge sahibinin taşı-

makta bulunduğu petrolünkine uygun olması.

2. Taşınması teklif edilen miktarın mâkul bir asgari hadde bulunması.

3. Nakledilecek petrol için mâkul ve munsif bir nakil ücretinin teklif olunması.

4. Teklif sahibi tarafından nizamname hükümlerindeki diğer tadilatın kabul edilmesi.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Efendim, bu maddenin ilk kısmındaki «bir işletmeci» tâbiri yerine «bir taşıyıcı» tâbirinin konulmasını,

Bir de bir numaralı fıkradaki «belge sahibinin» ibaresi yerine «taşıyıcının» ibaresinin ikamesini rica ediyorum.

Bir de matbaa hatası olarak «protokolün» diye bir kelime geçmektedir. Bu «petrolün» olacaktır.

REİS — Bu tashihlerle maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 84. —

1. Boru hattı ve diğer vasıtalarla petrol nakleden bir belge sahibi, nakliyata başlamadan evvel, nizamname hükümleri dairesinde nakliyata ait ücret ve diğer şartları tesbit eden bir tarifeyi petrol dairesine verir.

2. Petrol Dairesi, bu tarifeyi, aldığı tarihten itibaren 60 gün zarfında kabul veya reddeder.

3. Tarife, teklif edilen nakil ücreti belge sahibi ile petrol taşıyanlar için mâkul ve munsif olmadıkça tasvibedilemez.

Tarife, belge sahibinin nakil maliyetine ilâveten mâkul bir kâr ve sermayesine normal bir nema sağlamalıdır.

4. Petrol Dairesinin muvafakati veya talimatı veyahut fevkalâde hal bulunmadıkça tarife tasdik edilinceye kadar, başkaları için petrol nakli deruhde edilemez.

REİS — Buyurun.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — 83 nü maddede yaptığımız tadilâta mütenazır olarak bu maddede; baştan ikinci satırdaki «belge sahibi» tâbirinin «taşıyıcı», üç numaradaki «belge sahibi» nin keza «taşıyıcının» ve onu takiben «tarife, belge sahibinin nakil maliyetine

ilâveten» ibaresi yerine «tarife, taşıyıcının nakil maliyetine ilâveten» şeklinde düzeltilmesini rica ederim.

REİS — Bu tashih ve tadil şekliyle maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 3

Hüsnüniyet

MADDE 85. —

1. Faaliyeti için lüzumlu belgeyi alan bir petrol hakkı sahibi, amelyatını hüsnüniyetle sevk ve idare etmekle mükelleftir.

2. Gerekli ihtara rağmen hüsnüniyet icaplarını yerine getirmede takdirde Petrol Dairesi bu belgeyi feshedebilir.

3. Hüsnüniyet icaplarına aykırı hareketin giderilmesi için lüzumlu asgari mühlet nizamnamede gösterilir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Beşinci kısım

Petrol ameliyatına mutaallik diğer haklar ve vecibeler

Bölüm : 1

Satış ve su hakları

MADDE 86. — Bir müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belge, taallük ettiği arazinin malik veya zilyedine veya bu arazinin petrolden gayri ihtiva ettiği madenlere ait haklarla bunlar üzerinde tesis edilmiş veya edilecek diğer hakları ihlâl etmez.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 87. — 1. Bir petrol hakkı sahibi, arama, işletme veya belge sahasında veya civarında petrol ameliyatı için lüzumlu olan arazinin kullanma hakkını, arazi hususi mülkiyet mevzuu ise, anlaşma veya istimlâk ve eğer arazi sahihsiz ise arama ruhsatnamesine, işletme ruhsatnamesine veya belgeye kaydedilmek suretiyle iktisabedebilir.

2. a) İstimlâk kararı talep üzerine petrol dairesince verilir. Bu karar âmme menfaati kararı hükmünde olup mütaakıp muameleler, menafii umumiye için istimlâk kararnamesi hükümleri dairesinde cereyan eder.

b) İstimlâk edilen arazinin mülkiyeti Ha-

zineye, kullanma hakkı istimlâk bedelini ödiyen petrol hakkı sahibine ait olur.

3. Bu madde hükümleri dairesinde elde edilen kullanma hakları arama veya işletme ruhsatnamesi veya belgenin bir cüz'ü olup bunların meriyet müddetlerince devam eder.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Efendim, burada da mâruzatım, mülkiyet haklarına tecavüz bakımındandır. Muhtelif memleketlerde başka başka sistemlerde tatbik edilir. Bizim mevzuatımız, arazinin sathından istifadeyi kasdetmiştir : Üstüne bina yapabilir, şudur budur; yerin altına geçemez. Yer altındaki hak Devlettir, bu mevzuata bir şey diyecek değiliz. Devletin bu hakkına asla müdahale etmiyoruz. Ve bir şey söylemeye hakkımız yoktur. Fakat toprağın altına üstünden gidilir. Mal sahibinin, hak sahibinin toprağından gidilir. Mal sahibinin toprağının elinden alınması ancak Devlet işletmeciliğinde ve menafii âmmeye mâtuf olduğu ahvalde mümkündür. Bir şirketin menfaati bakımından vatandaşın mülki istimlâk edilemez. Bu memleketin yüksek menfaati bakımından bir an için hoş görelim. Ben bu umumî kâideler hilâfına memleketin yüksek menafii bakımından hoş görmek isterim. Ama vatandaşın sızlanmasına da gönlüm razî olmaz. Yüksek malûmunuzdur ki, Amerika'da bu hak, tamamen şahsındır, yerin altı, üstü ve her tarafı da. Başka memleketlerde de bu kabîl haklar verilmiştir. Hattâ Osmanlı Devleti zamanında yapılmış Maadin Nizamnamesi de almış olduğu resmî nispîden beşte birini, mülk sahibine verirdi. Sızlanması hususuna meydan verilmeydi.

Bir vatandaşın beş, on, yüz dönüm arazisi vardır. Elinden rızası hilâfına alacağız. Ama kendisi anlaşmış, vermiş, ona bir şey diyeceğimiz yok. Fakat böyle şahsın anlaşması yok. Şirketin namına Devlet istimlâk edecek, şirkete verecek. Şirketten alacağı parayı da vatandaşa verecektir. Ömrü boyunca vatandaş dildir. Zaten istimlâk edilecekse muhakkak petrol vardır demektir. Buradan milyonlarca lira değerinde petrol istihsal edilecektir. O şirket, buradan milyonlar kazandığı halde o vatandaş, yalnız arazisinin istimlâk bedelini, cüzi bir parayı alacak, sızlanacaktır. Binaenaleyh bendeniz, bu mevzu da âdilâne bir teklif yapacağım. Bu şekil-

de arazisi elinden alınmış vatandaşın toprağından istihsal edilecek petrolden Devlet hissesi olarak alınan miktarın kıymeti üzerinden senede bir kere olmak üzere hesaplanarak binde birini o vatandaşa vermek suretiyle hak ve adalet ve nasafet temin edilmiş olacaktır. Bu şekil kabul edilirse hem o vatandaşlar tatmin edilmiş olur, hem de benim gönlüm rahat etmiş olur. Bunu kabul edip etmemek Yüksek Meclisin takdirine ait bir keyfiyettir.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÛK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, doktor Hikmet Fırat beyin, mülkiyeti dâhilindeki arazi üzerinden petrol işletmesi yapılacak vatandaşlara tanımak istediği hakkı, kanunun ruhu ile telif kabul etmez bulmaktayız. Filhakika birinci maddede petrol kaynaklarının Devlete aidiyeti prensibini kabul etmiş bulunuyoruz. Diğer taraftan Devlet hakları, isminin de ifade ettiği gibi Devlete ait olan bir haktır. Bundan bir hisse tefrik etmek suretiyle tevziatta bulunmak, zannederim ki, kanunun ruhu ile telif kabul etmez bir keyfiyettir. Onun için komisyon olarak takrire iştirak etmiyoruz.

REİS — Takriri okuyoruz efendim.

Yüksek Başkanlığa

87 nci maddenin 3 ncü bendi sonuna aşağıdaki fıkranın ilâvesini arz ve teklif ederim.

Malatya Mebusu
H. Fırat

İstimlâk olunan araziden elde edilen petrolden alınan Devlet hissesinin bir yıllık mecmu kıymeti üzerinden % 1 i mülk sahibine işletme suretiyle istihsalin devam ettiği müddetçe her sene tahakkuk ettirilerek ödenir.

REİS — Takriri dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Takrir kabul edilmiştir.

Maddeyi aynen reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 88. — Arayıcı, işletmeci veya belge sahibi; arama işletme veya belge sahası içindeki ve civarındaki arazide, üzerindeki kullanma hakkını iktisap ve diğer kanunların hükümlerine riayet etmek şartlarıyla:

1. Sondaj veya sair suretlerle su aramak ve bulunan suları kullanmak,
2. Mevcut diğer suların ameliyeleri için lü-

zumlu miktarını, başkalarının bu su üzerindeki haklarına hanel getirmemek kaydıyla kullanmak,

Hak ve salâhiyetlerini haizdir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen varmı? Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

Terk ve sahaya ilâve

MADDE 89. — 1. Bir petrol hakkı sahibi, arama ruhsatnamesini bir ay evvelden, diğer petrol haklarını üç ay evvelden Petrol Dairesine haber vermek şartıyla terkedebilir. Bu takdirde arama veya işletme ruhsatnamesinden veya belgeden doğan haklar, ihbar mektubunda bildirilen tarihte sona erer. Petrol hakkı sahibinin bu tarihe kadar olan vebelerini ifa ettikten sonra her türlü mükellefiyeti de nihayet bulur.

2. Bir petrol hakkı sahibi, arama, işletme veya belge sahasının bir kısmını terk edebilir. Bu takdirde yukarıki hükümler ancak terk edilen saha nispetinde tatbik olunur.

HİKMET FIRAT (Malatya) — Efendim, bu madde hakkında bir endişem vardır, bu endişemi bertaraf etmek için huzurunuzda çıkmış bulunuyorum. Petrol sahasında elde edilecek miktar, şirketi tatmin edici durumda bulunmadı. O arama sahasında bir işletme sahası üç ay içinde, haber vermek suretiyle, terk edilir. Şüphesiz ki bu, fakir rezevler için vârittir. Zengin saha varsa terkedilmez, o halde küçük küçük rezevler ne olacaktır? Bunlar, metrük kalıp servet olarak toprak altında kalacaksa işletmecilikte bunun tedbirlerini arıyalım. Hükümet lütfeder, tatmin edici bilgi verirse, ben de kaani olursam o düşündüklerimi arz etmem. Yoksa yarın, Yurt Petrolleri Anonim Şirketi tasarısı geldiği zaman göreceksiniz ki tamamen Hükümetin emrinde ve idaresinde bulunan bu şirkete bu gibi terk edilmiş fakir ocakların aranması vazifesi verilirse o şirketin vaziyetini şimdiden tahmin etmek kolaydır. Buna ne şekil vereceklerdir, bu duruma ne çare düşünmektedirler? lütfen izahat versinler.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Kanunda, şimdiye kadar yüksek tasviplerinize mazhar olmuş bulunan maddelerde görüldüğü üzere, mümkün olduğu kadar

memlekete hususi teşebbüsün gelip arama, işletme yapmasını temin edecek bir zemin hazırlamaya çalışılmıştır. Buna mukabil gelen hususi teşebbüs, memleketimize geldikten sonra yine muayyen bir müddet arama yapmadığı, sondajlar yapmadığı ve petrol bulunur bulunmaz yine muayyen bir müddet zarfında işletmediği veya iktisadi şartlar içinde çalıştırmadığı, hattâ bulduğu petrolü zararlı hareketlerde bulunduğu takdirde verilecek emre riayet etmediği hâdiselerde, bütün masraflara rağmen muayyen mehil içinde o şirketin hakkını iskat edebilecek surette hükümete salâhiyet tanınmıştır. Bu kadar ağır şartlar içinde yine adam gelmiş, milyonlar sarfetmiş lunun dışında da bakmış, günün birinde, her yerde vâkı olduğu gibi, kâfi derecede iktisadi bir şekilde petrol bulamamış ve zarar edecektir. İllâ zarar etsem de bu işe devam edeceksin gibi her hangi bir nükmü ortaya atmak veya empoze etmek doğru olur mu?

Arkadaşımız diyorlar ki, küçük petrol sahaları bulmuş ve fakat gayriiktisadi olduğundan bırakmış gitmiştir.

Arkadaşlar, günün birinde oradaki istihsal, iktisadi bir işletme halini iktisabederse bütün elimizdeki şartlarla ve imkânlarla çalışmak gerekmektedir. Başka ilgili şirketler, bu fevkalâde şartlardan istifade edecek ve gelip oraya iltifat edecek ve istihsal etmek imkânını temin edecektir. Ama böyle olmadığı takdirde oradan çıkaracağı petrol bir kıymet ifade etmeyecek olursa yurt petrolleri ortaklığına mutlaka sen bunu arıyacaksın gibi bir tesir yapıp Devletin elinde %51 sermaye vardır diye onu zarara sokmaya imkân yoktur.

Ama oraya milyonlar sarfetmek ve memleketin başka yerlerinden yeni birtakım zenginlikler getirilmesi imkânı varsa o da iktisadi mânasiyle verimli bir saha olacağı için elbette ki onun üzerinde çalışma imkânı hâsıl olacaktır. Bunun dışında elde ettiği hakları muayyen şartlar içinde kontrol etmek veya feshetmek haklarımız bulunduğundan bu şartlar dışında, mutlaka bulacaksın ve işleteceksin diye onları bir müeyyide altında buldurmanın ne hukuki rejime ne de realitelere uyacak bir düşünce olmadığı kanaatindeyiz.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Sayın arkadaşlar, ken sözlerime, Sıtkı Yırcalı

arkadaşımızın son sözleriyle başlayacağım. Bu maddenin hukuk rejimleriyle alâkası olmaması icabeder. Bütün hukuk rejimleriyle alâkası olmamak icabeder. Çünkü bir işletmenin ne zaman başlayacağını, ne zaman biteceğini, ne gibi vecibeler kabul edeceğini, mukabil vecibelerin nelerden ibaret olacağını tesbit etmek kolay değildir; bunların hukuk rejimiyle alâkası olmamak lâzımgelir.

Bakan arkadaşımız da, mevzuun nezaketini çok iyi takdir ederler, ben şu suallerin cevabını kendilerinden istirham etmekteyim.

Bir yabancı şirket gelmiş, arama safhasını bitirmiş, işletme safhasına geçmiş, büyük sermayeler tahsis etmiştir; bunları aşağıdaki maddelerde göreceksiniz; yatırmış olduğu sermayesini geri almak istiyor, başka memleketlerdeki teşebbüslerinin daha verimli olduğunu görmektedir; Türkiye'deki işletmesini terk ederek gidecektir; haklıdır. Ama Türkiye'deki işletmesini terk etmekle petrol istihsalı aksıyacaktır. Memleket ihtiyaçlarını karşılamak bakımından bu, mühim bir hâdisedir.

Arama sahasında henüz bir şey bulunmuş değildir. Memleket sathına paralar dökülmüştür. Burada ihbar müddetinin kısa olması mâkuldür; nispeten kısa olabilir. Kendisine biz, 10 sene müddetle arama hakkı veriyoruz. 50 bin hektar arama sahası üzerinde çalışıyor. Böyle bir bölge içinde 8 saha olacağına göre 400 bin hektar, yani 4 milyon dönüm. Muş Ovası kadar bir saha. Böyle bir arazi parçası üstünde bu hakkı veriyoruz. Bize karşı sadece bir ay müddetle mukayyettir. Ben burada arama yapmak istemiyorum, diyor; 6 ncı senenin sonunda o sahayı terk ediyor. Neden bir ay müddet kabul ediyoruz da, meselâ bir sene veya altı ay olarak kabul etmiyoruz? Bunun izaahının yapılması lâzımdır. Bir ay, gözünü açıp kapayınca kadar geçecek; yapılacak ihbar üzerine bunun dosyalara intikal ettirilmesi, mühendislerin tetkik etmesi haylice bir zaman ister; bu kısa müddet kabul edildiği takdirde kontrol ve murakabeye de imkân bulunamaz. Kuyular kapandı mı? Kapanmadı mı? Sonra bu kanunla tahmil edilen birtakım mükellefiyetler vardır, bunlar yerine getirildi mi? Getirilmedi mi? Bu kadar geniş bir saha üzerinde bunları bu kadar kısa bir zamanda yapmaya maddeten imkân yoktur.

İşletme safhasına gelince : Yüz milyonlarca lira sarf etmiştir. Şirket; on sene, yirmi sene, otuz sene petrollerimizi işletmiştir; kendisine birtakım faydalar temin etmiştir. Yabancı petrol şirketlerinin bütün dünyaya şâmil teşkilâtı vardır; komşumuz bir memlekette işletmeçi vaziyette olan bir şirket günün birinde bizim memleketimizdeki istihsal kapasitesini ve sağladığı kârı kendi bakımından tatmin edici bulmaz oluyor; «ben gidiyorum» diyor. Üç ay içinde bu işletmeyi devralın, diyor. Bu müddet içinde Hükümet bu işletmeyi devralabilir mi? Koskoca bir işletmenin mühendisi, ameleleri, şusu, busu gibi muazzam teşkilâtı var. Bu teşkilâtı yeni baştan kuracak; ve işletmeyi devam ettirecek. Bunu, bendeniz mümkün görememekteyim. Dahası var; bu madde yalnız arama ve işletme sahası için değildir; isale hatları, tasfiyehaneler de maddeye girmektedir. Tasfiyehaneyi açmış, işletiyor. Günün birinde, ben gidiyorum, diyecek. Ne kadar zamanda devralınacak? Üç ayda. Bu olmaz. Tensibedilirse, bizim teklifimiz olacak. Fakat bu teklifimizdeki müddetler üzerinde ısrar etmiyorum. Arama müddeti olarak bir ay yerine üç ay diyorum. Kâfi midir?, eksik midir? Bilmiyoruz.

İşletme safhasında, isale borularının, tasfiyehanelerin işletilmesinden feragat edilecekse, bir yıl önceden haber verilmelidir, diyoruz.

Maddenin komisyona havale edilmesi de istirhamlarımız arasındadır. Komisyonda, bu madde üzerinde kısa bir müzakereden sonra bir neticeye varılabilir.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Arkadaşlar, arama safhasında her devresinde zaten bize malûmat verecek. Arama safhasında esasen sadece sondaj ve tesisat vardır. Müteşebbis aramayı terk ediyor. Üç ay olduğu zaman ne vaziyet alacak? Buna tasarruf edecek durumda değiliz. Lüzum da yoktur. İşletme safhasına gelince; o üç ay içinde bizim ayrıca satınalma hakkımız vardır. Bize bir aylık müddet vererek satınalıp almayacağımızı soracaktır. Biz satınalmaya karar verirsek ve maksadımızı böyle bir ihbarla kendisine bildirdikten sonra lüzumlu müddet, işin icabı kadar uzatılacaktır. Petrolü terk edip gitmek imkânına malik olmayacaktır. Terk ettikten sonra müddeti uzatmak beklenen faydayı temin edemeyecektir. Çünkü müteşebbis bu defa işlet-

meyi işletemeyecektir. Faaliyetini durdurmuştur. Biz, devam et, desek dehi o artık işini yürütmeyecektir.

Arkadaşımızın burada izah ettikleri hususlar, komisyonda uzun boylu münakaşa mevzuu oldu. Bâzi teklifleri, hattâ, iki gün müzakere edildi. Aynı teklifleri komisyonda da yapmışlardı. İddiaları, komisyonda da cevaplandırıldı. Müddeti üç ay da koysak netice yine değişmeyecektir. Eğer satılacaksak kendileriyle hesaplaşmaya gideceğiz. Bu hesaplaşma işi, normal şartlar içinde cereyan edecektir. Onlar bunu terketmeye karar verdikten sonra onu uzun bir devre daha mutlaka memlekette bırakmak ve beklemeye devam ettirmek imkânı olmayacaktır. Müddeti neye istinaden teklif ettiklerini anlamadım.

REİS — Takriri okuyalım efendim.

Yüksek Başkanlığa

89 ncu maddedeki müddetlerden 1 ayın 3 aya, 3 ayın da 1 yıla çıkarılmasını ve bunun için de maddenin komisyona iadesini arz ve teklif ederiz.

Trabzon

Malatya

Cemal Reşit Eyüboğlu

Hikmet Fırat

REİS — Müddetleri bildirilen şekilde artırmak için maddenin komisyona verilmesine dair olan bu takriri dikkate alanlar... Alınmayanlar... Takrir dikkate alınmamıştır.

Maddeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde aynen kabul edilmiştir.

MADDE 90. — Petrol Dairesi, petrol hakkı sahibinin talebi üzerine, bu kanunun saha adedi ve yüzölçümü bakımından koyduğu tahdidata tâbi olmak kaydıyla, arama ve işletme sahalarına ilâveler yapabilir.

REİS — Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Bölüm : 3

Tesislerin kaldırılması

MADDE 91. — 1. Müsaade, arama veya işletme ruhsatnamesi veya belgenin terk veya feshedilmesi, müddetlerinin nihayetlenmesi veya sair suretlerle arazi üzerindeki kullanma hakkı sona erdiği takdirde, petrol hakkı sahibi araziyi ve üzerinde bulunan her şeyi nizamname ile tesbit edilen şekle ifrağ ettikten sonra terk eder.

2. Aksi takdirde Petrol Dairesi; masrafı petrol hakkı sahibine ait olmak üzere araziyi bu şekle sokar.

REİS — Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 92. — Petrol hakkı sahibi, arama, işletme veya belge sahasında yahut kullanma hakkına sahip olduğu arazide kurduğu veya bulundurduğu bilyümle tesisatını, menkul ve gayrimenkul mallarını, 93 ve 94 ncü maddeler hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla, her zaman kaldırabilir.

REİS — Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 93. — Petrol hakkı sahibi tarafından, 92 nci maddede yazılı bulunan ve kullanma hakkının sona ermesi tarihinden itibaren 90 gün içinde bu hakkın taallük ettiği araziden kaldırılmayan her hangi bir malın mülkiyeti, arazi sahibine intikal eder.

REİS — Maddeyi kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 94. — 1. a) Sona eren kullanma hakkının taallük ettiği arazide bir petrol hakkı sahibi tarafından vücuda getirilmiş olan gayrimenkul mallar;

b) Petrol hakkı sahibi tarafından açılan veya tesis edilen ve fakat oldukları yerde kullanılmayan veya Türkiye'de kullanılmak istenmeyen her hangi bir sondaj veya su kuyusunda ki muhafaza boruları ve tanklar, toplama boruları, yakıt hatları veya petrol boru hatları Petrol Dairesi tarafından satın alınabilir.

2. Yukarıki fıkralarda yazılı tesisat ve malların petrol hakkı sahibi tarafından kaldırılması, evvelâ Petrol Dairesine bunları satın almadığını bildirebilmesi için en aşağı 30 günlük bir mehil verilmesi ve Petrol Dairesinin de bu malları satın alacağını verilen mehil içinde petrol hakkı sahibine tebliğ etmemiş olması takdirinde mümkündür.

3. Bu madde gereğince Petrol Dairesinin satın almak istediği bilyümle tesisat ve malların bedeli, anlaşma yoluyla tesbit edilemediği takdirde, fâlepl üzerine mahallî asliye mahkemesince tâyin olunur.

REİS — Komisyon.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Bu maddenin ikinci bendinin 4 ncu satırının başındaki «satınalıp almadığını» ibaresinin «satınalıp almayacağını» olarak tashih edilmesini ve maddenin o şekilde kabul edilmesini rica ederim.

REİS — Maddeyi tashih şekliyle reyinize sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Altıncı kısım
Vergilendirme

Bölüm : 1

Vergi sorumluluğu

MADDE 95. — Bu kısım hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, vergi, resim ve harc kanunlarıyla Vergi Usul kanunlarının hükümleri, her petrol hakkı sahibine tatbik olunur.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 96. — Asıl iş yeri Türkiye'de bulunmayan ve gelir ve kazançlarının kaynağını teşkil eden esas faaliyetlerini Türkiye'den idare etmeyen bir petrol hakkı sahibi, ancak Türkiye'de elde ettiği gelir ve kazançları üzerinden vergiye tâbi tutulur.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

MADDE 97. — 5421 sayılı Kanunun 7 nci maddesinin 1 nci fıkrasındaki ve 5422 sayılı Kanunun 12 nci maddesinin 1 nci fıkrasındaki muafiyete mütaallik hükümler petrol ve petrol mahsullerinden elde edilen kazanç ve iratlara tatbik olunmaz.

REİS — Madde hakkında söz istiyen var mı? Reyinize sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

İktisadi kıymetlerin değerlendirilmesi

MADDE 98. — Geliri vergilendirmeye ve aynı zamanda harap olma, yıpranma, işe yaramaz hale gelme, tükenme, kayıp, devir veya terk halleri için yapılacak indirmeleri tâyine esas olan «iktisadi kıymetler» değeri, «iktisadi kıymetlerin» petrol hakkı sahibi tarafından ilk iktisap kıymetine, bu «iktisadi kıymet-

ler» üzerinde yapılan ve sermaye hesabına geçirilen masrafların ilâvesi (bu masraflar meyanına, arama masrafları, sondaj fer'i masrafları, petrol hakkı sahibinin sermayeye kalbetmeyi tercih ettiği ticari miktarda petrol verimi olmayan kuyuların açılış masrafları dâhildir) ve hâsıl olan bu kıymetten önceden indirim olarak kabul edilen veya edilebilen harap olma, yıpranma, işe yaramaz hale gelme, tükenme veya kayıp paylarının tenzili suretiyle elde edilen miktardan ibarettir.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Burada 4 ncu satırdaki «indirmeler» kelimesi «indirimler» olarak tashih edilecek ve 8 nci satırdaki «sermaye hesabına geçirilen masrafların» ibaresi de «aktifleştirilen masrafların» şeklinde düzeltilecektir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Madde üzerindeki tashihi tavzih buyursunlar, ondan sonra bir sual soracağım.

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Devamla) — Efendim, 105 nci madde bir kısım masrafların doğrudan doğruya masrafa kaydedilebileceği gibi aktifleştirilebileceğini de kabul etmektedir. 105 nci maddeye mütenazır olması bakımından bu değişiklik teklif edilmiştir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Bu maddeye göre gelirin vergilendirilmesi ve bâzı indirimler yapılmasına esas olacak gelir nispetinin tesbiti bahis mevzuudur. Bu itibarla buna neden lüzum görülmüştür?

MUVAKKAT ENCÜMEN MAZBATA MUHARRİRİ EKREM ALİCAN (Devamla) — Sarahat verme bakımından ve iktisadi değerlerin tesbitinde tatbikatta her hangi bir tereddüde mahal bırakmamak için bu maddeyi koymuş bulunuyoruz.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Efendim 98 nci maddenin hükmünü tamamen kavrayabilmek için üzerinde bir hayli düşünmek lâzımgelir. Bu madde ile ifade edilmek istenen fikir şudur: Geliri vergilendirmeye esas olacak «iktisadi kıymet» nedir; bu bir.

İkincisi, indirimler için hesabın esasını teşkilde «iktisadi kıymet» nedir? Bu madde buna mütaalliktir.

Şimdi bütün burada gösterilenler, aşağıda-

ki maddede yine her unsuru alınarak tekrar tadadedilmektedir. Binaenaleyh bu madde, başlıbaşına devir halinde yapılacak hesaba mütaallik olsa gerek. Halbuki aşağıki maddelerde de bu hükümler tekerrür ediyor. Bu madde üzerinde Sayın Ekrem Alican'ın demin verdiği kısa izahattan bu maddenin lüzumunu anlamak mümkün olmamıştır. Maddenin içinde tarif edilmemiş terimler de vardır. Bu itibarla sözeünün varlığı izahata rağmen maddeyi anlıyamadım, okuyarak da birşey anlıyamadım. Eğer Hükümet mümessili, Sayın Bakan arkadaşımız tensip buyurursa, Maliye Vekâletinin alâkalı umum müdürlüğünü temsil eden zat buradadır, Tüzüğümüz de müsaittir, izahat versin.

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. EKREM ALICAN (Kocaeli) — Efendim, Vergi Usul Kanunumuzda iktisadi kıymetlerin değerlendirilmesine ait çeşitli hükümler mevcuttur. Bu kanunun 95 nci maddesinde kabul ettiğimiz esasa göre bu kanunda zikrolunmıyan hususlarda umumi hükümlere gidilecektir. İktisadi kıymetlerin değerlendirilmesi, bu kanunda hususi olarak bir hükümlerle gösterilmediği takdirde yarın tatbikatta Vergi Usul Kanununa gidilecek ve bâzı tereddütler hâsıl olabilecektir. Bu tereddütleri izale maksadiyle bu madde buraya konulmuştur.

REİS — Efendim, tashih şekilleriyle maddeyi bir daha okuyoruz :

Bölüm : 2.

İktisadi kıymetlerin değerlendirilmesi

MADDE 98. — Geliri vergilendirmeye ve aynı zamanda harap olma, yıpranma, işe yaramaz hale gelme, tükenme, kayıp, devir veya terk halleri için yapılacak indirimleri tâyine esas olan «iktisadi kıymetler» değeri, «iktisadi kıymetlerin» petrol hakkı sahibi tarafından ilk iktisap kıymetine, bu «iktisadi kıymetler» üzerinde yapılan ve aktifleştirilen masrafların ilâvesi (bu masraflar meyanına, arama masrafları, sondaj fer'î masrafları, petrol hakkı sahibinin sermayeye kalbetmeyi tercih ettiği ticari miktarda petrol verimi olmıyan kuyuların açılış masrafları dâhildir.) ve hâsıl olan bu kıymetten önceden indirim olarak kabul edilen veya edilebilen harap olma, yıpranma, işe yaramaz hale gelme, tükenme veya ka-

yıp paylarının tenzili suretiyle elde edilen miktardan ibarettir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Maddenin tashihli son şekli kabul edilmiştir.

MADDE 99. — İktisadi kıymet başka bir şahsa devredilirse, gelirin vergilendirilmesi bakımından, bu iktisadi kıymetin yeni sahibinin elindeki değeri :

1. Devir satış suretiyle vukubulmuşsa, devralana mal olduğu kıymetten.

2. Devir sair suretle vukubulmuşsa, devreden elinde iken haiz olduğu son kıymetten; ibarettir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 3.

İndirimler

MADDE 100. — Vergiye tâbi gelir ve kazançlarının hesabında bir petrol hakkı sahibi, gayrisâfi gelirinden her vergilendirme dönemi için, kendi petrol ameliyeleriyle ilgili olarak aşağıdaki masrafları indirebilir :

1. Satılmalınan müstehlek maddelerin veya kendisine yapılan hizmetlerin maliyeti.

2. İktisadi kıymetlerin harap olma, yıpranma veya işe yaramaz hale gelmesi karşılığı olan mâkul bir itfa payı.

3. Tükenme payı.

4. Şüpheli alacaklar ve petrol hakkı sahibi aleyhine açılan zarar ve ziyan dâvaları dolayısıyla uğranılan kayıplar da dâhil olmak üzere, kullanılan, istihsal veya imal edilen veya satılan malların hasarından, imhasından veya kayıbdan mütevellit olup sigorta bedeli veya başka bir suretle telâfi edilmemiş olan zararlar.

(Her türlü para cezaları ve vergi cezalarıyla petrol hakkı sahibinin suçlarından doğan tazminatlar indirim olarak kabul edilmez. Akitlerde ceza şartı olarak derpiş edilen tazminatlar cezai mahiyette tazminat sayılmaz.)

5. Devlet hakları ve hisseleri.

6. Arama masrafları, sondaj fer'î masrafları ve Türkiye'deki umumi idare masrafları ile teslim masrafları.

7. Borç faizleri.

8. Üçüncü şahıslar tarafından yapılan hizmetler mukabilinde :

a) Doğrudan doğruya bu şahıslar lehine tahakkuk eden veya ödenen,

b) Sigorta, tekaüdiye veya diğer şekiller altında bu şahıslar menfaatine olmak üzere tahakkuk eden veya ödenen,

Mâkul hâdlerde ve mütad olan ücretler veya ikramiyeler.

9. Yıl içinde devredilen veya terkedilen iktisadi kıymetlerin henüz itfa edilmemiş bakıye kıymeti.

10. Başkalarına ait iktisadi kıymetlerin kullanılmasından dolayı veya bununla ilgili olarak yapılan ödemeler.

11. Uygulanabilecek diğer kanunların kabul ettikleri indirimler.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon)

— Muhterem arkadaşlar, bu kanunumuzun hususiyetlerinden birisi de, Gelir Vergisinde mevcut hükümlerin bu kanuna da alınmış bulunmasıdır. Buradaki hükümlerin birkaçı hariç, diğerleri, Gelir Vergisi kanununda, Usul kanununda mevcuttur. Kurumlar Vergisi kanununda mevcuttur. Böyle olduğu halde neden bu kanunun içine alınmıştır. Komisyonca verilen izahat, bizi tatmin etmemiştir. Yabancıları alâkadar eden bir kanun içinde bunları toplamamın faydası varmış. Ben buna iştirak edemiyorum. Başka memleketlerde yabancıları ilgilendiren iktisadi ve malî sahalara ait kanunlar vardır ki, o kanunlar muayyen prensipler kor. Diğer hükümleri Hükümet bir broşür içinde toplar ve bunu yabancıların istifadesine arz eder. Yabancı gittiği memlekette şu, bu sanayi hakkında malûmat sahibi olmak isterse müraعات edeceği servislerden bu broşürü temin eder ve vaziyeti görür. Yabancıları ilgilendiren her kanunun içinde bütün hükümleri toplamaya kalkarsak bunun altından çıkılmaz. Bu ilk misal teşkil ediyor. Temenni ederim ki bundan sonraki kanunlarımızda bu kötü usulden vazgeçilir.

Bunun diğer bir mahzuru da şimdi önümüzdeki şu maddeyi tetkik ederken görülüyor. Bu maddeyi alâkalı diğer kanunlarımızla mukayese etmek, karşılaştırmak, pek kolaylıkla mümkün olamamaktadır.

Şimdi, biraz evvelki maddede arz ettiğim, «kayıp», «tükenme payı» ne demektir? Ana kanunlarımızda bu terimler yoktur.

Tükenme payı, nedir? Komisyonca uzun uzun izahat verildi. Amerika'da son zamanlarda kanunlara girmiş, petrol edebiyatına girmiş Bakanım, Komisyon Raportörünün vermiş olduğu izahatla, bizim malî bakımdan bu «tükenme payı» tâbirine verdiğimiz mâna birbirini tutmamaktadır. Bakan ve komisyon sözcüsü, dediler ki : «Bu bir nevi amortismanıdır». Bu amortisman ise neyin amortismanıdır? Biraz evvel 98 ne madde üzerinde bu suali bu maksatla sormuştum. Bir kıymet mevcuttur da zamanla yok olmaktadır, onun ilerde yerine konması için kârdan her sene ayrılan bir karşılık mıdır? Yoksa ilerde muhtemel bir zararı karşılamak için ayırdığı bir ihtiyat mıdır? Yoksa ilerde yeniden tesis etmek mecburiyetinde olacağı ve normal amortismanlarla karşılanması mümkün olmayan bir karşılık mıdır? Bunların cevabını şu tasarı maddelerinden anlamak mümkün değildir. Komisyonca bâzı noktalarda anlaşma mümkün olmuştur. Fakat, tesbit ettiğimiz noktaların muallakta kaldığını bu tasarı üzerinde sonradan yapmış olduğum incelemelerle bir kere daha anlamış bulunmaktayım. Bakanım bu «tükenme payı» üzerinde vermiş olduğu izahat belki tatmin edici olabilecektir. Fakat ne raportörün ne de Bakanım burada «tükenme payı» üzerinde vermiş olduğu izahatı anlamak mümkün olmamaktadır. Binaenaleyh yeniden, şuradaki mâruzatımı göz önünde bulundurarak bu «tükenme payının» iktisadi mânası nedir? İşletme iktisadi bakımından mânası nedir? Muhasebe tekniği bakımından mânası nedir? Neyin karşılığıdır? Bu nu lütfen misal vererek izah buyursunlar.

Sonra bu kadar hukuki ve teknik bünyesi muğlak olmayan diğer bir «indirme» unsurundan bahsedeceğim. O da borç faizleridir.

Sayın arkadaşlarım, biz bu kanunla öyle müesseseler kabul etmekteyiz ki, bunların merkezleri Türkiye'de değildir. Yabancı memleketlerde kurulmuşlardır. Türkiye'ye gelip faaliyetde bulunacaklardır. Bunların sermayelerinin artırılması, eksiltilmesi gibi hususlarda biz kendi bakımımızdan müessir değiliz. Bunların sermaye hareketlerini tetkik etmek imkânından da mahrumuz.

Bir şirket geliyor bir bölgede sekiz yerde 400 bin hektarlık saha üzerinde arama ruhsatı alıyor. Bu, beş bölge iki milyon hektar yani 20

milyon dekar eder. Rakamlarda yanılmıyorsam, yani Urfa - Mardin ovasından daha büyük bir saha. Türkiye'nin en büyük ovasından da büyük. Bu kadar geniş bir saha üzerinde faaliyete geçecek. Nedir bu şirketin malî iktidarı? Malî iktidarına bakıyoruz, Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da, şurada burada dal budak salmış muazzam bir şirket. Milyarları var; Türkiye'ye gelecek, muazzam miktarda sermaye yatıracak; millî servetimizi en iyi şekilde işletecek, yeraltı servetlerimizi verimlendirecek; bundan memleketimiz de, kendisi de istifade edecek. Fakat bu şirketin Türkiye'de yapacağı işin vüsatiyle mütenasip olarak yatıracağı sermayenin hakiki miktarı ne olacak? Ne tahsis edecek? Bunu bildirmeleri hakkında kanunda katî bir sarahat yok. Milyarlara sahip olduğu halde belki istikrazla elde edeceği sermaye ile Türkiye'ye gelecek. Bu sermayeye tabîî faiz verecek. Bu bir vergi kaçakçılığı da telâkki edilmez. İki türlü vergiden kaçınılır. Kanunların kendilerine tanımış olduğu imkânlardan faydalanmak suretiyle vergiden kaçınmak vergi kaçakçılığı da sayılmaz. Binaenaleyh biz bu müesseseleri muayyen bir sermayeyi Türkiye'ye getirmekle mükellef tutmalıyız. Dışardan istikraz yolu ile elde edilen paralara faiz yürütülürse, dolayısıyla memleketimiz petrol işletmeciliği için gelecek olan sermayeye şimdiden bir faiz garantisi tanımış oluyoruz.

NACİ BEKMAN (Samsun) — Her sermayenin bir faizi vardır.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Devamla) — Hayır efendim! Ana sermayeye faiz yürütülemez. Dünya gelir vergilerinin belli başlılarında, hiçbir istisna yoktur. Bir müessese, kendi ana sermayesine faiz yürütmez. Gelir Vergisi Kanunumuzda hangi hallerde faizin masraf kabul edileceğine dair mufassal hükümler vardır. Memleketimize sermaye getiren şirketler bu sermayelerini faydalı surette işletebilirler ve bu sermayenin kazançlarını döviz olarak memleketten çıkartabilirler. Kanunların maksadı, ruhu, yabancı sermayenin memlekete gelmesidir; borçların faizlerini de çıkarabileceklerdir. Yalnız bu faizler gerçek borçların faizleridir. Bu konuda ve «Tükenme payı» etrafında bizi tenvir etmelerini rica ediyorum.

REİS — Maddeyi aynen reyinize arz ediyorum.

rum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 101. —

1. Harabolma, yıpranma veya işe yaramaz hale gelme payları olarak yapılacak indirimler, iktisadi kıymetlerin ilk inşa ve kuruluşlarında düşünülen hizmette, iktisaden verimli bir şekilde kullanılabileceği tahmin edilen yıl sayısı esas alınarak hesaplanır.

2. Petrol hakkı sahibi, bu tahmini iktisadi kıymetlere taallük eden böyle bir indirim hususunda ilk beyannamesini vermeden önce yapar. Bu tahmin kendisini bağlar. Maliye Vekili, yapılacak müracaat üzerine, bu tahminin yerine başka bir tahminin ikamesini kabul edebilir.

REİS — Madde hakkın söz isteyen var mı? Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 102. — 1. Petrol hakkı sahibi, aşağıda derpiş edilen ve maliyet esasına veya nispi esasa göre hesaplanan tükenme paylarından hangisi büyük ise onun indirimini isteyebilir.

2. Petrol hakkı sahibi, tükenme payını, her vergilendirme dönemi ve her münferit saha için ayrı ayrı hesaplar.

REİS — Madde hakkında söz isteyen var mı? Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 103. — Tükenme payı maliyet esasından şöyle hesaplanır:

1. Petrol hakkı sahibine ait ve tükenmeye mevzu olan iktisadi kıymetlerin mecmu değerinden:

a) Bu iktisadi kıymetler meyanında mevzuat ve petrol istihsalından gayri maksatlara tahsis edilmiş bulunan malların maliyetini veya kıymetini,

b) Tükenmeye mevzu olan iktisadi kıymetlerin petrol ameliyeleri sona erdiği zamandaki bakiye kıymetini,

İndirme suretiyle tükenme payı hesabına esas tutulacak kıymet elde edilir.

2. Tükenme payı hesabına esas tutulacak kıymetin vergilendirme ödeneği başındaki miktarını, yer atında mevcut ve istihsalı kabil petrol birimi sayısına bölmek suretiyle tükenme birimi tâyin olunur.

3. Böylece tâyin olunan tükenme birimi, vergilendirme dönemi içinde, petrol hakkı sahibi tarafından kendi petrol ameliyelerinde kullanılan veya yeraltına iade olunanlar hariç tutulmak üzere, istihsal edilen petrol birimi sayısı ile çarpılır. Elde edilen netice, tükenme payını ifade eder.

4. Petrol hakkı sahibi, her vergilendirme dönemi başında, tükenme payına mevzu olan iktisadi kıymetlerin taallük ettiği petrollü arazide mevcut istihsalı kabil petrol birimi sayısı hakkındaki tahminini, nizamnamenin tesbit ettiği ölçüde ve tarzda yeniden gözden geçirebilir.

REİS — Madde hakkında söz istiyen varmı? Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 104. — 1. Tükenme payı, nispi esas üzerinden şöyle hesaplanır:

a) Petrol hakkı sahibi tarafından kendi petrol ameliyatında kullanılan veya yer altına iade olunanlar hariç tutulmak üzere, istihsal edilen petrol birimi sayısı kuyu başı ortalama piyasa fiyatı ile çarpılır. Bulunan miktar tükenme payı bakımından gayrisâfi gelir itibar olunur.

b) Bu gayrisâfi gelirden, petrol hakkı sahibi tarafından, vergilendirme dönemi için, Devlete ödenmiş veya ödenecek Devlet hakları ile Devlet hisseleri indirilir.

c) Geri kalan miktarın % 27,5 u tükenme payıdır.

2. Nispi esas üzerinden hesaplanan tükenme payı, petrol hakkı sahibinin gayrisâfi gelirinden, tükenme payı indirimi hariç olmak üzere, tenziline salâhiyetli olduğu bütün indirimleri yaptıktan sonra kalan sâfi gelirin % 50 sinden fazla olamaz.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Yüksek Meclis bu saate kadar, bünyesi bu kadar muğlak bir kanun üzerinde şüphesiz yorulmuş bulunuyor. En mühim maddelerin böyle geç saatlere tesadüf etmiş olması da bir talihsizliktir.

Biraz önceki mâruzatımıza Sayın Bakan cevap vermediler. Bu kanunun en mühim maddesi, memleketimize gelecek yabancıların bu memlekete bırakacakları menfaat hissesidir. Bunlar % 27,5 tükenme payı alacaklardır. Ya-

ni istihsalimizin gayrisâfi hâsılarından % 27,5 unu çekip alacaklar. Bunu açıkça bilmek lâzımdır. Bu maddelere el kaldırmak o kadar kolay bir iş değildir. Bu maddelerin şu veya bu şekilde kabulü ya memleketi refaha götürmeye veya malî felâkete sürüklemeye müncer kılabilir. Bu % 27,5, gayrisâfi hasıllattan ayrılacaktır. Bunu tahlil edeyim. Amerikalıların görüşüne göre, % 27,5, petrol işletmecisinin hakkıdır. Vengiye tâbi tutulmaz. Bunu, yabancı bir şirket ilerde yapacağı aramalar için sarfedeceği masrafa karşılık olarak alacaktır.

İngiltere'de ise, bu konudaki tatbikat, büsbütün başkadır. İngiltere bunu ana memleketi için kabul etmiyor. Yalnız, son zamanlarda kolonilerinde kabul ettiği, komisyonda bu yolda verilmiş izahattan anlaşılmıştır.

Şimdi, Türkiye için sualimiz şudur: % 27,5, ilerde transfer edilmeyecek. Bu evvelâ Hükümet tasarısında yoktu; sonradan komisyonda buna az çok bir şekil verildi. Yani memleket dâhilinde kalacak ve transfer edilmeyecek. 98 nci madde için sorduğum sual, buna mâtuftu. 98 nci maddede, tükenme payı indiriminden sonra iktisadi kıymetlerin hesabı yapılıyor. Beri taraftan vergi hesaplarındaki indirmeler de «tükenme payı» var. Bunun mahiyeti nedir? Bunun sahibi kimdir? Kimin lehine bu indirim yapılıyor? Bunların cevaplandırılması lâzımdır.

Bakandan komisyonda da rica etmiştim. Hattâ Cahid Zamangil arkadaşım bu madde üzerinde noktai nazar ihtilâfına düştük. Sayın Bakanın komisyonda vermiş olduğu izahat, burada tekrarlandığı takdirde, bu madde vuzuh iktisabedecektir. Bu % 27,5 tükenme payının şirketin yer altında petrolü bulduğu için onun karşılığında bir bulma hakkı olarak kendisinin malı olmadığı ve hiçbir suretle bu % 27,5 ların kendi sermayesine ilâve edilmeyeceği ve günün birinde kârı içine konulup memleket dışına transfer edilmeyeceği ve yabancı şirketin yabancı memleketlerdeki aramalarda mâruz kalacağı zararlara karşılık olarak kullanılmıyacağı; Bakan tarafından kesin olarak açıklanmalıdır. Bu hususta, Cahid Zamangil arkadaşım, «ısrar edelim, sarîh hüküm koyalım» dediler; meğer haklıymış. Sayın Bakan arz ettiğim bu görüşü komisyonda söylediler; fakat burada tekrar etmek istemiyorlar.

Sizleri haberdar ediyorum. Takdir Heyetini-zindir.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Bahkesir) — Arkadaşlar; tükenme payı, bu lâyiha ele alındığı günden beri mütemadiyen tarafımızdan her yerde izah edilmiştir. Bil-hassa kendileriyle encümünde uzun boylu gör-rüşüp konuşarak kendilerine lüzumlu izahatı verdik.

Şimdi, o zaman izahat verdiler, ama burada da ifade etsinler, zapta geçsin, demediler. Ni-ğin bilmem, böyle ifade etmiyorlar da mütema-diven divorlar ki, hiçbir zaman bu izah edil-medi. Halbuki encümünde de konuşuldu. Kâfi derecede izah edilmedi, hiçbir malûmat yoktur, bu kadar mühim bir meselede bu doğru değil-dir gibi tamamen hâdiselerin cereyanına aykırı iddialarda bulundu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Öyle bir sev yok rica ederim.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Devamla) — Bu kadar mühim bir mesele izah edilmedi, el kaldırmak kolaydır diye de ifade buyurdunuz.

Bu mevzu, o kadar izah edildi ki hattâ kanu-nun tümü üzerindeki konuşmalardan sonra mad-deler kabul edildiği halde takriri müzakere vo-livle mevzunun üzerinde, encümünde her safha-sıyla tekrar tekrar duruldu.

Arkadaşlar, mevzu bahis hüküm yine kanu-nun hususîyetlerinden birini teşkil etmektedir.

Bir petrol arayıcısı geliyor, araştırma yapı-yor, arama için milyonlarca lira sarfediyor, ne-tice; sıfır oluyor. Bazan netice istihsal ediyor, halbuki başka tesebbüslerle karşı karşıya ge-tirirsek ayrı bir hususiyet taşıdığı görülüyor. Bir müteşebbis, her hangi bir yerde kuracağı bir tesisin umumi rantabilitesini daha evvelden hesabeder. Koyacağı sermaye miktarını ve ya-pacağı masrafı tâvin etmek imkânına sahiptir. Ve muayyen bir hata nispeti içinde riski daha evvelden tahmin eder. Fevkalâde haller icabı büyük bir zarara düşer olursa, elbette ki kendi muayyen ölçüsü dışında bir hâdise olur. Bura-da, yapacağı araştırmalarda da tabiatıyla kendi-ne göre hesabını yapacaktır.

İşte arayıcı bütün bunlara rağmen milyonlar dökmektedir ve günün birinde o bölgeye inhi-sar etmek üzere petrol bulmuştur. Onun üle-rine ilâveten petrolü işletmek için birtakım te-

sisat yapmış bulunmaktadır. Binaenaleyh işlet-me neticelerini almaya başladığı andan itibaren kanunla tâvin edilen iktisadî kıymetlerinin orada bulunduğu petrol rezervine taksimiyle el-de edilen kıymete tükenme birimi denilmekte-dir. O seneki istihsal ile bunu zarbetmek sure-tiyle, bir nevi arama için harcadığı sermayenin amortismanını tesbit edecek, yani binnetice tah-minlere göre, petrolün bittiği anda kendisinin oraya yatırdığı sermaye, itfa edilmiş olacaktır.

Bu, bir defa tükenme payının bir kısmıdır, ki bunun üzerinde kendileri de encümünde her hangi bir itirazda bulunmadılar.

Diğer kısım üzerinde ise bir anlaşmaya va-rıldı, yani birbirimizi anlayabildik demek isti-yorum. Şimdi petrolün yine hususiyeti, her se-ne tahminler yapılmakla beraber son senede öy-le bir inkişaf gösterebilir veya yeni bir istihsal usulünün tatbiki suretiyle yeniden rezvrleri kıy-metlendirmek imkânı hâsıl olabilir. İşte bütün dünyaca kabul edilen bir sisteme göre arayıcı-nın, petrol hakkı sahibinin bu şekilde yeniden aramalar yapmasını teşvik etme bakımından vaktiyle aramalar için yaptığı masrafların amortismanından sonra bile kendilerine ayrıca bir tükenme payı ayırması, kabul edilmiştir. Yal-nız bu devrede ancak sâfi kârın % 27,5 i ola-cak ve sâfi kârın % 50 sini geçemeyecektir. Me-selâ aynı nispet Kanada'da % 33,5, Amerika'da %27,5, Kolobiya'da 20, Peru'da 27,5 ve ni-hayet bizde 27,5 tur.

Arkadaşlar, amortisman meselesine gelince burada, pazarlık mevzu bahisdir. Karşılıklı an-laşmalarda bu masraflar hesaba katılarak mu-kaveleler imzalanmaktadır. Amortismandan son-ra toplananlar ne olacaktır?. Bu miktar matra-hın tâvininde yapılan bir indirimdir.

Bu % 27,5 larla yine memleketimizde ara-malar yapılacaktır. Bunların transferi de bu-günkü kanuna göre imkânsızdır.

Bu itibarla bu şartların kabulü bugünkü dün-yaca kabul edilen nispette ve behemehal lâzım -dır. Bu hüküm hakikaten hem kanunun hem de petrol işletmesinin esaslarındandır.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Sual soracağım.

REİS — Buyurun.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Şimdi vermiş olduğunuz izahata göre yüzde 27,5, Türkiye hudutları içinde ilerde bu mü-

esseselerin aramalarında sarfedecekleri paraların karşılığıdır.

Bu yüzde 27,5, bu müesseselerin hakkı değildir; kendisine tanınmış «petrol bulmaktan» mütevellit bir hak, bir pay değildir. Bu «tükenme payı», bulunmuş petrolün bulma hakkı karşılığı değildir.

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Elbette ki hakkıdır. Onu Türkiye'de kullanacaktır. Onun hakkı olmazsa başka türlü muameleye tâbi tutar, alırız.

Zaten bu bir indirimdir. Bunu alıp da götürmüyor. Vergiyi o kadar az matrah üzerinden alıyoruz.

Bizim 27,5 hakkımızı alıp da gidecek değildir. Bu, vergi indirimidir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Yani yüzde 27,5 lardan toplanacak olan paralar, şirketin tasfiyesi halinde bir kazanç olarak mı telâkki edilecek?

İŞLETMELER VEKİLİ SITKI YIRCALI (Balıkesir) — Hangi hükme tâbi ise o şekilde muamele görecektir.

REİS — Buyurun Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Bu mevzu bendeniz 115 nci maddede girecektim. Fakat görüyorum ki tükenme payı şirketle Türk Devleti arasında aidiyet bakımından da ortaya konmuştur. Bu itibarla şimdi mütalâamı arz ediyorum.

Müdafaa etmek istediğim tez şu : Tükenme payından biriken paraların, sermaye amortismanından sonra, paylaşılması şarttır. (Bu şekilde olmayacaktır, sesleri). Ben kendi anlayışma göre tezimi müdafaa ediyorum.

REİS — Kendi anlayışlarına göre izah ettiklerini beyan ettiler.

CAHİD ZAMANGİL (Devamla) — Bu tezin savunmasına geliyorum : Mevzu bahis olan şey nedir? Vuzuhla ortaya koyalım.

Bir petrol şirketinin karşılayacağı başlıca iki türlü amortismanı vardır. Birisi toprak üstündeki tesislerinin eskimesine, teknik bakımdan modadan düşmesine karşı ayıracakları amortismanlar. Borular eskiyebilir, sondaj aletleri eskiyebilir, pompa tesisleri eskiyebilir, bu, sınai amortismanıdır. Normaldir. Kanunun tarifi dairesinde bu amorti yapılır. Petrol şirketinin diğer sınai müesseselerden bir farkı

vardır: Sınai tesisler kuruluncaya kadar şirket topraklar üstünde muazzam paralar sarfetmiştir. Arama esnasında henüz sınai tesis yapmaksızın toprak üstüne para serpmektir. Bu hariçten getirilmiş ve amorti edilecek sermayedir. Elbette ki, bu paraları şirket geri alacaktır. Bu bir amortismanıdır. Nasıl alacaktır? Bu paralar, ve saire masraflarını tükenme payı halinde gayrisâfi kârından tenzil edebilir, kendisine avdet edecektir. Bu tabii. Şimdi bir noktadan, mesele değişik bir manzara arz ediyor. 100 sermaye getirmişti; bunun seksenini bu dediğim gibi arama masrafları olarak toprağa attı, yirmisini sınai tesise yatırdı. Bu yirminin muadilini yerine koydu ve tükenme payı vasıtası ile seksen de amortismanına ayırdı. Gelen sermayenin tamamını böylece tekrar yerine koydu. bu takdirde dahi, kanuna nazaran, tükenme payı ayırmaya devam edecektir. Bu, ne demektir? Kârdan birtakım paralar artıracak demektir. Bunlar birikmiş kârlar demek olacaktır. Sermayeni geriye aldın, daha benden ne almak istiyorsun?

NACİ BERKMAN (Samsun) — Müstakbel masraf provizyonu olarak.

CAHİD ZAMANGİL ((Devamla) — Müstakbel masraf provizyonu olarak kabul ediyorum, tabii tasfiye anına kadar. Şimdi gelelim tasfiye zamanına. Tükenme paylarından artmış bir bakiye kaldı ki, bu, birikmiş bir kârdır, rezervden başka bir şey değildir. Artık şirket gidiyor. Sermayesini almış götürüyor. Bunun dışında bu çeşit birikmiş kârı da alıp götürecektir. Kârlara ne muamele tatbik ediyorsak bu birikmiş tükenme paylarına da aynı muamelenin tatbiki lâzımgelir arkadaşlar. Bunun için iki yol vardır : Birisi vergiye tâbi tutmaktır. Kanunun yazılış tarzı buna müsait bulunmaktadır. Elbette ki, bu fazla birikintilerden vergi alınacaktır. Diğer muamelelerde kanuna nazaran vergi, kârın yarısına kadar yükseltilmektedir : Bu bir nevi yarı yarıya kârın paylaşılması esasıdır. Bu birikmiş tükenme payları üzerinde, görüyorsunuz ki, sermaye amortismanı yapıldıktan sonra, artık Devletin paylaşma hakkı vardır. Bunu hangi esasa göre bölüşmeye tâbi tutmalı? Yarı yarıya esas kabul edildiği takdirde, eğer vergisi yarıyı tutmuyorsa yarıya iblâğ etmek suretiyle bu bölüşmeyi yapılabilir.

Şimdi Sayın Berkman'ın izah ettiği bir teminatı beraber inceliyelim. Bu paraya biz o mahiyeti verdik ki, kanuna göre transfer hükümlerinden istifade edilmeyecek ve transfer yapamıyacak, yani bu para memleket dâhilinden dışarıya çıkmıyacak, dediler. Şimdi, adam gidiyor, kanun hükümlerine göre bu parayı transfer yapamıyacağız, mı diyeceğiz? Bu hüküm biraz ağır bir hükümdür. Yabancı'nın bir parası üzerinde hakkımız varsa bu hakkı tesis ederiz. Hakkımız yoksa, tasfiye ânında transfer etmiyorum demek, bahis mevzuu değildir. Kaldı ki, bundan 30 sene sonra dışarıya gidecek olan bir şirket karşısında belki bizim kambyo tahditlerimiz mevcut bulunmayacaktır. Belki de transfer hükümleri, topyekûn kalkmış olacaktır. O zaman bu kanunun bahsettiği transfer müsaadelerine mütaallik hükmü dahi bahis mevzuu olmaz. Bir kimsenin harice çıkmasını temin etmek için ona, pasaport vermeyeceğim demek, onun tâbiyetini değiştirmeye bedel değildir. Transfer etmiyorum demek, bunun üzerinde hakkım vardır demek değildir. Eninde sonunda kime aitse bu mal, tasfiye ânında ona verilecektir. Binaenaleyh bu paralar üzerinde hakkımızı tesis etmek mecburiyetindeyiz. Bu hakkımız üzerinde arz ettiğim gibi sermaye amortismanı tamam olduktan sonra biriken tükenme payları içindir. Kanunun nesrine uygun düşerse orasına konmak üzere şimdiden esas fikri Yüksek Meclisin takdirine arz ediyorum.

REİS — Başka söz isteyen yoktur. Maddeyi aynen reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 105. — 1. Petrol hakkı sahibi, aşağıdaki masraf gruplarından her hangi birini veya hepsini, masrafların yapıldıkları veya ödendikleri vergilendirme dönemine ait gayrisâfi gelirinden masraf olarak indirmek veya bu masraf gruplarından her hangi birini veya hepsini sermaye hesabına alarak aktifleştirmek hususunda muhtardır :

- a) Arama masrafları.
 - b) Sondaj fer'i masrafları.
 - c) Ticari miktarda petrol verimi olmayan kuyuların açılma maliyeti.
2. a) Petrol hakkı sahibi, yukarıki masraf gruplarından her biri için, gayrisâfi gelirinden

indirmek veya sermaye hesabına almak hususundaki tercih hakkını ilk vergi beyannamesini verirken kullanır.

b) Petrol hakkı sahibinin bu suretle yaptığı tercih kendisini bağlar. Ancak Maliye Vekili, müracaat üzerine, yeni bir tercihin yapılmasına müsaade edebilir.

3. Sermaye hesabına alınarak aktifleştirilmiş olan arama masrafları sadece tükenme payı indirimi yolu ile itfa edilir.

4. Sermaye hesabına alınmış bulunan sondaj fer'i masrafları ile petrol vermeyen kuyuların açma masraflarından :

a) İktisadi kıymetin maliyeti ile bu iktisadi kıymetin elde edilmesi ve üzerindeki tesisatın kurulması ile ilgili masraflar, amortisman yolu ile;

b) Bütün diğer masraflar, sadece tükenme payı indirimi yolu ile itfa edilir.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Tükenme payına ait olan maddeler böylece birer birer geçiyor. Komisyondan ricam şudur : Bu mevzu için hangi madde münasipse oraya konmak üzere lütfen vaziyet alsınlar. Bunun için tekrar tekrar söz alıp mâruzatta bulunmak suretiyle sizleri yormak vaziyetine düşmiyeyim.

REİS — Başka söz isteyen yoktur. Maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 106. — On yıldan fazla devredilememek şartıyla, geçen yılların malî bilânçolarına göre tahassul eden zararlar, mütaakıp her hangi bir yıla veya yıllara devredilebilir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen yok, kabul edenler.. Etmeyenler.. kabul edilmiştir.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Usul hakkında söz istiyorum.

REİS — Buyurun.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Efendim; bir meseleyi ortaya koydum, üzerinde haklı olarak münakaşa, şayamı arzudur. Komisyon her hangi bir cevap vermeden maddeler gelip geçiyor, Sayın Başkandan rica ediyorum, kendilerinin vazifeleri telâkki ederim, bir milletvekili bir mesele ortaya atıyor, komisyonu vazifeye davet etsinler lütfen. Devamlı surette 3 ncü defadır komisyona hitabetmek zaruretinde kalıyorum. Kendileri komisyondan sual edebilirler. Zaman-

gil'in istediği cevabı vermediniz diyebilirler, demeleri iktiza eder.

REİS — Cahid Zamangil arkadaşımızın beyanları üzerine işi tavzih etmek lüzumunu hissettim.

Bir kanun lâiyhası, ilgili komiyonlarda etraflı şekilde görüşüldükten sonra komisyon üyesi olan veya olmayan mebusların münakaşasına arz edilir. Ondan sonra Heyeti Umumiyede müzakeresi yapılırken her hangi bir mebus arkadaşın teveih ettiği suale mâruz kalan makam tarafından cevap verilmesi için bir hareket olmadığı takdirde behemahal başkanlığın, size sorulan suali ile gelin, cevaplandırın demesi, Mecliste cereyan eden müzakerelerin ve teamüllerin hiçbirisine uymaz.

Bu itibarla hatip, noktai nazarını iradeder. Tavzih edilen suali cevaplandırmak, ilgili makam tarafından yapılabilir. Başkanlığın behemahal bu suali, hatibin sualini cevaplandırın şeklinde kürsüye gelmeye icbar etmesi, ne teamül icabıdır, ne de müzakere usulüne uygun bir keyfiyettir.

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Efendim, tükenme payı mevzuu üzerinde bundan evvelki maddelerde zannederim Cemal Reşit Eyüboğlu'nun sormuş olduğu sual üzerine veya açmış olduğu müzakere üzerine İşletmeler Bakanı, burada tükenme payının mahiyeti hakkında, Yüksek Meclise gereken izahatı vermiştir Şurasını da arz edeyim ki, tükenme payı, komisyonumuzda üç günlük müzakere mevzuu olmuş ve en evvel tatmin edilen arkadaşlardan biri de Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşımız olmuştur.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU (Trabzon) — Bakan orada söylediğini burada tekrar etmek şartıyla mutabık kalmıştık.

HALÜK ŞAMAN (Devamla — Bakan kendisi için lüzumlu gördüğü izahatı verdi. Bunun üzerinde Yüksek Meclisiniz bu izahatla iktifa etmiş olacaktır ki ondan sonra geçen maddeleri kabul etti. Artık bundan sonra açılan müzakerede, bana ne zaman cevap verilecek, niçin cevap verilmiyor gibi sualler sormak, zannederim ki yersizdir. Bu itibarla Yüksek Meclisin tükenme payının mahiyeti hakkında kâfi derecede tenevvür etmiş bulunduğu kani olan ve Vekilin sözlerine başka bir şey ilâvesine lüzum gör-

miyen komisyonunuz, bu hususta fazlaca izahatı zait addeder.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Muhterem komisyon başkanı «verdiğim izahatla Büyük Millet Meclisi tatmin edilmiş olacak ki başkaca izahat ihtiyacı hissedilmiyerek maddelerin kabulüne geçilmiştir» dediler. Bu nevi istintaçlara ne lüzum var? Komisyon Başkanları bu kürsüye karşı gayet dikkatli olmak durumundadırlar. Burada söylenen sözler, konuşma hevesi ile, tekrar tekrar kürsüyü işgal etmek maksadiyle söylenmiş değildir. Türk Devletinin tükenme payı üzerinde hakkı vardır, paylaşmak şarttır. Bunu meskût geçmekle ağır bir kusur işliyorsunuz.

Meclis bendenizi dinledi, sizleri de dinlemeye hakkı vardır. Bu vazifeyi ifa etmeliydiniz. İfa etmediniz.

Maamafih 115 nei maddede tekrar karşınıza çıkacağım.

MUVAKKAT E. REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Komisyonumuz sizi değil, Meclisi tatmin etmekle mükelleftir Cahid Bey.

Bölüm : 4

Müşterek ve mütaaddit vergi sorumluluğu

MADDE 107. — Esas faaliyetleri bu kanuna göre petrol ameliyatı olan ve bütün bir vergilendirme dönemi boyunca biri diğerinin hisse senetlerinin % 90 ma veya daha fazlasına sahip olmak suretiyle aralarında iştirak tesis etmiş bulunan iki veya daha fazla petrol hakkı sahibi, ayrı ayrı vergiye tâbi olacak yerde, isterlerse, kâr ve zararlarını birleştirerek bir vergi beyannamesi ile bildirebilirler. Ancak birleşmeden evvelki iki vergilendirme dönemine ait zararlar mütaakıp yılların müşterek gelirinden indirilebilir.

REİS — Söz istiyen yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 108. — 1. 70 nei maddeye göre birleştirilmiş petrol ameliyatına iştirak eden petrol hakkı sahipleri müttefikane istedikleri takdirde, gelirin vergilendirilmesi bakımından, bu birleştirilmiş ameliyat, vergiye tâbi ayrı bir hükmi şahıs gibi muamele görür.

2. Birleştirilmiş petrol ameliyatına iştirak eden petrol hakkı sahipleri arasında böyle bir ittifak teessüs edemediği takdirde, her petrol

hakkı sahibi, gelirin vergilendirilmesi bakımından, münferiden ve her biri kendi hesabına faaliyette bulunuyormuş gibi telâkki edilir ve kendi faaliyetine isabet eden gelir ve tâbi olacağı indirimler, birleştirilmiş petrol ameliyatının gelir ve indirimlerinden, petrol hakkı sahibinin bu ameliyattaki hissesi nispetinde tefrik edilen kısımlardan ibarettir.

REİS — Söz istiyen yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 5

Gelir üzerinden alınan vergiler

MADDE 109. — Petrol hakkı sahibi, her vergilendirme dönemi için, gelirleri ve kazançları üzerinden aşağıdaki vergilere tâbidir.

1. a) Sâfi gelir üzerinden, yürürlükte olan kanunlar veya bunların tadilatı veya bunlar yerine kaim olacak kanunlara göre alınacak miktar ile.

b) Vergilerine mahsuben tevkif yolu ile hissedarlar namına gelirleri üzerinden ödenmesi gereken miktarın, meemuuna tekabül eden bir «normal vergi».

2. Petrol ameliyatına tahsis ettiği sermayesini ve kârlarını sermaye hesabına almak suretiyle yaptığı sermaye ilâvelerini itfa ettikten sonra, gelir veya kazançları üzerinden, sâfi gelirin % 50 sinden, kendisi tarafından dönem için Devlete ödenmiş veya ödenecek normal vergi, diğer vasıtasız vergiler harçlar, Devlet hakları ve Devlet hisseleri çıktıktan sonra kalan kısım kadar bir «munzam vergi».

3. Petrol hakkı sahibinin sâfi gelir ve kazançları üzerinden yukarıki fıkralarda yazılı vergiler dışında ayrıca Gelir ve Kurumlar Vergisi alınmaz.

REİS — Takrir ver.

Yüksek Başkanlığa

Petrol Kanunu tasarısının (gelir üzerinden alınan vergiler) e mütâallik 109 ncu (eski 110) ncu maddesinin 2 nci fıkrasındaki (harçlar) kelimelerinin tatbikatta mucip olacağı müşkülât dolayısıyla ve esasen mezkûr maddenin diğer hükümlerinin sevkına âmil olan mucip sebeplere de mutabık olmamasına binaen fıkra metninden çıkarılmasını arz ve rica ederim.

Konya
Saffet Gürol

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Mutabıkız.

REİS — Takriri tekrar okuyoruz.

(Saffet Gürol «Konya» nm takriri tekrar okundu).

MUVAKKAT ENCÜMEN M. M. EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Bir noktayı arz edeceğim :

Efendim, burada ikinci fıkranın 5 nci satırında «dönem» kelimesinden sonra bir «o» harfinin konulmasını istihham ediyoruz. «O dönem» olacaktır.

«Harçlar» kelimesinin çıkarılmasına da komisyon olarak iştirak ediyoruz.

REİS — Efendim, evvelâ takriri reylerinize arz etmek mecburiyeti vardır. Komisyon iltihak ediyor.

Takriri dikkate alanlar işaret versinler... Almayanlar... Takrir dikkate alınmıştır. Komisyon iltihak etmiştir Binaenaleyh maddenin ikinci fıkrasındaki (dönem) kelimesinin başına (o) harfinin ilâvesi, yani (o dönem) olması ve (harçlar) kelimesinin tayı suretiyle maddeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 110. — Sâfi gelir :

1. Normal vergi bakımından, bir petrol ameliyatının gayrisâfi gelirinden, petrol hakkı sahibinin tatbika yetkili olduğu bütün indirimleri düşmek suretiyle;

2. Munzam vergi bakımından, gayrisâfi gelirden, petrol hakkı sahibinin Devlete ödediği ve ödiyeceği Devlet hakkı ile Devlet hissesi hariç olmak üzere, tatbikına yetkili olduğu bütün indirimleri düşmek suretiyle, tâyin ve tesbit olunur.

REİS — Madde hakkında söz istiyen yok. Reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Bölüm : 6

Vergi sınırı

MADDE 111. — Bir petrol hakkı sahibi, Türkiye'de yaptığı petrol ameliyeleri dolayısıyla, Devlet hakkına, Devlet hissesine, bu kanunun 110 ncu maddesindeki hükümlerle derpiş olunan vergilere, sair vasıtalı ve vasıtasız vergi, resim ve harçlara tâbi tutulmakla beraber, kendisi için, diğer mükellefiyet zümrelerine nazaran farklı mükellefiyetler ihdas eden veya bu

kanunda mükellefiyet mevcut olmadığına sarahaten işaret edilen vasıtalı, vasıtasız hiçbir vergi, resim veya harc ile teklif olunamaz.

2. Bir petrol hakkı sahibi, petrolü araziden ihraç ve orada muvakkaten depo ettiği petrol için bu kanun egreğince ödenmiş veya ödenecek Devlet hakları, Devlet hisseleri hariç olmak üzere petrol üzerine müesses vasıtalı hiçbir vergi, resim veya harca tâbi değildir. Petrol mahsulleri bu hükümden müstesnadır.

REİS — Madde hakkında söz istiyen?

MUVAKKAT ENCÜMEN SÖZCÜSÜ EKREM ALİCAN (Kocaeli) — Efendim; maddenin dördüncü satırındaki ibarenin, «110 neu maddesindeki» yerine «109 neu» madde şeklindeki tasahhuhunu rica ediyoruz.

REİS — Maddeyi tasahhuhla reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde bu tasahhuh şekliyle kabul edilmiştir.

Yedinci kısım

İthalât, ihracat ve transferler

Bölüm : 1

İthalât ve ihracat

MADDE 112. — 1. bir petrol hakkı sahibi, bizzat veya bir mümessili vasıtasıyla, Türkiye'ye kendi petrol ameliyatı için lüzumlu istihlâk maddeleri dışındaki bütün malzemeyi bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 15 sene müddetle gümrük veya diğer ithal vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal eder. Muafiyet kısmen veya tamamen İcra Vekilleri Heyeti kararıyla uzatılabilir.

2. Bu gibi malzemenin haiz olduğu vergi ve resimlerden muafiyet, bu malzemenin ithalâtı yapan bir petrol hakkı sahibinden diğer bir petrol hakkı sahibine devri halinde de devam eder.

3. İthal vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal edilmiş bulunan malzeme bir petrol hakkı sahibinden petrol hakkı sahibi olmıyan başka bir şahsa devredildiği takdirde, devir tarihinde cari olan tarife ve şartlar dâhilinde vergi ve resimlere tâbi tutulur.

NECDET İNCEKARA (İzmir) — Komisyonundan bir sualim var: Bu maddede mevzu bahis edilen istihlâk maddeleri meyanında sondajlarda kullanılan palamut ve barit tozu gibi maddeler muafiyete dâhil midir?

MUVAKKAT ENCÜMEN REİSİ HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Sondajda kullanılan palamut ve barit tozu, istisnanın şumulüne dâhil değildir.

REİS — Vaziyet anlaşıldı mı efendim? Maddeyi reyinize arz ediyorum. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 113. — Malzemenin 94 nü maddede derpiş edildiği şekilde Petrol Dairesince satın alınma hali müstesna bir petrol hakkı sahibi, ithal etmiş bulunduğu malzemedan istihlâk maddeleri dışında kalanlarını, ihraç vergi ve resimlerinden muaf olarak ihracedebilir.

REİS — Söz yoktur. maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

MADDE 114. — 13 nü madde mucibince Türkiye'de tasfiyesi veya satılması istenilebilecek petrol ve petrol mahsulleri hariç olmak üzere, bir petrol hakkı sahibi, petrol ve petrol mahsullerini her türlü ihraç vergi ve resimlerinden muaf olarak ihracedebilir.

REİS — Söz istiyen yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bölüm : 2

Transferler

MADDE 115. — 1. Bir petrol hakkı sahibi, müracaatı üzerine, kendi ithal ettiği sermayeden bakiye kalan kısmı harice transfer edebilir.

2. Bu kanunun tatbikatı bakımından ithal olunan sermaye tâbiri aşağıda gösterilen kıymetlerin mecmuunu ifade eder.

Bir petrol hakkı sahibinin petrol ameliyatını verimli bir şekilde kurması, tevsi etmesi veya yeniden faaliyete geçirmesi için hariçten ithal edilen :

- Yabancı para şeklindeki sermaye;
- Makine, teçhizat, aletler ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçaları ve malzeme, Petrol Dairesinin kabul edeceği sair lüzumlu mallar;
- Lisanslar, patent hakları ve alâmeti farika gibi fikrî haklar ve hizmetler,
- Yeniden yatırılmak suretiyle sermayeye kalbedilen kârlar (Bu kârlar vergi beyannamelerinde gösterilen sâfi kurum kazancından vergiler düştükten sonra kalan kârlardır).

3. Mal, hizmet veya fikrî haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve ihraç veya

transferi istenen malların ikinci fıkra hükümlerine göre ithaline müsaade edilen mal ve kıymetler olup olmadığı Petrol Dairesince takdir olunur.

Kıymet takdiri, hem menşee memleket parasıyla, hem de ithal zamanında cari resmî kamıbiyo rayicine göre Türk parasıyla yapılır.

REİS — Cahid Zamangil.

CAHİD ZAMANGİL (Trabzon) — Transferine müsaade edilmeyen maddeler arasında tükenme payından birikmiş paralar vardır. Biraz önceki mâruzatımla ispat etmeye çalıştım ki, sermaye amortismanı tamamlandıktan sonra biriken tükenme payı üzerinde Türk Devletinin hakkı vardır. Binaenaleyh şirket tasfiye edilip memleketine dönerken bu birikmiş paraları Türk Devletiyle şirketin, aralarında paylaşmaları lâzımdır. Bu bakımdan şimdiden kanuna hüküm koymak gerekir. Bu yoldaki mülâhazalarım Hükümetin cevap vermemiş olması, bu hakkın reddini tazammun edebilir. Bu itibarla sayın Bakandan sarıh olarak tekrar soruyorum; sermaye amortismanı tamamlandıktan sonra biriken tükenme payları üzerinde, şirket memleketine dönerken, Türk Devletinin bir hakkı olduğuna inanmıyor musunuz?

Kaani iseniz, şimdiden paylaşma hükümlerinin konmasını neden kabul buyurmamaktasınız?

REİS — İşletmeler Vekili.

İŞLETMELER VEKİLİ SİTKİ YIRCALI (Balıkesir) — Çok şayanı dikkattir ki, her defa bir evvelki verdiğimiz izahata rağmen arkadaşlardan ya Cemal Eyüboğlu veya Zamangil, çıkıp mulûmat verilmedi diye ifadede bulunuyorlar.

Birincisinde tükenme payı izah edildikten sonra Cemal Eyüboğlu'nun bir sualine karşı burada ifade ederek dedim ki, bu bir indirimdir. Her hangi bir vergi masrafı gibi kabul edilen bir miktardır. Bunun üzerinde Devletin hakkı yoktur. Sadece bir vergi matrahi olarak alınıp alınmaması mevzuubahistir. Bu, bugün transfer edilemeyeceğine göre, transfer zamanındaki hükümlere göre muamele görecektir. Binaenaleyh Devletin bir tasarruf hakkı veya ayrılmış bir paylaşma mevzuubahis olan bir melâğ yoktur. Yani her gün ticari kârdan mevcut imiş gibi her günkü cari hayatta görülen indirim mânasını da başka bir mânada ifade etmenin doğru olmayacağını elbette sizler de takdir edersiniz.

REİS — Efendim, ittihaz buyurduğunuz karar dairesinde yarın sabahleyin saat 10 da birleşmek üzere celseye son veriyorum.

Kapanma saati : 19,25

5. — ARIZALAR VE TELGRAFLAR

1. 60 yaşını ikmal eden emekli ve dulların Gelir Vergisinden istisnasını temin eden kanunun çıkarılması münasebetiyle Tire'deki millî eğitim, maliye, ordu, içişleri mensupları emeklilerinin gönderdikleri teşekkür telgrafı,

2. İlkokul öğretmenlerinin kadrolarının intibakını temin ederek mağduriyetlerine nihayet veren kanunun çıkarılması münasebetiyle Merzifon Öğretmenler Derneğinin gönderdiği teşekkür telgrafı.

3. Tıp Mensupları hakkındaki Mecburi Hizmet Kanununun kaldırılması münasebetiyle Ankara Tıp Öğrenci Derneği Başkanı M. Cemal Cankat'ın gönderdiği teşekkür arızası.

4. Gelendost Belediye Reisi ve Reisvekili S. Sakolu ile H. Coşar taraflarından gönderilen ve nahiyelerinin kaza olması dolayısıyla halkın sevincini tebarüz ettiren teşekkür telgrafı.